ESO

irodalmi lap

2019/1. tavasz

AHMED AMRAN - BALÁZS IMRE JÓZSEF
BÁNKI ÉVA - BECK ZOLTÁN - BORDÁS MÁTÉ
DEMÉNY PÉTER - DÉRCZY PÉTER - ESZENYI FANNI
FALCSIK MARI - FEKETE MARIANNA
FEKETE VINCE - GÉCZI JÁNOS - HAKLIK NORBERT
HARAG ANITA - HÁY JÁNOS - IZSÓ ZITA
JÁSZBERÉNYI SÁNDOR - JÓNÁS TAMÁS
KŐRÖSSI P. JÓZSEF - KÖTTER TAMÁS
MAJLÁTH ÁKOS - MARKÓ BÉLA - MÁRTON EVELIN
MOLNÁR H. MAGOR - PETŐCZ ANDRÁS
RŐHRIG ESZTER - S. BÉRES BERNADETT
SZABÓ T. ANNA - SZÉKELY JÁNOS
SZÉKELY SZABOLCS - SZÉLESI SÁNDOR
TOROCZKAY ANDRÁS - ZALÁN TIBOR

SZKOKIVÁN *festményeivel és grafikáival*

2019. tavasz
XXII. évfolyam 1. szám
Megjelenik negyedévente
Alapító kiadó: Vass Lajos
Főszerkesztő: Jenei Gyula
Szerkesztők: Benedek Szabolcs, Molnár H. Magor
Szerkesztőbizottság: Fekete Marianna, Kele Fodor Ákos,
P. Nagy István, Simon Ferenc,
Várszegi Tibor, Verebes György
A szövegeket gondozza: Varga Sándor
Lapterv és tördelés: Cselle Judit

Szerkesztőség levélcíme: 5000 Szolnok, Verseghy u. 7/a;
telefon: 30/270-1774; ímél: jeneigyula@chello.hu
Szerkesztőségi titkár: Fekete Marianna;
telefon: 30/487-5320;
ímél: feketeria@chello.hu
Honlap: www.esolap.hu
Kiadó: Max-kontír '99 Bt., 4461 Nyírtelek, József Attila u. 14.
Felelős kiadó: Fekete András
Készült az All in One Nyomda Kft. üzemében, Szolnokon
ISSN: 1419-7987

KÖRFORGÁS

3 FALCSIK MARI
Amikor víz voltam

5 MAJLÁTH ÁKOS
Rácsok; Méregzöld; Memoriter

6 ESZENYI FANNI
Lisszabon; Valyo

8 SZÉLESI SÁNDOR
Akali; Az Ave Mariát kattogó konvektor

11 IZSÓ ZITA
A feleslegesekről; Hideg

12 SZÉKELY SZABOLCS
21.; 23.; 25.

13 BORDÁS MÁTÉ
Gát az orrnyergen

16 MÁRTON EVELIN
Alois Athanasziosznak írt leveléből

22 KŐRÖSSI P. JÓZSEF
Aki főzni tanul, az a legszegényebb.
Krúdy vagy Cholnoky

24 AHMED AMRAN
Húsz szál rózsa

27 RŐHRIG ESZTER
Tükrök

31 GÉCZI JÁNOS
Levélregény

39 HARAG ANITA
Székesfehérvártól nyugatra

44 JÓNÁS TAMÁS
Körforgás

47 KÖTTER TAMÁS
Régi szép idők

AMIKOR A NAP KIHŰL

56 JÁSZBERÉNYI SÁNDOR
Amikor a nap kihűl, a bolygórendszer összeomlik
(Beszélgetés Kötter Tamással)

A FOR KALÁRA

60 PETŐCZ ANDRÁS
A vízpartot becsomagolni

64 BÁNKI ÉVA
Vonzások, választások

KÖPÖNYEG

69 SZÉKELY JÁNOS
A vesztesek

71 MOLNÁR H. MAGOR
A nemzethalál-paradoxon

75 SZABÓ T. ANNA
Mi, vesztesek

77 ZALÁN TIBOR
Firkák a vesztesek feliratú obeliszk
ötödik oldalára

79 HÁY JÁNOS
Vesztesdal

80 MARKÓ BÉLA
De a győztesek

81 FEKETE VINCE
Exterritórium

82 DEMÉNY PÉTER
A vesztes

83 BALÁZS IMRE JÓZSEF
Hadtest oldalnézetből

EGYPERCNYI ÖRÖKLÉT

84 HÁY JÁNOS
Egypercnyi öröklét
(Örkény Istvánról)

HELYI ÉRTÉK

92 S. BÉRES BERNADETT
„Nekem a vers sors, játék, katarzis, döbbenet, falat kenyér"
(Dienes Eszter költészetéről)

OLVASÓ

101 DÉRCZY PÉTER
Bukdácsoló angyalok
(Térey János: Káli holtak)

107 BECK ZOLTÁN
Hozott is, meg nem is
(Kele Fodor Ákos: A szív vége, Cigány Újmesék)

108 FEKETE MARIANNA
Neolíra
(Áfra János: Rítus)

113 HAKLIK NORBERT
A poszttraumatikus sokk poétikája
(Izsó Zita: Éjszakai földet érés)

115 TOROCZKAY ANDRÁS
Az időutazó magányossága
(Jenei Gyula: Mindig más)

FALCSIK MARI

AMIKOR VÍZ VOLTAM

rengeteg zöldet láttam azon a napon

párnás puha mohát friss fűből serkenő
halványzöld levet útfélre hányt kiszáradt
gazcsomót tüskés fenyveshátú magas

hegyeket felhőbe szúró sötétzöld nyilakkal
és enyhe lejtőn tömörlő lombok óceánját
egymásba érő világítózöld lombgömböket

és a vízhez húzó nedves csilló gyepszegélyt
áramlásba lógó csipkés gyomfoszlányokat
puffadt vízihulla-törzsek ágacska-karmait

és láttam zölden ömleni magát az ős vizet
a fényes hullámait kiterítő áradó folyót
és fürge dallamát csapkodó szeles patakot

feldomborodó síkos bálnahátuk
visszamosolygott a késő-szép időre
mikor mi régi barátok a gyerekekkel

együtt partjaikat jártuk és a kis zuglók
mint a kígyók lecsúszó régi bőre
zölden csillogtak a visszaéledt napban

a kicsik zsibongtak ugráltak a fény és
víz felé de mi hárman kipróbált módjainkon
szenvedő felnőttek magunkba fordulón

bóklásztunk a parton gyerekcsivittől nyájas
napsütésben hallgatag ballagva lestünk
magunk elé: egyikünk kedélye árnyékát

figyelte a másik apró gondokkal matatott
míg én a harmadik már nem voltam ott
mert a zöld sugárzás az apadásra ítélt klorofill

tobzódása a smaragdos izzás az utolsó
zöld tánc az őszi danse macabre előtt egészen
magába szippantotta gyanakvó figyelmem

és a vízcsepp búrája magába fogadott
csúsztunk lefelé meghajló fűszálpályán
és oválissá nyúlva együtt hulltunk alá

eltűntem az érdes napsugár hevében akivel
levelek bőréhez dörgölődztünk száraz-
melegen – aztán egy tyúkhúr cérnácska

gyökerét markoltam a laza vizenyős talajban
amit még nem hálózott be üveggyapottal
az első fagyos hajnal ami mindjárt itt lesz

és egyszerre ott voltam magában a vízben
egy domború nagy kőnek vetve hátam víz-
fátylat hányó moszatlepte kőnek: ott ott az

átlátszó testetlenség alatt ahol a gépről épp
leomló most szövött selyemként zuhog
alá a surranó víz fölfoghatatlan anyaga

arcomba hullott porló permete
és a legapróbb sejtemig zsigerből –
ahogy csak ritkán – átéltem hogy élek

talán az utolsó sétára hívó hirtelen-
meleg őszi nap: ajándék volt ez a
gyönyörű ez a soha nem felejthető

úsztam pörögtem röpködtem a vízben
de úgy mint aki tudja hogy a tél jelez
már ezzel a szertelenséggel is – csak

azt nem tudja mi a tél neki: a tiszavirág
örök tele vagy a bebábozódó hernyóé
hogy megsemmisül-e vagy hibernálódik

vagy elhal egész anyaga hogy belőle már
nem ő de a salakját fölhasználó új lét
merül föl valami transzcendens tavasszal

mert mintha úgy hordaná új életek csíráit
a lelkünk halálra szántan mint petéit a rovar-
anya teste amiből ha elhalt jóllaknak és elő-

másznak friss fényre az újak – és már ez is
milyen szép lehet: talajává tokjává lenni
az új sarjadásnak ami belőlünk nyer anyagot

és szétterült előttem a fröcskölő víz hétszín
legyezője: szikláról felpattanó szilánkja felém
röpülve egyszerre óriás buborékká hízott

mindent eltakart előlem aztán fölrobbant
és én a hajamra hullt vízcseppet lerázva
ismét szembenézhettem a drága nappal

és pislogtam csak a sugaras fénybe míg föl-
zsongott körém léte kételymentes gyönyörébe
veszve kusza dallamával a gyerekzsivaj

MAJLÁTH ÁKOS

RÁCSOK

Színes rácsok magasodnak
az ágyam körül.
Esténként kívül tartják a szörnyeket,
így távolról beszélgetek velük
egészen addig,
míg osztani nem kezdik a reggeli
gyógyszereket.

Arra kérem a lófejű néniket
engedjék le a rácsokat,
hogy mehessek játszani.
Sosem mosolyognak,
kivéve, ha felnőtt is van a közelben.
Tudom, hogy elsőre nemet mondanak,
ezért előre elsírom magam.
Miután kiengednek,
kiszaladok a folyosóra,
és a hordágyak alatt bújócskázom.

MÉREGZÖLD

Mennek a zuhogó esőben.
Apa az utat nézni, anya lefelé bámul.
Apa törli a szélvédőt, anya a szemeit.
A szélvédő kattog, anya hüppög.
A csönd méregzöld garnitúra,
ráfeszül az ülésekre.
Apa, Anya, a síró autó,
mennek a zuhogó esőben.

MEMORITER

Mintha libát tömne, úgy nyomja le a torkunkon
a könyvet. Egymás után a sorokat,
közben érzem, elvesztem a saját hangsúlyom.
Az arcom merevvé válik,
használhatatlan, mint egy kiszáradt gyurma.
Délutánra belém dagadnak
az idegen betűk, mint vizezett tengeriszemek.
Csomót kötnek a gyomromra,
nehogy az anyag idő előtt távozzon belőlem.

Délután a kövér nők
hátratörik a libák szárnyát,
és úgy tépik a tollukat,
mint a bátor fiúk a sebtapaszt:
gyorsan, erőből.
A libák nem tudnak repülni.
Idővel már nem is vágynak rá.

ESZENYI FANNI

LISSZABON

a ház ablakai téglával berakva
vöröses barnás agyaggá vált a fény
Andrej Petrovics odaköltözött
miután deportálták Pétervárról

a turisták nap mint nap felkeresik
Andrej Petrovics házát valahol Lisszabonban

micsoda tragédia – mondják
és ujjal mutogatnak a vörösesbarnás agyagra
csodálják – gondolja Andrej mikor hallja a lármát

kaktusszal keríti körbe a bejáratot
a kutyákban nem hisz
esténként leengedi a redőnyöket
reggelenként széthúzza a függönyt
és bámulja a téglát
ami honvágyat ébreszt benne

ilyenkor az öbölre gondol
meg a Mariinszkij Színházra a szemközti utcán
hogy Arabella sem halott
csak Barcelonába költözött
és esténként egy katalán fogadóban
vörös cérnával varrja a foltot
a férfi háborús köpenyén

Andrej Petrovics eközben várja a jöttét
sürgönyt küld minden katalán fogadóba
takaróval teríti helyét az ágyban
éjjelente az ablakban integet
legyen büszke a lány hogy
micsoda férfi
micsoda otthon
ami Lisszabonban várja

VALYO

Az ablakom üvegére apró bogarak tapadnak.
P. L. szerint minden világító közeget
mennyországnak hisznek.

A Rákóczi hídra gondolok,
még július van,
fojtogató meleg,
a kikötő murváján ülve beszélünk.
Az emberek a fejünk felett
elhaladó villamosok után futnak.

Azon a ponton a lámpák körül
nyáron rajokban
több száz bogár repdes.
Madarak járnak hozzájuk esténként.
Az ő szempontjukból ilyesmi lehet a menny,
erőfeszítés nélkül,
szájtátva.

Azért be kéne engedni őket – mondom,
de csak legyintesz,
mint mikor anyádról kérdezlek,
és megsimogatod az arcom.
Butának lenni
még az önzőségnél is kellemetlenebb – válaszolod,
és a mellemért nyúlsz.

Mielőtt lekapcsolod a lámpát,
a szemeim találkoznak
az üvegen lévő pontokkal.
Butának lenni még – ismétlem magamban,
és lassan a testemen érzem,
ahogy ujjaid deformálódni kezdenek,
és combjaid kipelyhesednek.

SZÉLESI SÁNDOR

AKALI

Ábrahámhegyen szállt fel a hajnali öt ötvenes vonatra, amely minden kis településen megállt a part mentén. Kis piros szerelvény volt, két kocsival, amelyek megdőltek a kanyarokban, mintha csak le akarnának billenni a sínekről. Komótosan csattogtak a kerekek állomástól állomásig, s a kalauz hol előre szállt fel, hol hátra, mert a két kocsi között nem lehetett közlekedni.

Hátradőlt, az ablakon át a Balatont nézte, az üres strandokat, a szemben felkelő nap fényeit a vízen és a víz felett. Párás volt a levegő, magát a napot még vastag felhőréteg takarta. A Balaton felszínét éppen csak fodrozta a szél, és zölden ragyogott, áttetsző zölden; olyan színe volt, mint amilyen a régi, vastag szódásüvegnek az ábrahámhegyi nyaraló kicsiny, lepukkant konyhájában.

Balatonakali-Dörgicse megállónál szállt le, itt egy másik vonatra kellett átülnie. A táskáját odahúzta az egyik, peron közepén álló kék-fehér padhoz, és leült rá, szemben a tóval, amit a fák koronái félig eltakartak előle. Várt. Mivel az indulás előtt csak

a kávéját itta meg, és éhes volt már, elővette az elcsomagolt szendvicset. Félig kibontotta a szalvétából, de közben elrévedt, a tekintete elkalandozott, a keze megállt. Előtte a sínek túloldalán, a vasútállomás rozsdás drótkerítésén túl a gyalogúton egy nő sétált el. A lábán futócipő volt, a kezében egy félliteres vizes palackot tartott.

A kis piros vonat eddig a pillanatig várt, a kalauz intett a mozdonyvezetőnek, majd felszállt a szerelvényre, amely elindult nyugat felé tovább a síneken, és elhalkulva beleveszett a reggelbe.

Az állomás épületét fecskék ostromolták, körbe-körbe repkedtek a tető alatt. A csivitelésük betöltötte a peront.

Rápillantott a szendvicsére: két szelet sonka volt benne, egy szelet sajttal és vékonyra vágott fehérretek-szeletkékkel. Még jobban visszahajtotta a szalvétát és aztán beleharapott, a retek lágyan roppant a foga alatt. Csomagolt magának egy főtt tojást is, s most benyúlt azért is a táskájába. Elővette, de még nem törte fel, csak tartotta a kezében, így harapott bele másodjára a szendvicsébe.

Egy légy megtalálta. Körbezümmögte tojástartó kezét. Apró, tavaszi bogárka volt, lassú, így amikor leszállt a kézfejére, könnyedén agyonnyomta, majd lesöpörte a földre.

Szemben a futócipős lány időközben tovább haladt, és lefordult az útról. Lesétált a Balaton-partra, a bokrok takarásában letette a vizét a fűbe, majd belegyalogolt a vízbe, úgy, ahogy volt, cipőstől, ruhástól.

Ő, míg a vonatra várt, megette a szendvicset és a tojást, bámulta az ég és a víz szeletét, az aprócska, békés hullámokat. A fecskék fecsegtek, hol jobbra villantak, hol balra, és látszólag sose szálltak le.

Összegyűrte a szalvétát, felállt, elballagott a szemetesig, és beledobta. Aztán visszasétált a kék-fehér padhoz, leült rá. Elővette a szendvicset a táskájából, és elkezdte kicsomagolni. Elkalandozott a tekintete, kikapcsolt az agya. Előtte a sínek túloldalán, a vasútállomás rozsdás drótkerítésén túl a gyalogúton egy nő sétált el. A lábán futócipő volt, a kezében egy félliteres vizes palackot tartott. Mögüle kigördült a szerelvény, s ő belekezdett a szendvicsébe. Eszébe jutott a főtt tojás, elővette azt is. Megkörnyékezte egy légy, mindig is utálta a legyeket, s amikor látta, milyen lassú, agyonnyomta, és a földre söpörte.

Amikor elfogyott a szendvicse, kidobta a szalvétát, és visszatért a kék-fehér padhoz. Leült, elővette a szendvicsét a táskájából. Csak a kávéját itta meg indulás előtt, éhes volt. Félig kicsomagolta a szendvicset, de megállt a keze a mozdulatsor közben, s a tekintete a távolba révedt. Előtte a sínek túloldalán, a vasútállomás rozsdás drótkerítésén túl a gyalogúton egy nő sétált el. A lábán futócipő volt, a kezében egy félliteres vizes palackot tartott. Mögötte a kalauz intett, felszállt az első szerelvénybe, és a vonat kicsattogott az állomásról.

A fecskék egymást kerülgetve végtelen hurokban rótták köreiket, s közben csak csiviteltek, csiviteltek, csiviteltek…

Ő pedig evett tovább ezen a végtelen reggelen a következő vonatra várva.

AZ AVE MARIÁT KATTOGÓ KONVEKTOR

November közepén a hetedik kerület egy eldugott, régi bérházában, annak is a legfelső fölötti emeletén, a beépített tetőtér sarkában egy ócska konvektor felfűtés közben elkattogta Franz Schubert Ave Mariáját. Miután felmelegítette az őszi esőzések alatt lehűlt szobát, és a falak viaszos dermedtsége feloldódott, a tűztér egy halk pukkanással elcsendesedett

s elsötétedett, csak az őrláng apró fénye lobogott magányosan tovább. Ám a kicsit csálé, kopottas konvektor kihűlés közben is folytatta a kattogást.

A tetőtérben lakó idős hölgy felismerte a dalt; hallotta hosszú élete során nemegyszer, kis vidéki kórusoktól és híres operaénekesektől egyaránt. Szerette az Ave Mariát, így hát lekapcsolta a tévét, főzött egy forró, illatos teát, majd leült a konvektor mellé. A recsegő kattogás, a csövek mély sóhajtása, lélegzetvételei betöltötték a kis lakást. Nemsokára átjött a szomszéd a szokásos esti csevejre, de a beszélgetésből áhítatos hallgatás lett egy kancsó jázmintea felett.

Ez a szomszéd másnap hírét vitte a konvektor dalolásának, aminek hamarosan csodájára jártak az emberek a házból. Ki egy kis pogácsát hozott, ki virágot, más egy könyvet… de a végén mind rájöttek, nem kell különösebb indok a látogatáshoz. Az Ave Mariát kattogó konvektor híre egyre terjedt; érkeztek hallgatók előbb az utcából, majd a kerületből, aztán Budapest különböző pontjairól és a környező falvakból; leültek a rojtos szélű szőnyegekre, és tekintetüket a konvektorra szegezve hallgatták a csodálatos és furcsa zajokat.

A konvektor pedig fűtött és hűlt, fűtött és hűlt, s mindeközben egy másodpercre sem hagyta abba a dalolást. Néhány nappal később egy ócska ballonkabátban, kicsit gyűrött nadrágban és egy fényes, barna marhabőr cipőben, valódi énjét rejtve megjelent egy püspök. Eljátszotta, hogy rázza a hideg, és egészen közel telepedett le a konvektorhoz. Kis híján teljesen ráhajtotta a fülét a tetejére, mintha úgy jobban hallaná a dalt. Aztán amikor senki nem látta, gyors mozdulattal megáldotta a fűtőtestet, és elhatározta, hogy értesíti a csodáról a Szentszéket.

A konvektor feletti ablak egy málló vakolatú tűzfalra nézett, ahol ezekben a napokban furcsa, ázott folt kerekedett ki. Egy, aztán még egy, két tekintet, orr, száj – egyesek szerint Krisztus arca. Lehetett volna bárki más is, akinek hosszú haja és szakálla van, de az Ave Mariához Krisztus illett igazán, így mindenki természetesnek vette, hogy ő az.

Krisztus pedig egyenesen benézett az ablakon, bámulta az Ave Mariát hallgató közönséget, és mintha mosolygott volna. Egy látogató a hideg ellenére kinyitotta az ablakot, hogy a dal kihallatsszon az utcára, és a lakásban lakó öreg hölgy, ha nagyon fázott, akkor is csak behajtotta az üvegtáblákat, ám többé nem csukta be; úgy vélte, a szakállas, derűs tekintetű alaknak a falon, de még a járókelőknek is boldogságot okoz ezzel. Aztán egyszer csak a kattogás elhallgatott, mert a hónapok óta nem fizetett gázdíj olyan méretű tartozássá halmozódott fel, hogy a Főgáz kikapcsolta a szolgáltatást. A tűztér végleg kialudt, sőt eltűnt az őrláng erőtlen fénye is, a konvektor pedig teljesen kihűlt: végül már csak kis rendszertelen, erőtlen pattogásra tellett tőle.

November végén megérkezett a tél első hulláma, és egy gyors havas eső lemosta Krisztust a falról. Mire a pápai követ bekopogtatott a legfölső fölötti emelet e kis lakásába, hogy megnézze és meghallgassa a csodát, a nappaliban már hideg volt, és mélységesen mély csend uralkodott. Az ablakon kipillantva pedig csupán egy kivert, lucskos fekete kutya volt látható, amint a tűzfal tövében ácsorog, majd rezignáltan levizeli az épület sarkát, és elszalad.

A gázt azóta visszakapcsolták, a konvektor azonban soha többet nem énekelt.

Ám a jázmintea illata, amikor betölti a lakást, mindannyiszor visszaidézi az Ave Maria dallamát. Igaz, ezt csak az idős hölgy hallja, senki más.

IZSÓ ZITA

A FELESLEGESEKRŐL

Azt mondtad, szükséged van rám,
de nem tudtál becsapni.
Kiettem a csapdádból a csalit,
és azt hazudtam, nem tudok az ínséges időkről,
hogy a zsákmányállatok máshova mentek élelmet keresni.

De akkor kik azok, akiket beköltöztettem
üresen álló terveinkbe?
Minél jobban hasonlítanak rád,
annál kevésbé ismered fel őket.
Semmirekellők, megalvad a szájukban a tejút.
Mit szólnál, ha tudnád,
hogy a te becsvágyadon nőttek ekkorára?

Ma túl nyilvánvaló a válasz,
nem illik kimondani.
Ma később megy le a nap,
olyan hívogató, mint egy tál méz,
amibe belefulladnak a bogarak,
és botrányos,
mint a kukába dobott ételmaradék,
a feleslegesek távozása után felzengő öröm.

HIDEG

Nem imádkozni jöttél,
de a katedrális pont útba esik.

Belépsz a templomkertbe.
A szentek felújításra váró szobrai
úgy fekszenek ott,
mint a föld legmagasabb pontja felé
vezető úton
a halálra fagyott hegymászók testei.

Végre odaérsz a kapuhoz,
és arra gondolsz,
talán nincs is, akihez jöttél,
és talán soha nem is volt.
Úgy érzed magad, mint a megszelídített állatok
az első ember halálakor.

SZÉKELY SZABOLCS

21.

Felépíthető, állhat, omladozhat.
Nem áll meg, erre van rászokása.
Miféle formát miféle forma bonthat
tartalommá. A háznak lehet-e háza,
ahová hazamenjen, ha belefáradt
a túl sokáig helyben maradásba.
Ez a ház nem lesz soha házad,
eldől, elindul: így marad magára.
Magára marad a víz és a partja.
Tart a rommá felejtés, mint a gát.
Megáll, körbenéz egy pillanatra
az idő, végül megadja magát:
nincsen senkije, nincsen birtoka.
Felejtene, ha volna még hova.

23.

hullani volna szép szerep
lassított felvételeken
téged szeretni nélküled
nem lehet megpróbálni nem
ragaszkodni a híd felett
rugaszkodni csak esni
derekadon a köteled
ez a pirosan bomló masni
és végül persze visszaránt
a hídon állók tapsa fenn
újraszokni a szép magányt
készül a gyáva szerelem
másik szerephez gyönge vágy
zuhan és nincsen gondja rád

25.

Szedelődzködő, szorongó készülődés.
Rövid alagutak a tengerparti sztrádán.
Büszke a part: hogy véget ér a földrész,
és éppen itt, a terrakotta márvány
égbolt, szikla, tenger hármas metszetében.
Az ormon ott a tábla: ez az utolsó orom.
Ebből vagy ebben veszek részt egészen –
feketén bólingat a világítótorony
a hullám verte családi üdülésben –
benne veszek részt vagy belőle, készen,
kavicsos kor, ezer szemével néz a part,
tengerre lát, morajt morajra hajt,
nyújtózni próbál messzi öblökig.
Szorong a készülődés, szedelődzködik.

BORDÁS MÁTÉ

GÁT AZ ORRNYERGEN

I.
A temetőbe két utat tudok: átvágok a síneken,
a kanális keskeny peremén, balról szeméttelep,
betonmező, a régi temető fejfái és sírkövei.
Szilvafa nőtt a szélső parcellák mellé.

Tovább az ösvényen: tisztás, kutyával őrzött terület.
Visszafelé gyorsabban futok, ha ugatnak.

Nyitva a temető kiskapuja. A nagy is,
mintha egy terebélyes frizurájú embert várnának.

Vagy egy Mercedest, csomagtartójában lepel.
A fényezés kontrasztjában sütkérezve,
dobozolva, alapjáraton döcög apám,
a legfrissebb halom mellett megállunk,
kétéves öcsém unalmában az autót karcolgatja:
لأن العقبه شاهقه تحت النافذه وتعلم زاوية القفز تعلم سرعة الانطلاق.

Elmegy a sínek rabja.

Gyerekek futnak át a töltéseken.
Csúzlival lövöldöznek: megijed a varjúköd.
Futás közben lerepül egy sapka. Sírva fakad.
A tócsában hagyva esőfelhők gyűlnek.
Alattuk sárga bálák várnak görgetésre.
Szálaik megremegnek, egy dugattyús motor
zavarja fel a sínen üldögélőket.

A repülő a városháza mögül száll fel permetezni.
Csúzlijaik gumiját, pont, mikor felettük jár,
eleresztik a gyerekek. Anyacsavarokat reptetnek,
az egyik belefúródik a géptestbe.

II.

Leveszem nagyapám szemüvegét.
Egy hete elejtettem,
az új lencsék fényesebbek, színesebbek:
álmomban optikus vagyok.

Kitisztul a kép, ükapám portréja –
magasugró volt a háború előtt –
mereven néz rám. Kupát tart.
Meg kell szoknom. Előjön a szoba.
Felállok, a hűtőből kiveszek
egy gyömbéres-matés üdítőt.

Állandó a szürkület, egyetlen ablakom
tűzfalra néz. De a park széli kutyafuttatóból
mindig behallatszik a csaholás.

A tűzfal téglái –
görnyedésben megfeszülő hátbőr,
kivillanó csigolyák – narancssárgán
világítanak a naplemente és köztem.

Ruhában aludt el.
A hajópadló púpos,
kopog rajta a rezgő készülék.
A szemhéján végighúzza a száraz csipát,
körme alól kipiszkálja.
Megismétli még kétszer.
A nyolcvanadik emeleti lakás ajtajához lép.
Kinyitná, de a kilincs lejár, a kezében marad.
Visszarakja, meghúz egy csavart.
Így már nyílik. Kimegy, odasiet
az ablakhoz.

A horizonton túlról nekifut egy atléta.
Belecsobban a tengerbe,
az égalja egy méter nyolcvan magasan.
Hullámok indulnak a háztömb felé.

Régen mentetlen volt a telep. A gát
területeket hódított el a víztől.
Becsapódik a tömeg.
Átért a rákollók hegye, feltölti a pincét.
Magasabbra teszik a lécet.
Az égalja egy méter kilencven centi magasan.

Átugorja ezt is: nagyobb hullámok jönnek.
Örömében a férfi széles mozdulatokkal csapkod
a matracon: nagyobb hullámok jönnek.

Minél távolabb kell kerülnöm.
Átvágni a folyosón, a lépcsőházon,
a legtávolabbi lakás pár száz méterre van.

Benyit. Felveszi a cipőjét, amit az ágy
mellé készített. Lekuporodik a sarokba,
magához öleli ükapja portréját.
Az ablakhoz siet, az északi szárny narancssárga
téglái eltűnnek a horizonton.
Ekkora volt az öröm.

A szemüveg pont akkor romlott el,
mikor nagyapámat nyakába ültette az ugró,
és felvitte a dobogóra.
Leveszem.

III.
Leveszem apám szemüvegét.
Felállok, a hűtőből állandó a szürkület.
A park széli kutyafuttatóban ugatnak.
Az atléta nekifut, most leveri a lécet:
nagyobb hullámok jönnek. Csapkod,
nem sikerült: nagyobb, tökéletes
hullámok jönnek. Ezek már sosem nyugszanak.

Több szárny nem maradt,
a lépcsőn szaladok lefelé.
Az ötödiken benyitok egy lakásba,
felveszem az ágy mellett hagyott cipőm,
leakasztom ükapám portréját.
A szemüvegeket szétverem, más
valóság nem maradhat.

Az ágykeretből kiveszem a matracot,
tutajnak jó lesz. Átpréselem
az ablakon, csobban, már szívja is
a vizet, ükapámat ledobom, átázik,
de olaj, vászon. Leugrok, a matrac
már süllyed. Lábtempóm lassú,
megfontolt, várok, hajam korall,
anyám gólya, miatta még lakható
a szülői ház, miatta még bútorozott
apám szobája.

MÁRTON EVELIN

ALOIS ATHANASZIOSZNAK ÍRT LEVELÉBŐL

Kérdezed, miért jöttem ide. Fölösleges kérdés éppen részedről, hiszen tudod jól, hogy semmi újat nem tudok mondani neked, erről főleg nem, de talán másról sem, vagy ki tudja, azt mondod, elkápráztatnak a meséim, ám azt gondolom, inkább az otthonosság érzését szereted az egészben, és annak a biztonsága kápráztat el, hogy érteni véled, miről beszélek. Menekültem, mint mindig, bár mégis önszántamból és boldogan jöttem, a szent elhatározás magasztos hangulatában, arra alapozva, amire mindig, hogy lesz, ahogy lesz. Csupa könnyes közhely, Athanasziosz, mindaz, ami elől oly gyáván és botladozva, de mégis futni szoktam, gyermetegen remény-

kedve abban, hogy bűneimtől is elmenekülhetek, miközben tudom jól, mindez lehetetlen számomra, akárcsak a megigazulás. Azért jöttem ide, hogy beletörődjek végre abba, ami vagyok, hiszen nincs más választásom, mert bármit tennék is, magam maradnék, mert a változás tulajdonképpen lehetetlen, csupán az önuralmam fejleszthető, ám odabent még mindig a jó öreg Alois lakik, az agg szajha, hazátlan ringyó.

Elmesélek neked egy történetet, Athanasziosz, hogy jobban aludjunk, vagy egyáltalán ne aludjunk ezen az éjszakán.

Délelőtt volt, és én szédülten kóválygotam a deszkapalánkok között, majd az egyetlen emeletes ház előtt találtam magam, amelyben régebben fergeteges bulik alakultak, vagy legalábbis mi, az aranykor gyermekei, fergetegesnek éreztük őket. A ház most csendes volt, roskatag, szomorú, mint egy öregember, aki az utolsó cigarettáját szívja, egy csikket, melyben már csak a filter ég. A teraszon, mint valami látomás, egy nő állt felemelt kézzel, mint aki alattvalóinak köszön. Egy pillanatra úgy tűnt, mintha rám nézne, de oly törékeny és gyors volt az a villanás, lehet, hogy csak képzeltem. Csak később jöttem rá, hogy a nő biztosan nem nekem integetett, hanem valaki másnak, aki tőlem távolabb helyezkedett el. Dermedten álltam, mert én tényleg ismertem őt, de egyáltalán nem számítottam rá, hogy ott fogom látni, ahol éppen akkor voltam, messze az igazi utaktól, olyan helyen, ahol már csak ösvények vannak, a világtérkép egyik apró pontjában, mely létezik ugyan, de kevés térképen van rajta, ha egyáltalán rajta van, bár ez létezésének szempontjából mellékes. A nő keresztülnézett rajtam, egyszerűen nem vett észre, vagy talán tudomásul vette, hogy áll ott valaki, ám nem tartotta fontosnak, hogy megnézze, ki az, hogyan fest, magas vagy alacsony, férfi, nő vagy gyermek. Ha kutya lettem volna, talán észrevesz. Megfordultam, és abba az irányba néztem, amerre ő, ám ott már nem volt senki, a keskeny földút szélén ingadozott a fű, én meg azon tűnődtem, akarok-e felkaptatni a dombra, hogy lenézve esetleg meglássam azt, akiről nem tudtam eldönteni, hogy kívánom-e látni, vagy sem. Szállásomra mentem, és összecsomagoltam, de nem vettem semmit magamhoz, csak a táskám, és elindultam arra, amerre az a valaki távozott, valaki, akiről csak sejtettem, ki lehet, ám biztos mégsem lehettem benne, hiszen nem láttam őt, végül is bárki lehetett, sőt még az is megtörténhet, hogy a nő csupán bolond, s időnként a semminek integet, odaképzelve azokat, akiktől búcsút szeretne venni, vagy csak egyszerűen köszönteni akarja őket, mert éppen távoznak vagy jönnek, vagy mutatnak valamit. Az út hamarosan köves ösvénnyé szűkült, figyelnem kellett, mert errefelé az esők évente átrajzolják kicsit a tájat, és ide-oda mozgatják a köveket, a földet és a bokrokat, melyek konokul kapaszkodnak, alacsonyak, apró tüskék serege védi őket, és azt hiszem, örök életűek lennének, ha a természet ismerné az örök élet fogalmát, de nem ismeri, vagy nem így, folyamatos átalakulás, talán ez áll a legközelebb a valósághoz, gondoltam, és mentem makacsul, elszántan. A gyér erdők és a bokrok is elmaradtak aztán, előttem kopár domb magasodott, kopár volt, de nem teljesen kopasz, a fű nagy csomókban nőtt sárgálló csimbókokkal teleszórva az egész tájat. A földnek csak a felső rétege volt fekete, az is lekopott helyenként, és előtűnt alóla az a piszkosul terméketlen vörös massza, mely nedvesség híján összevissza repedezett. Zihálva kaptattam fel a következő domb tetejére, teljesen reménytelenül, hiszen további négy állt még előttem, egyre meredekebbek és vadabbak, szinte már hegyek, az utolsó az igazán komisz, ott már valódi sziklák maradványai meredeznek, és csak azon túl van a falu, ahová még eljut a vonat. Alkonyodott, és nekem fogalmam sem volt, számíthatok-e a holdvilágra, vagy sem, de

hát ez már mindegy, majd kiderül, ha elindultam, megyek, és nem állok meg félúton, hogy nehogy a visszafordulás bűnébe essek, melytől mindig is rettegtem, ám sokszor megtettem. A félhold kegyesen ragyogott, megálltam, hogy kissé megpihenjek, úgy emlékeztem, errefelé volt egy forrás, de nem találtam, a hátamon feküdtem az egyik fűcsomóban, és a cigarettáimat számoltam, nem volt túl sok belőlük, be kell osztanom őket, ha azt akarom, hogy az út végéig kitartsanak. Akkor már semmit sem reméltem az út végétől, bár egyre biztosabb voltam abban, hogy valaki mégis eltávozott, neki intett a nő, és ez a valaki éppen az, akit néha kívánok, máskor meg nem, és ha így folytatom, utol is érhetném, de talán jobban tenném, hogyha hagynám, hogy menjen, tegyen szert behozhatatlan előnyre, meneküljön, hiszen neki látnia kellett engem, éppen mögöttem állt, ha valóban ő volt, akkor felismert, és most talán kétségek között vívódva megy, vagy éppen ellenkezőleg, üldögél valahol, és vár, arra számítva, ami ténylegesen történik. Az éjszaka világos volt és langyos, a kaptatókon néha forró levegő csapott meg, máskor meg a hűvösség, mely vizet sejtetett valahol a közelben. Olyan helyen bukkantam forrásra, ahol korábban nem volt ilyesmi, két kisebb kő közül szivárgott kitartóan, nem tudtam, hogyan igyak a sáros érből, végül hasra feküdtem, és úgy lefetyeltem, mint egy kutya, és talán a fáradtságtól megbomlott agyam képzelte csak azt a kósza arcszeszillatot, amelyet ott a sárban érzeni véltem. Pirkadt, mire felértem a gerincre, sárosan, izzadtan, itt-ott kiszakadt ruhában, a völgyben ott sötétlettek a házak, de a vasút sínjei már olajos fénybe öltöztek. Míg a nedves cigaretta végére értem, már jól látszott az állomás épülete, és az előtte üldögélő néhány alak. Sáros utcába értem, amelyet több forrás is áztatott, a girbegurba karókba kapaszkodva végül a kerítések közé kerültem, és halkan imádkoztam magamban, hogy fel ne vonyítsanak a kutyák, de nem úsztam meg, dühödt csaholásban rohantam lefelé, aztán a jól ismert éles balkanyarral fel a temetőbe, ahol lerogytam egy sírhantra, amely fölött nem állt sem kő, sem kereszt, és ahol már olyan sokszor hevertem vadul dobogó szívvel. A vonat már valahol a közelben sípolt, nem maradt időm összeszedni magam, tovább kellett fussak, a végkimerülés előtti pillanatban kapaszkodtam fel a szerelvényre, jegy nélkül természetesen. A kalauz maga húzott fel, az ajtót már menet közben csukta be, majd a sebességtől ide-oda ingadozva a halvány folyosóvilágítás alá vonszolt. Jegyeket, bérleteket – mondta hamiskásan mosolyogva, majd az övén babrált illedelmesen félrenézve, míg én egy nagyobb címletű bankjegyet kerestem a táskámban. Rá sem nézett a pénzre, csak villámgyorsan megtapogatta, majd a belső zsebébe dugta, aztán szalutált, és imbolyogva továbbment a folyosón, én meg utánaoldalogtam, majd mégis lemaradtam, mert megrémültem a találkozás lehetőségétől, ha követem a kalauzt, ez talán hamarabb bekövetkezik, mint ahogy el tudnám viselni. Arra gondoltam, még azt is könnyebben viselném, hogyha kiderülne, mégis egy ábrándképet követtem öt domb, völgy, sáros sikátor, habzó szájú kutyacsaholás, sírhantok és állomás széli szurtos, rohadó összevisszaságok között, és hogy a vonat most már végállomásig roboghat velem, nem kell félnem, csak minden állomáson, mert minden állomáson ott lehet valaki, ha az a nő ott fent lehetett azon a helyen, ahol szinte soha sem láttam idegent, olyant, aki nem oda született, és ahol már csak öregek vannak, meg azok, akiknek sehol másol nem jött össze semmi. Ott laktam néha, volt ott egy ház, apadó kúttal az udvarán, sok üres üveggel az alacsony pincében, ahol hűvösség volt, és sötét, mint a sírban. Csak kétrét görnyedve lehetett lent járkálni, de én nem nagyon mentem oda le, csak amikor már nem fértem az üvegektől odafent. Néha elástam őket itt-ott a kertben, olyan is volt, amiben hagytam némi italt, hogy ha valamikor teljesen kifogynak a készleteim, kiássam őket, meg-

hosszabbítva ezzel a vég óráit. A ház csak úgy rám szállt, örökségként, ám mindenki tudhatta, nem ház az, hanem otthonos kripta, ahová halált tanulni járok, meg mindenféle egyebet, ordító és fájó magányt meg beletörődést. Minden ház olyan volt, mint az enyém, és mindegyikben nagyjából az történt, ami az enyémben, bár voltak néhányan, akik még mindig csoportosan éltek, családszerű konstrukciókban, mindenki ivott, az a kevés gyermek is hamarosan inni fog, vagy megpróbál elmenekülni, aztán visszajön, vagy soha többé nem teszi be a lábát oda, de álmaiban mindig vágyakozni fog az után a hely után, mint ahogy én is vágyakozom, valahányszor útra kelek, és messzire vetődöm tőle, olykor a visszatérés legcsekélyebb reménye nélkül, ám konokul reménykedve mégis, ragaszkodva ahhoz a rögeszméhez, hogy ott kell meghalnom, holott olyan mindegy, hol hal meg az ember, és talán az is mindegy, hogyan. A vonat olyan volt, mint az ösztönös élni akarás, ahogy belerohant az egyre fényesebb nappalba, a következő állomás még messze volt, és én úgy éreztem, végre el tudok indulni, és be tudok nézni minden kupéba, hogy valamelyikben megtaláljalak, és melléd üljek, hogy az út további részéből valamennyit együtt töltsünk, és két állomás között elhiggyük újra, hogy együtt utazunk, ketten megyünk valamerre, és összetartozunk. Néha annyira fájt, hogy ez nem igaz, hogy alig tudtam elviselni, összetörtem a súlya alatt, és csak lézengtem, és azzal áltattam magam, hogy mindez csak miattad van, a te döntésed miatt, melyet sohasem hoztál meg, ami engem illet, holott tudtam jól, én magam ugyanolyan döntéseket hozok, azaz nem hozok meg, mint te, rajtam is éppen annyi áll, mint rajtad, sem több, sem kevesebb, és tudtam, hogyan változtassam meg mindezt, ám nem tettem semmit ezért, mert bárminemű döntés csak lezárt volna valamit, amit én nyitva akartam hagyni. Felfokozott pillanataimban hajlottam a giccsre, és ilyenkor olyasféle dolgokat is leírtam soha fel nem adott levelekben, hogy csak úgy tudtalak megtartani, hogy lemondtam rólad, de hát ez a józan pillanatokban oly valótlannak tetszett, hiszen nem birtokollak semmiképp, csak a gondolataidban bukkanok fel néha, vagy még ott sem, és hogy végül is ez is mindegy. Ám ez a mindegy sem teljesen igaz, sőt mindenféle tartalmakkal terhes, melyek kitágítják és szűkítik, mert találkozásaink pillanatában mindig fellángolt a feltétel nélküli tiszta öröm, melyet egymás puszta látása is kivált, mosolyogtunk olyankor egymásnak, mint bamba kisgyermekek, akik attól bambák, hogy éppen most ébredtek valamilyen kusza álomból, és örülnek annak, hogy mégis ismerős dolgok veszik őket körül. Bármit tettünk is, összevissza mászkálva sorsunk hálóján, van egy világ, amely csak a kettőnké, ami csak a mi összekapcsolódásunkból lesz olyan, amilyen, egyedi, lemásolhatatlan, lenyűgöző, olyasmi, amire mindig emlékezni akarok, akkor is, amikor már semmire sem emlékszem, és erőim végén áskálok a kertben félig üres üvegek után kutatva. Nem tudom, miért oda hozatta magát a feleséged, talán része akart lenni valaminek, aminek része is, csak számára ez kellemetlen. Talán meg akart érteni valamit, amit érthetne is, ám jobban kell akarnia, egyáltalán akarnia kell, és akkor talán el tudná fogadni azt, ami tőle függetlenül is létezik, ám az elfogadás nehéz, bizonyos esetekben nagyon nehéz, legalábbis a legtöbben így gondolják, néha még én magam is, olyankor, amikor azt érzem, egyes dolgok elfogadása húsomba vágó kés, olyan kín, melyet nem akarok elviselni. A vonaton a kalauz maradt az egyetlen ismerős arc, és leszálltam ott, ahol szolgálati útja véget ért, egy álmatag kisvárosban, ahol kellemetlen szagok között karonfogva mentem ezzel a kalauzzal, aki szállására vitt, ott laktam vele néhány napig, míg újra útra kellett keljen, én pedig felültem egy ellenkező irányba tartó vonatra, amely mégsem visszafele vitt, hanem még távolabb attól a helytől, ahol a kertem van, és talán a feleséged, ha el nem unta ott, és csomagjait

hátrahagyva el nem indult ő is egy állomás felé, nehézkesen kapaszkodva át a barátságtalan dombokon, hogy reszkető lábakkal felüljön egy vonatra, és nehéz álomba merüljön, melyet nem tud majd értelmezni, amely megrémíti, amelyről nem tudja, honnan jöhet, ám ösztönösen minket vádol érte, összekovácsolva kettőnket azokkal a rémképekkel, amelyeket látott, s ijesztő kettősként gondol ránk, holott mi azt sem tudjuk egymásról, ki hol van, merre ment, merre tart. De az is lehet, hogy ott maradt, és áthurcolkodott az én házamba, az ágyamban alszik, és azt reméli, a párnámból lassan átszivárog a fejébe mindaz, amit rólam tudnia kell, hogy védekezni tudjon. A párnám azonban némán és szenvtelenül hever alatta, és nem súg éjjel nehéz titkokat, néha kibúvó tollszárak csiklandozzák az arcát, nappal többször is átvizsgálja a füzeteimet, de semmi olyan nyomra nem bukkan a sorok között, amely egyértelműen rád utalna, a te jelenlétedre, pedig semmi másról nem szólnak azok a füzetek, csak az örök keresgélésről, és mindenféle el nem kiabált fájdalmakról meg örömökről, amelyeket veled, vagy másokkal éltem át. A nő számára a mondataim üres szavak halmazai csupán, melyek nem vezetnek sehová, a füzeteket legszívesebben meggyújtaná, ám valami visszatartja, talán az írott szó iránti tisztelet, mely általában olyan emberek jellemzője, akik nem írnak túl gyakran, vagy egyáltalán nem írnak. A vonat bedöcögött egy nagyvárosba, ahol élt néhány ismerősöm, én magam is éltem ott valamennyit, ám amióta nem jártam benne, megváltozott, még nagyobb és még undokabb lett, és arra ösztökélt, hogy minél előbb elhagyjam, és továbbmenjek valamerre. Az állomástól jó sok utcányira, de még a városközpont előtt, azokban az utcákban, amelyekben szinte csak helyiek laktak, találtam egy kocsmát, s abban reménykedve mentem be, hogy senki ismerős nem bukkan fel, hiszen az én ismerőseim tulajdonképpen idegenek ebben a városban, akik csak a központot érzik magukénak, két utcával kintebb már nem értik, mi miért van úgy, ahogy van, sőt mindez nem is érdekli őket. Az egyik asztalnál a kalauz ült, vagy az ő hasonmása, hiszen pár napja úgy váltunk el, hogy ellenkező irányokba haladó vonatokra ültünk. A kalauz rám nézett, majd újra a tányérjába, arcáról semmit sem tudtam leolvasni, sem azt, hogy megismert volna, sem azt, hogy nem. Kávét kértem és egy üveg bort, mely nehéz volt, mintha ólmot ittam volna, felétől berúgtam, majd a másik felével józanodni próbáltam úgy, hogy a zsibbadás mégis kitartson, hogy ne a gondolatok vezessenek, mint általában, csak a létezés puszta ténye. A kalauz pár óra múlva mellém ült egy újabb üveg borral, majd egy harmadikat is rendeltünk, anélkül hogy komolyabb beszélgetésbe bonyolódtunk volna, úgy tűnt, ez az állapot mindkettőnk igényeit kielégíti, hogy csak úgy ülünk egymás mellett bort kortyolva és cigarettázva, alig szólva, záráskor aztán egyszerűen átfogta a nyakamat, és sétára indult velem, egyre sötétebb utcák felé kormányozva, majd egy apró lakásba mentünk fel, keskeny és dohos lépcsőházban, ahol nyikorgott a falépcső, a lakásban meg az ágy. Reggelre a kalauz egy új ruhával lepett meg, kuncogva mutatta a szabócentit, amellyel lemért, míg aludtam. A ruha kék volt, könnyű anyag, tulajdonképpen szép, sohasem volt rajtam ilyen, furcsán is éreztem magam, talán a járásom is megváltozott, a kalauz elmerengve nézett utánam az ablakból, és integetett, én meg a kikötő felé indultam, mert ennek a városnak már kikötője is volt, igazi hajókkal, amelyek elindulnak, és mennek valamerre, idegen és ideges vizeken haladnak, néha elsüllyednek vagy csak elromlanak, vagy kalózok fosztják ki és lövöldözik halomra a rajta utazókat. Sétahajóra váltottam jegyet, csak arra volt pénzem, hogy egy közeli partszakaszra jussak, úgy gondoltam, ott majd dolgozom valamit, eladom a testem párszor, aztán továbbmegyek egy másik pont felé, melyet elég távolinak érzek majd, hogy mihez képest, akkor még nem volt világos az én fejemben sem. Éjjelente

a házzal álmodtam, meg mindenféle csuda dologgal, amely benne történt, egyszer hármasban feküdtünk a kertben a feleségeddel, nagy egyetértésben és nyugalomban, bár egy idő után rá kellett jönnünk, hogy ő halott, és meglehet, éppen mi öltük meg, bár jóformán semmi okunk nem volt rá, hiszen nem zavart minket, bármit is tett élete során, az nem tudta befolyásolni a mi szaggatott, de nagyon intenzív együttléteinket. Álmomban, akárcsak életemben, minden hiábavaló volt, de időnként szép és megnyugtató, mert a hiábavalóság és az értelmetlenség néha teljesen kielégítő, vannak pillanatok, amikor bőven elegendő csak úgy lógni a semmi ágán. Kérdezhetném én is, téged mi hozott éppen ide, erre a vidékre, vagy pont oda, a Mocsárba, abba a kifakult keresztű sátorba, ahol azokat az apró korongokat sajtolgatod, majd reggelente kiállsz, és osztogatni kezded, míg az utolsó is elfogy, egyfolytában mormolsz, és megsimogatod az emberek homlokát. Kérdezhetném, hogy mi történt veled, hogy most ezt teszed, és hogy valóban te álltál-e akkor, azon a múltba vesző napon a hátam mögött, hogy a te nyomaidban bukdácsolva indultam-e útnak, melynek egyik állomása ez, ahol most vagyok. Nérukáról, mostani élettársamról szemérmesen hallgatunk, vagy csak elejtett félszavakban értekezünk róla, mint annak idején a közeli családtagjainkról, meghagyva őket valami misztikus burokban, melytől érinthetetlennek tűntek. Nem tudom, ki vagy, mint ahogy te sem tudod rólam, mégis annyira jól ismerjük egymást, mint egy gyűrűt, amely az évek alatt a húsunkba nőtt.

LILLA II.

KŐRÖSSI P. JÓZSEF

AKI FŐZNI TANUL, AZ A LEGSZEGÉNYEBB. KRÚDY VAGY CHOLNOKY

Városi ember vagyok, falun élek

Minden házasságban az összetört párok mindegyike megérdemel egy-egy pofont a jóistentől! Mondom, mert mondhatom.

Ül egy nagyon nagy lakásban egyedül a városi ember, aki falun él. Hatszobás, tizenkét helyiséges, tornácos, nagy udvaros, kertes.

Róza

Örülök, örülni tudok mindennek, ami utánad maradt itt. Az ételekre is gondolok, amiket nekem – rendszerint egy hétre valót – megfőztél. Tyúkhúsleves daragaluskával, gombapaprikás háromféle erdei gombából, rizibizi, úgy, ahogy csak te tudod elkészíteni, mert van benne egy kevés ez meg az, amit nem árulhatsz el, krumplitorta.

Nem is az, hogy most már megint megmaradok egy egész hétig vagy annál tovább, hanem az az élmény tart életben, ami mögötted vagy utánad velem maradt, az dönti el, miért is nem szeretlek.

Mert, tudod, nem szeretlek.

Tudod, én nem hajtok senkire. Próbálkozom. Nem hajtottam rád sem. Megtörtént egyszer, telitalálatos próbálkozás volt, és most már hajtás ezerrel minden percedért, amit tőled és belőled magamra sajtolhatok. Hajtás minden percedért, de nem érted, nem rád. Nem érdekel, ki vagy, akkor sem, amikor itt vagy, fetrengsz és szenvedsz látványosan, örömteli ölelésben a testem alatt. Merthogy nem vagy csak az enyém. Én sem csak a tied vagyok, hanem a saját magamé, főleg.

Én persze olyat nem akarok, nem teszek, ami téged – férjes asszony vagy – a mostaninál rosszabb helyzetbe hoz. Ketten vigyázunk erre. Nekem veszítenivalóm – vén, magános férfi, akire lényegesen fiatalabb lányok hajtanak gátlástalanul – nincs. Előtted viszont ott a férjes élet, amiben – ezt kértem – maradjon benne picit az enyém, az én életem is, azt is vidd magaddal tovább, ha majd úgy alakul, akár öregasszonyosan. De most még hozzám képest fiatalodj. Nekem ne, neki szülj gyermeket. Még egyet, és utána még.

Almabefőtt

Levél. „Gratulálok az egyéni sikeredhez, költőt kívánsz az ágyba, de nekem is szükségem van sikerélményre, amihez most már (a kimaradó ápolónő és házi szerető mellé) kézi vezérlésű háziasszony működtetésére is szükségem van. Mégiscsak férfiból vagyok, bármit is gondolsz erről, megvan még hozzá mindenem, valamit érvényesítenem kell, különben *kiszaladnak a szálak a kezemből*. Mintha valaki húzná őket, a szálakat kifelé. Nehogy már önjáró akarj lenni, te ribanc, nálam! Elég nekem, ha én az vagyok. Ha semmi nem működik, a sok semmiből egyet valahogy mégiscsak működtetni lehet, ha másképpen nem megy, visszafelé. Költődre nem vagyok

kíváncsi, engedd, hogy lássam majd (sok-sok év múlva) a férjed, az elsőt, a másodikat, a harmadikat meg a negyediket. Nem hagyhatsz egyedül. Hárman vagyunk, hárman lesztek, hárman leszünk."

Elmentem aludni hozzá, Almabefőtthöz. Úgy döntöttem, nála alszom, aztán, és nem közben, majdcsak kiderül, mire vagyunk képesek együtt, esetleg egymás mellett, és majd egymás nélkül is. Ismertem rég, kutattam a lelkében, ő nem különben az enyémben hét kerek éven át. Hosszú combjairól nem beszélek itt, ez itt egy vallomás.

Sérelmes és megalázó volt a megjelenésem. Kire nézve? Nem tudom. Éppen a fürdőkádból szállt ki, ahova egy költővel bújt, reménykedve a forró vízben. Csengetésemre tört kifelé, mint aki tudja, én vagyok az, az ő szerelme.

Számíthattál egy kicsi, egy egészen kicsi szerelemre, amit addig tökéletesen tőlem soha nem kaphattál meg, de éppen most azt vittem volna neked, gondoskodással. Hát én elvittem, te meg beengedted. Dehogyis.

Álltunk a küszöbön. Ő belül, én meg kívül. Ő bent, én meg kint. Aztán fordultunk. Menj már be, mondta, ő majd kijön, azt a másikat kizavarom. Vannak ilyen helyzetek. Krúdynál. Így maradhattam ott, vénember, azt a kidobott fiúgyereket – a küszöbön félrehúzódtam előle – megalázva. De legalább láttam.

Kísértem a költőt, de már nem testtel, csak a szememmel. Legszívesebben a csokrot adtam volna a kezébe, azt, amit drága Almabefőtt, nem hoztam. Nem hoztam fel a harmadikra. Mielőtt fölkapaszkodtam volna, a kapu előtti kukába dobtam. Éppen jött a szemeteskocsi, a kukás. Nem hoztam semmit, mondtam. Dehogynem, mondta ő, mondta Almabefőtt. Azt hoztad, amit láttam. Láttam egy hete meg az azelőtti héten is az ablakból, azt hoztad, amit a kukába dobtál. Ahogy szoktad. Elhozod a kapuig, és ott (mindig szerda lesz) a másnapi ürítésre kitett kukába dobod. Előtte kicsit bizonytalankodsz. Felnézel az ablakomra, látod, hogy nem látlak. Látni akarod, hogy nem látlak. Visszahúzódom a függöny mögé, lássad, hogy nem látlak, hogy nem látsz.

Ekkor fordultunk meg, ekkor került a költő ki, én meg belül a küszöbön, és ez után ment el a fiú, aki – már megint Krúdy – költő volt valamikor, és eddig tartott neki.

Hogy lehettél egy időben a fürdőkádban minden szerda előtti napon este meg az ablakban, a függönyöd mögött is?

Ezek után már semmi sem történt. Leköltözött hozzám a faluba ez a lány, Almabefőtt, aki, miközben csak én szerettem, és ő csak engem szeretett, a fürdőkádban, forró vízben, azzal a költőfiúval megbarátkozott. (Ez már Cholnoky, a László.)

Hívott a volt feleségem a madzagoson, nem szólt bele. Nem is nyögött. A madzagost, ha felveszed, nagy valószínűséggel pár percig még otthon lehetsz. Túl messzire akartam menekülni tőle. Vagy előle. Túl hosszan csomagoltam. Megelőzött. Beállított, megtépte a költő egy fürdőkádas szeretőjét, nehezen tudtam egymástól széthordani őket, Almabefőttet a volt feleségemtől, akkor már valaki másnak a nőjét.

Ha van még egy kicsi polc nálad, akkor maradok a polcon, ezt mondta egyszer később, a megtépés után Almabefőtt. És odaraktam. De az a másik, az asszony, a madzagoson telefonálgatós lekerült, nem először, hiszen jönnek-mennek az álmok, az egyik vágy ide tol, a másik sokkal messzebb, az örömről nem beszélve. Az öröm tol egyszerre legmesszebb meg a legközelebb az álomhoz. Meg a gyász. És az, amiről nem beszélünk, még messzebb tolódik az örömtől, s még közelebb visz hozzá. (Ez is Cholnoky.)

Róza, Almabefőtt, titkos asszony

És akkor összekötöm. Férjes asszony vagytok, lettetek, nem általam, mind a hárman, merthogy ott van még a titkos asszony, a házasságot, gyereknevelést gyakorló lelkész, aki nemcsak lelkészfeleség, hanem az, lelkész. Azok maradtok, ápolónő nálam nem lesz belőletek. Almabefőtt meg marad almabefőtt, ami bárkiből lehet, az vagyok én is kukában végző csokorral a kezemben, másik oldalon, mégis ugyanott, rövidebb vagy hosszabb pillanatra. A polcok hosszú életűek, hosszabb életet élnek a polcok, mint a férjes asszonyok, mint a titkos lelkész, lelkész asszonyok, mondhatnám sok életre szólóan hosszabb életűek annál, mint aki odarakja őket, majd melléjük ül. Fel a polcra. (Hát ez is Krúdy.)

AHMED AMRAN

HÚSZ SZÁL RÓZSA

A virágárusnál ismét rájöttem, hogy két páratlan szám összege páros. Az ismerős virágos nem akart húsz szál virágot egy csokorba kötni.

– Páratlan számú legyen a csokorban – mondta. Majd hozzátette: – Kinevetnek, sőt a virágost is, ha párost adsz bárkinek.

A helyzetet tárgyalástechnikai fogással igyekezett oldani:

– A huszonegyedik szálat nem kell kifizetned, grátisz lesz.

Ismerem az ilyesféle szakmai babonákat, melyektől senki sem mentes. Amíg a virágos győzködött, azon gondolkoztam, vajon tizenöt közös évünk alatt hány pillanatodat zavartam meg és hány napodat tettem tönkre ehhez hasonló gondolatfutamokkal.

– Milyen színt választasz neki?

– Már mondtam.

– Tizenöt vöröset és öt fehéret kértél, ezt értettem, de a huszonegyedik rózsa milyen legyen?

– Tudod mit, inkább két csokrot adjál, az egyikben tizenöt vörös, a másikban öt szál fehér rózsa legyen.

A virágárusnak ismét kerek lett a világ. Nekilátott a csokroknak, így már jó, mindkettő páratlan számú rózsából áll. Az ilyen csokornak sem az átadóját, sem a készítőjét nem neveti ki senki.

– Szépek lettek? – kérdezte, amikor elkészült.

– Most azt kérem, tedd egybe őket.

Miközben a csokrokat összefogta, kikristályosodott bennem, hogy két páratlan szám összege páros. Ez az embereknél is így van valahogy. Nem gondolod, drágám? Rendben, nem folytatom, igazad van, otthon nem dolgozom, egyenleteket nem oldok meg, nem beszélek a föld rétegeiről, és szófordulatokkal sem untatlak. Ne haragudj, de hisz tudhatod, ezek csupán szakmai ártalmak. Ilyenkor bólintottál. Én meg tartottam magam az ígéretemhez, néha egy hétig, valamikor egy napig, de előfordult, hogy csak ideig-óráig. De nem tudtam ellene mit tenni. Kiszámíthatatlanul törtek rám a késői felismerések, megvilágosodások.

Emlékszel, amikor középiskolás rokonodat matematikából korrepetáltam a halmazok témájában? Nagyon megfogtak a közös és a kiegészítő halmazok. Napokon keresztül azokon elmélkedtem, személyi és társadalmi viszonyokat véltem felfedezni bennük. Azon tanakodtam, ha mi ketten halmazok lennénk, akkor mennyi közösnek kellene lenni bennünk, hogy neked is jó legyen?

Egyszer kérdezted, hogy miért foglalkozom olyan dolgokkal, amiket általános iskolában tanultam. Kérdésedet összehúzott szemöldökkel mélyítetted:

– Unatkozol mellettem?

– Már hogy unatkoznék, drágám, egyszerűen ilyen sokára kezdem megérteni, megszeretni ezeket a dolgokat.

Közben azon töprengtem, hogy a megértés és a megszeretés egymásutánisága véletlen-e? Megérteni, megszeretni? Ez a két szó foglalta le következő napjaimat. Ilyenekből akár ki is olvashattad volna, hogy a megértés, a megszeretés nálam valamilyen ok miatt később, lassabban következik be, mint másoknál. Nincs mit tagadni, alacsony frekvenciás vagyok. De te ilyenekre nem figyeltél. Téged nem érdekeltek az élet közvetett üzenetei, a rejtélyes mondatok. Te az egyenes beszédet, a tettet, a fizikalitást értékelted. Ez lehetett a te szakmai ártalmad?

A húszrózsás csokor átadását csak két ember nem látná szívesen, a virágboltos és a párodnak nevezett valaki. Ismerem a késői párok természetét, ismerősi és a munkahelyi köreimben van néhány. Nem tudják, de ők a halmazelmélet bizonytalanságában élnek. Egyszerre akarnak lenni kiegészítő és közös halmaz. Az érkezésük előtt beállt családi folyamatokba előbb finoman bekapcsolódnak, beszivárognak, majd ezekben is vezető szerepre törnek.

Az egyikük képes volt meggyőzni az anyát, hogy ne a gyerek megszokott játszóterére menjenek, hanem inkább vele együtt egy úgynevezett felnőttjátszótérre, ahol a felnőttek is játszhatnak. Ott neki is jó lesz, meg a gyereknek is, gondolta. Eszébe sem jutott, hogy a gyereknek legtöbbször nem a játszótér a fontos, hanem az ottani pajtások. Vagy ha a gyerek éppenséggel lovagolni szeret, másnap a késői pár fején Indiana Jones-kalap lesz, és hát ki szeretne jobban lovagolni, és ki imádná jobban a lovakat, mint éppen ő?! Megszűnnek a gyerekeddel való közös programok, és átalakulnak közössé, amibe a késői pár is belefér. Egy idő után pedig a gyerek már csak egy a lovaglók közül. Megeshet, hogy a késői párral mész lovagolni, ha a gyerek éppen nem érzi jól magát.

Olyan is előfordul, hogy egy elhagyott hobbiját életre kelti, szenvedélyesen középpontba állítja, bevonja a maradék családot, a közeli rokonokat és az ismerősöket. Az egyik ilyen késői pár egy ócska fényképezőgépet vett elő. Mondta, mennyire bántja, hogy azzal a géppel az árnyékot és a naplementét nem lehet jól lencsevégre kapni. Erre kapott fókuszáló lencsét, később új fényképezőgépet, amit a nappali szekrény tetején tart, hogy mindenki lássa. A család pedig az árnyékokról és a naplementéről beszél.

De hogy miért ilyenek a késői párok? Talán mert küzdenek a halmaz régi elemeivel és emlékeivel, több ember múltjával, a nőével, a gyerekeiével, a közeli rokonokéval, s közben a magukéval is. Küzdenek, pedig könnyen felfogható, hogy ami volt, az tőlük független, rájuk nem tartozik, az eredeti párok élete akkor kapcsolódott össze, amikor ők még a horizonton sem voltak. Tudnia kell mindenkinek, hogy neki mekkora a tere, mi a szerepe, és mit enged neki az élet késői vízuma.

A radír nem úgy működik a lélek lapjain, mint a füzetben. A nagy események nem a felszínen maradnak, hanem beleivódnak a lap belső szerkezetébe. Ha erővel akarjuk törölni, maga a lap sérül, az ember. És nincs olyan, hogy új lapot nyitunk. Egy embernek egy lapja van. Amolyan egylapos könyvecske.

Amikor a vázánkban látja a virágot, tudni fogja, miről szól. Jobban tudja, mint gondolnád. Felteszem, hogy az óvatlan időkben, még az első randevúitokon érdekességként megemlítetted, hogy a gyermekünk pont az esküvőnk tizedik évfordulóján született. Amikor a gyereket köszöntöd, mindenki tudja, hogy esküvőnknek is napfordulója van. Az esküvőnké, amelynek csodálatos hajtása az a bájos teremtmény, aki most tízéves lett.

Majd csöngetek a kapun, kezemben a virágcsokor. Húsz szál rózsa. Szavak nélkül nyújtom át, te átveszed, megköszönöd, mosolyogsz, párás lehet a gyönyörű szemed, megpuszilhatsz, át is ölelhetnél.

A vázánkba tett csokrot majd késő este szemügyre veszed közelről. Megszámolod a szálakat, igen, húsz rózsa, tizenöt vörös és öt fehér. Kitalálod a rózsák színének mondanivalóját. Okos lány vagy, mindig tudtam. Figyelj csak! Mondtam már, hogy két páratlan szám összege mindig páros? Rendben, igazad van, otthon nem dolgozom, nem oldok meg egyenleteket, nem beszélek a föld rétegeiről és szófordulatokkal sem untatlak.

A virág mellettem utazik. Velem együtt huszonegyen vagyunk a kocsiban, örülhet a virágos. Vajon a gyerek egyedül jön le, vagy te fogsz ajtót nyitni? Reszketek, remeg a térdem, a hátamon egy kis csermely folyik, a csokor mellett villogni kezd a telefon.

– Apa, ma ne gyere értem, nem vagyunk otthon.
– Hogyhogy, drágám?
– Kitaláltunk egy remek programot, eljöttünk lovagolni.
– És délután?
– Akkor is itt maradunk, fényképeket csinálunk a lovakról naplementekor.
– Ezt a szamárságot ki találta ki?
– Anyáék. Ez a szülinapi ajándékom.
– És a húsz rózsa?
– Nem tíz?
– Figyelj, kicsim, te tudod azt, hogy két páratlan szám összege páros?
– Igen, apa, azt már vettük.
– Nos, drágám, tudd meg, hogy ez csak a matematikában igaz. Az életben nem.

RŐHRIG ESZTER

TÜKRÖK

Gastroscopia. Ez állt az orvosi beutalón. Scopia: látás. Látni fogják, mi mozog, mi nem működik a belekben, gyomorban, májban, vesében, van-e valahol sejtburjánzás. Az ő torkán soha semmit nem lehetett lenyomni. Altatást kért. Viszolygott attól, hogy a fájdalommentességért cserébe elveszik az öntudatát, és nem látja, nem érzi, mit tesznek vele, ezért hosszú évekig halogatta a döntést.

Eric kikelt magából, azt mondta, az európai országokban már régen nem alkalmazzák ezt a barbár módszert, ablakon kidobott pénz, és különben sincs semmi baja.

Éva eldöntötte, hogy végigcsinálja. Benne volt a korban, kedvezményes belépők, félárú mozijegy, harmadárú közlekedési bérlet járt neki, ami számára azt jelentette, hogy nincs sok ideje hátra.

Észrevette aráncokat a nyakán, szájszegletében az árkokat, hasán az elernyedt kötőszövetet. Napokig nem mozdult ki, nem kelt fel az ágyából, figyelte magán a betegség és a halál előjeleit. Remélte, a vizsgálat, majd a tumordiagnózis, vagyis a sors eligazgatja azt, ami még hátravan. A várakozás napjaiban hol az arcát, hol a testét vizsgálta a fürdőszobatükörben, hol pedig a városban sétált hosszú kilométereket, és nézegette a fehérneműs kirakatokban a fekete csipke melltartókat és -bugyikat. Néhány napja elkezdte festeni a szemét, a szempilláját és a szemöldökét. Gyakrabban járt kozmetikushoz. Elment egy másik könyvelőhöz, aki megígérte, hogy néhány év múlva felszámolja a vállalkozását.

Elérkezett a vizsgálat napja. Kora tavasz, verőfény, kék ég. Tizenhetes villamos. Majdnem egy órával előbb érkezett. Az orvosi rendelő a hajdani katonai amfiteátrummal szemben volt, egy olyan negyedben, ahol a lakók gondot fordítottak arra, hogy a múlt és a jelen összepasszoljon. Színes, földszintes, manzárdszobás házakat építettek a még felismerhető barokk formavilágával. Összevissza torlódtak az építmények, és megörült, amikor felfedezett egy kis teret. Közepén kéken erezett négy szürke gömbmellet látott, bimbóikból vízsugarak lövelltek lágyan, s hulltak alá.

A klinika szomszédságában lakatlan ház állt. A század elején épülhetett. Kiskocsma kerthelyiséggel, aztán jött a háború, később felaprózták kislakásokra, utána lebuj, étterem és trafik lett, most pedig minden valahai alkotóelemét, bomlásának minden rétegét felkínálta az arra járónak. A ház eladó, két ügynökség telefonszámát is felmázolták a falakra. Éva felhívta mind a kettőt, s megtudta, hogy aki megveszi, annak le kell bontania az épületeket, és mindaz, ami az idő, a pusztulás útját készült beteljesíteni, a földbe lesz döngölve. Fél év múlva ismét visszatért erre a helyszínre. A megroggyant tető alatt a padlást fedő falécek legyezőszerűen szétnyíltak, a fa és a tégla közötti lyukakat helyenként fekete, rózsaszín viaszosvászonnal, másutt gyűrött rongyokkal tömködték el azok, akik itt átmeneti hajlékot találtak, de már ők is elmentek innen. A terrakotta színű festék, bár itt-ott lemállott, a mediterráneumba ragadta a képzeletet. Az ajtók véznák, enyhén bedőltek, és olcsó vaspánttal voltak lelakatolva.

Még sokáig itt állt volna, de most be kellett lépnie a szemközti épületbe, amely a régi városnegyed hangulatát szerette volna visszahozni. A négy tömzsi saroktorony talán az itteni katonai amfiteátrum ihletésére került ide. A régi-régi oroszlánok vadszagát érezte az orrában, fülében dörömbölt hörgésük, amikor a néhol földszintes, másutt emeletes épület liftjébe lépett, és megnyomta az ötödik emeleti gombot, hogy a harmadikon elhelyezkedő rendelőbe jusson. Az épület stilizált oszlopcsarnokot és kis kopár udvart rejtett. A szemközti, pusztuló ház eleven ereje porrá zúzta ezt az ómódi modernséget.

A magánrendelőben a személyzet udvariatlan volt, és hamar kezébe nyomták a még a vizsgálat előtt kiegyenlítendő számlát. Az altatóorvos eldarálta, most mi fog történni, de nem mondta meg, milyen szert fognak intravénásan belécsepegtetni. A kémlelőtükröt bizonyára belerakták a testébe, aztán kivették onnan, Éva nem látott és nem érzett semmit a művelet alatt, ami többhavi félretett pénzébe került.

Eric és a fehér baseballsapkás Idomenea már várták, sőt szinte elfoglalták a főorvos asszszony kicsi kabinetjét, leültek az egyetlen berendezési tárgyra, a vizsgálóasztalra, és érzékeltették, hogy nem hisznek a további hókuszpókuszokban, elégedjen meg ez a közepes vásárlóerejű klientúrára szakosodott klinika azzal a pénzzel, amit most kaptak. Hónapok teltek el, mire Éva elég bátorságot érzett, hogy elkérje a leletet. Kiderült, igaza volt Ericnek és Idomeneának, sőt a tudta és a beleegyezése nélkül szövetmintákat is vettek, amivel tovább növelték a nekik fizetendő összeget.

Most kiléptek a klinikáról, és elhatározták, hogy megünneplik Éva vizsgálatát. A Szatyor bárnál leszálltak a villamosról. Évának nem fűlött a foga hozzá. Nem szerette a bár nevét, noha egy háború előtti, akkoriban divatos írótól származott ez az elnevezés. Ráadásul a két legcsúfabb magyar dupla mássalhangzó is jogot követelt magának ebben a slampos szóban. Eric egy különleges borfajtát választott, rossz néven vette, hogy nem azt kapta, amit rendelt, aztán kihoztak egy kicsivel jobbat, de amire áhítozott, azt a minőséget itt hiába várta. A bútor ócska és kényelmetlen volt, az asztal és a szék is bicegett, most ez volt az új divat.

A következő hónapokban többször elment az óbudai klinikával szemközti házhoz. Ezzel egy időben elkezdett visszajárni a Paulay Ede utca egyik butikjához.

Éva angyalruhának nevezte el magában azokat az áttetszően finom anyagokból készített ruhákat, amelyeket fejetlen fababákra adva kizárólag a kirakat sarkába állított a tervező, Evelyne, a butik tulajdonosa. Ebben az üzletben nem volt sem tükör, sem próbafülke. A ruhák mérték után, megrendelésre készültek, a vendégek bíztak a tervezőben, de ha valaki mégis látni akarta a testére gombostűzött munkadarabot, Evelyne hátraszaladt, és a helyiség végéből, a függöny mögül előhozott egy finoman metszett, ovális tonett-tükröt, és maga elé tartotta.

Sóvárgott utána, de soha nem volt rá pénze, hogy megvegye valamelyik különleges anyagú, színű, lebegő szabású műalkotást. Valójában úgy érezte, az ő élete túlságosan földhözragadt, nem üti meg azt a minőséget, amelyben élve már jogosult lenne e ruhák bármelyikének viselésére. Megnevezhetetlen rokonszenvet érzett a butikosnő iránt. A titokzatos elegancia elérhetetlen volt számára, de belelátott Evelyne életébe anélkül, hogy bármit is tudott volna róla. Rendszeresen nézegette a kirakatot, főleg este, amikor az üzlet zárva volt. Damildróton derengtek a fülbevalók a kivilágított, mindig patyolattiszta üveg mögött. A színes csecsebecsék a bizánci kor fülledt erotikáját juttatták az eszébe.

Egyszer felhívta Evelyne-t telefonon, mert összejött a pénze az egyik zölden irizáló kövekkel díszített, antik hatású fülbevalóra. Evelyne sajnálkozott, hogy nem tud bejönni, mert beteg a macskája, és ápolásra szorul. Ez a macska agyon volt kényeztetve, éveken át a pult mögött hevert egy bélelt kosárban a nő lábánál, és Éva egyetlenegyszer nem látta megmozdulni. Végül előbb a macska hunyt el tumorban, aztán a butikosnő is; hamvait szétszórták az óbudai temetőben. A néhai üzlet kirakatát és ajtaját fehér csomagolópapírral vonták be, hosszú ideig nem is sejtette, hogy nem festés, nem átrendezés, nem új tulajdonos miatt, hanem mert a nő már nincsen életben.

Annyira hiányozni kezdett neki Evelyne földöntúli világa, hogy elhatározta, utánajár, mi történhetett vele, de nem tudott meg semmit. Közben a csomagolópapír lekerült a kirakatról, és feltárult előtte a helyiség üresen, kibelezve, mindössze egy ócska lábtörlő volt középre hajítva a kőre. A csatlakozóaljzatok nélkül láthatóvá váltak a falak tövében a tátogó szájú konnektorok. A mennyezet alá illesztett, virág formájú spotlámpákat leszerelték. Az egykor kézzel kötött sapkákkal, kesztyűkkel, batikolt sálakkal, hímzett erszényekkel telerakott félköríves pult volt a helyiség egyetlen fix téreleme.

Éva több mint egy évig járt vissza a csupasz falakhoz, és nézte a butik élettelen, fehér testét. Egy különösen meleg nyári napon nyitva találta az üzlet melletti férfiszabóság ajtaját, nem volt bent vevő, és Éva belépett, mert remélte, hátha a tulajdonos ismeri Evelyne-t. Gyanútlanul azt gondolta, Evelyne Amerikában van, mert több hollywoodi filmnek is ő volt a divattervezője, híres sztárok ölelgetik, ezt látta korábban néhány fotón, a falra rajzszögezve a butik egy hátsó szegletében.

Csak arra volt kíváncsi, mikor jön haza, mikor tér vissza az üzletbe. Az ikerbutik amúgy is régóta foglalkoztatta. A két üzlet előtt kőből faragott parkolóbóják sorakoztak, akár egy tengeri kikötő partján. Megmagyarázhatatlan érzéki hiány fogta el. Kikötőbak, kötél, hurok, csomó, egy utolsó csobbanás, aztán hal- és hínárillat... azt gondolta, hogy a „port blessé de l'amour", a szerelem felsebezett kikötőjében áll, ahogy a költőnő írta...

A férfiszabóság díszei évek óta változatlanok, az első pillantásra hétköznapinak tűnő tárgyak mintha most valami rejtett üzenetet hordoztak volna. Nagy, ovális óraszámlap volt a plafonon, amelyen némán surrantak előre a fekete mutatók. A kirakatban egy század eleji, óriás tenyerébe illő, tömör, fém szabóolló volt, két szára között egy centiméterkígyó siklott át. Ez az olló sosem mozdult, nem vágta el az idő, sem a moirák fonalát. Balról jobbra kanyarodó gyöngyházkagylóból kiszaggatott gombok. Elképzelte, hány és hány szétlyuggatott kagyló heverhet a távoli szigetországban, ahol ez a puhatestű él. Régen, amikor a villamosokon még volt kalauz, szöges jegylyukasztójuk csattogott, mint az olló, és hullottak alá a jegyekből kirepülő, pici fehér papírszemcsék az olajjal bekent padlóra. A tahiti gyöngyházkagyló mellett gombok, anyagminták, egy ingnyak és két mandzsetta is, testetlenül lebegtek a kirakatban. Éva megtudta, hogy itt csak mértéket vesznek a zakóra, ingre, öltönyre, és a megrendelést aztán elküldik egy nápolyi céghez, ahol elkészítik a kívánt ruhadarabot. A férfi nyelve hamar megoldódott, s mindent elmesélt Evelyne-ről, mert, mint mondta, régóta ismerte, s aztán úgy hozta a véletlen, hogy egymás mellé került az üzletük. Evelyne-nek valaha volt egy férje, és nemegyszer a rendőrséget kellett kihívni, annyira összeverekedtek, a veszekedés hevében ripityára törték a berendezést. A szépséges nő porát elnyelte a levegő, a fény – és talán egy-két szemnyi az ő tüdejében is megtapadt.

Éva nem akarta megtudni, milyen közönséges élet rejlett a hajdan elegáns kirakat mögött. Rendszeresen meglátogatta az üres butikot, amelyet még most is minden este kivilágítottak, és ahol a régi időkből mindössze a félköríves pult maradt érintetlen. Éva szinte maga előtt látta Evelyne-t, aki gyakran e paraván mögött varrt vagy kötött, és ügyet sem vetett a csecsebecsék között válogató vevőkre, de mindig tudta, melyik pillanatban kell felállni, és eladni valami finom, drága holmit.

Az utcának ezen a szakaszán nem volt eleven élet. Az idő, a sors és az elmúlás rekvizitumai azonban befészkelték magukat Éva emlékeibe. A két butikkal szemközt egy divatos és külföldi turistákkal dugig telt étterem üzemelt. Az egyik első retró dizájn a városban, berendezése és az olcsó kis kerámiavázákba tűzött, narancsszínű gerberák az Alföldi papucsos, szimatszatyros hetvenes évek életérzését idézték azoknak, akik akkor voltak fiatalok. Évának eszébe jutott az a negyven évvel ezelőtti nyári délután, amikor egyetemista társával cseh tornacipőket adtak el a sportbizományiban, és éppen be akartak ülni a Csendesbe, hogy a pénzt elverjék, amikor özönvízeső szakadt a nyakukba. Éva lekapta Alföldi papucsát a lábáról, és mezítláb futott végig a Dohány utcán, a Tanács körúton át az Astoriáig. Lábát mintha a víz áramlása emelte volna föl és le, nem érzett soha olyan bársonyos simogatást a bokáján, mint akkor. Farmerja, kockás inge testére tapadt, hosszú haja hátára simult, és az arcán csíkokban folyt végig az eső. Mindenki fedél alá húzódott, hirtelen tágas lett a város.

Az egyik késő őszi napon Éva felfedezte, hogy a butikban készülődés folyik. A bal oldali falat zöldes eozin színűre maratott fémlemezekkel borították be, a bejárattól jobbra régimódi fafiókokat, sötét színű könyvespolcokat szögeltek rézsútosan a falra. Alattuk a harmincas évek kishivatalnok-lakásaiban használatos, majd a háború után pártfunkcionárius enteriőrökbe került alacsony rakodószekrények álltak. Elkezdődött az új bérlő berendezkedése. Éva várta, mikor lesz kész, milyen lesz az összkép, és mit fognak majd itt árulni, az Artelli nápolyi férfiruha-manufaktúra pesti üzlete mellett. Tovább lépegetett az utcán, és hamarosan megpillantotta az elmúlt hetekben még épségben állott századfordulós bérház romjait és egy óriási markológépet, amelyik éppen pihent. Ez a ház az Andrássy út egyik műemlék épületéhez támaszkodott több mint száz évig. Itt régen mesteremberek, tímárok, bőrdíszművesek, asztalosok és módos kereskedők laktak.

A három-négy emeletes házakat felújították, ezt meg lebontották, egy milliárdos befektető vette meg a kicsi telket, és irodaházat, luxuslakásokat fognak emelni rá. Az összedöntött épületben egyetlen berendezési tárgyat, bútort nem hagytak. Itt-ott vashuzalokon csüngő habarcsrögök jelezték a megsemmisülés és a születés közötti átmeneti állapotot.

GÉCZI JÁNOS

| részlet |

LEVÉLREGÉNY

Az állandó felügyeletre és mindennapos ápolásra szoruló Sütő Eta aszalt szilva méretűre töpörödött, kilencvenéves asszony, aki magányosan él fél évtizede maradék bútorai és fogyatkozó holmijai – dísztárgyak, könyvek, ruhák, főzési alkalmatosságok és kötegnyi dobozban tárolt levél – között a veszprémi Életöröm és Napfény Öregek Otthonában, pontosan tíz, cserépben gondozott, ugyancsak koros, éppen ezért formáját vesztett növénnyel együtt (a növények számát az ablakpárkány hossza határozta meg, ezeket más rakodóhely híján nem lehet mozdítani), az elmúlt hónapokban új kórságra lelt. Betegsége annyi, hogy szüntelenül fázik.

A nyár közepével, rekkenő melegben jelentkezett először a fogvacogás. A párás hőség ellenére hideggé váltak és törékennyé dermedtek a végtagjai, aztán az orra, a füle, majd az arca, a teljes feje; végül egész testét rázta a hideg, annyira, hogy magára kellett húznia a téli, kapucnis köpenyét, s plédbe burkolózva kifeküdnie a második emeleti egyszobás lakása szobához illően kicsi erkélyének napozóágyába, a tűző fényre. A kései kánikulában. De ez nem javított az állapotán. Ezek után valamennyi napját a hidegben töltötte. Szeptemberrel állandósult az érzete, s nem csupán rövidebb időkre, hanem folyton-folyvást meleg ruhákba burkolózott, októbertől már a zárt folyosón sem sétált, miként azt délelőttönként és délutánonként mindaddig tette, hiszen a legkisebb levegőmozgásra dideregni kezdett. A tél beálltától az ágyában maradt, ujjait, a csuklóját, a bokáját a paplan alatt tornáztatta, s ahogy befejezte a vérkeringést pezsdítő gyakorlatokat, újra elkezdte azokat. Déli-sarki a hideg, mondogatja, ezzel fekszik és ébred mindenkor, holott látja, ha a félhomályban kinyitja a szemét, hogy kinn az ablakon túl egészen világos és derült, bizonyosan fagypont feletti a hőmérséklet. Semmire sincs magyarázat, semminek sincs már oka. Olyan az időjárás, mint ilyen tájon évvel, tíz évvel vagy kilencven évvel korábban is volt. A hatalmas párnáról, amelyen a fejét nyugtatja, kilát az ablakon, ellát a várig. A püspöki palota és a körötte hegyesen égre meredő három templomtorony, balra a tűztorony fehér építménye foszlékony, kékes párába ágyazódik, de a várfal alatt húzódó völgy, miként a tornyok csúcsa is, fényben fürdik.

– Pokoli ez a hideg – motyogja.

– Aludjon még! Betakarom. – Eta tudja, milyen válasz születik a csupán önmagának szóló megjegyzésére. Menten visszazárja a szemét. Karjait a mellén összefonva a hónaljába dugja mindkét kézfejét.

Ez az a város, amely délután ötkor megdermed, és fagyba merevedik reggel hétig. A Bakony mindig túlhűti a várost, amelyben senki sem él már, aki akkor is élt, amikor Eta végre a város lakójának tudta magát. Hideg település, egészében olyan jeges, mint apró nőteste. Úgy véli, együtt kövülnek meg a mínusz fokokban, s együtt is fognak a télben feldarabolódni, szétporladni. Hogy a farkasordító hideg hamarosan végső állapotába jut, arra a szétmorzsolódásból, darabjaira hullásából következtet.

Szertehullunk – rögzíti, de ápolója ezt szerencséjére nem hallhatja, így elmarad a korholás. Ha rossz gondolatait kimondja, megrovás lesz a következménye.

Ekként kezdődött a nap, s majd ilyenformán fog befejeződni.

A hetvenezer lakosú város ébredezik, s Eta, akinek van története, visszaalszik. A város, amely alig száz év alatt változott néhány ezres településből behemót helységgé – miközben szükségtelenné vált, hogy bárki, ha találkozik valakivel, köszönjék is neki, mert több ismeretlen él és sürgölődik benne, mint ismerős –, rég megfeledkezett azokról, akik várossá nevelték, a Kopácsy, a Cholnoky, az Óvádi vagy a Ruppert családról, de még a köznépet oktató és gyámolító angolkisasszonyokról, illetve a jutasi altisztképzőről is, amely a hanyatló céhes ipar és gabonapiac leváltásáért, a hadiipar megjelenéséért, sőt a katonai repülőtér megépüléséért, továbbá számos cselédlány anyává tételéért felel. És mit sem tud arról, hogy mellette vagy ötszáz évig fennmaradt egy tekintélyes római villagazdaság, amelynek mára a neve feledésbe merült, s immár Balácapusztaként ismerik. S hogy az ormon magasodó várat germán lovagok alapították, és kelet–nyugatnak tájolták a Szent Mihályról elnevezett templomot, amelyhez püspökséget is adtak, de az idejükben jó, ha háromszáz ember fért el a terein és épületeiben, mert nem éltek a környékén többen, ennyit kellett vészidőben befogadnia. A régi épületek helyén újak épültek, némelyik falából ki-kikukkant egy befalazott angyalfej vagy oroszlánfő, hogy csodálkozó szemmel nézzék, mivé változik a világ. Eta szereti ezt a várost, hiszen a sajátja, s amikor teheti, ablakkal bekeretezett részletét úgy nézi, mintha színes poszter megfigyelésébe merülne.

Ahogy Eta abbahagyja a város figyelését, az utcák benépesednek. Az otthon felé gyalogol az a fiatal férfi, aki napi munkáját az idősek között kezdi, hattól nyolcig ránéz a haldoklókra, kitapintja a mélyen alvók pulzusát, ellenőrzi a nővérek rögzítette vérnyomásadatokat, gyógyszereket ír fel, és akiknek kérdésük vannak, azokkal beszélget keveset, hogy szavakkal megnyugtassa őket, vagy hogy csillapító injekciót döfjön a karjukba. Nemrégen él és dolgozik a városban, kezdő, a rangsor legaljára sorolt orvos a kórházban, és mellékállást vállalt, hogy egyről kettőre jusson.

A délelőtti ápolónők és az idősgondozók várják. Eta felügyelője megigazítja az agg asszonyon a plédet, a műanyag rekeszekbe belehelyezi a színes pasztillákat, és a dobozt ápoltja éjjeliszekrényére, kézügybe helyezi, majd átmegy az emelet többi, neki jutott öregéhez, s megismétel minden mozdulatot. Nyolckor érkezik a reggeli, arra még nem szükséges készülnie.

Sem a jóképű doktor, sem a középkora végét morzsolgató, egyre zsörtölődőbbé, töröttebbé váló ápolónő nem tudja, mi zajlik Etában. Eta ott folytatja az életét, ahol abbahagyta, az ébrenlét és az álom határán kószál, s hogy az egyikből áttéved a másikba, vagy fordítva, maga sem akarja tudni, miféle valóságban, miféle képzelt világban tévelyegve múlnak a percei. Ebben a pillanatban mind a doktor, mind az ápolónő jelen van abban a térben, amelyben Eta is tartózkodik – éppenséggel Etán belül. Alakjaikban testesül mindaz az ábránd, vágyálom, remény, amelyek Etában fogantak, születtek és nőttek fel. Igaz, Eta nem tudja, s ha tudná, akkor sem érdekelné, hogy ennek az orvosnak van egy számára megközelíthetetlen élete, albérlettel, feljegyzésekkel, kanülökkel és félaléltan hallgatott zenedarabokkal, köztük Chopin mazurkáival és polonézeivel, amelyekért egykoron Eta is rajongott, de csak koncertelőadásban, még ha bakelitlemezről hallgatva is, s hogy annak a fonnyadt asszonynak, aki minden harmadik napon sorstársai mellett róla is gondoskodik, most az

a legnagyobb kérdése, hogy miként vásárolja össze azt a halom alapanyagot, amelyből olcsón előállíthatja a családi menüt karácsonykor.

Hogy együtt járják a veszprémi lépcsőket könnyeden, fiatalosan és kacagástól kísérve, azt Eta is csak akkor tudná, ha képes lenne visszaemlékezni ébredése után az álmára. De miként a legtöbb ember, ő sem képes az álmait emlékezetébe idézni. Több a gondja ébrenléte eseményeivel: a dereka fölé csúszott, rátekeredett hálóing kibogozása, a vizelés bonyodalmai, a háromszög alakú ömlesztett sajt falatokra darabolása, a ruhadarabok fölvétele, a nehézkesen lebonyolítható délutáni alvás vagy az elolvasandó könyvek közüli választás olyan feladatok elé állítják, amelyek nem tűrnek meg maguk mellett másról való gondolatokat.

A ködfüggönyt feljebb húzza a város fölött a reggel. A templomok falai kontúrjukhoz jutnak, már csupán a tornyok megnyújtott gúla alakú tetői burkolóznak párába. A szőke orvos mögött autóbuszra váró tinilányok súgnak össze, ott lépdel előttük tovább, s fordul be a sarkon az ismeretlenségbe bíborban, bársonyban a herceg, széles a válla, keskeny a csípője, feszül a felsőtestén az ing, izmos a karja, vádlija, hiába is fedi nadrág, pompás; olyan a mozgása, hogy meglátszik abban, gyönyörűséges szerető. Ifiasszony veti össze őt a férjével, tekintete méretet vesz idomairól, s ő nem vesztese az összehasonlításnak. Okos is, bölcs is, s a szája, ha nem is nyílik vallomásos szókra, csókolni való. Még az olyan ápolónőknek is, mint Edina, aki Eta mellett strázsál, összerándul a méhe, megkeményedik a melle, ha megáll a közelében, és elmagyarázza, miként érdemes a lappadt kari vénát vérvételhez megszúrni.

Szükségem mutatkozott arra – mondja mellékesen Eta az orvosnak ama tucatnyi levél kapcsán lezajló beszélgetésben, amikor megkérdezi tőle, jól gondolja-e, miként a pszichológusnő kollégája, hogy ő a gyöngybetűs üzenetek szerzője –, hogy Sanyi leveleit megírjam.

A fülke reggelre üresen áll. A hídfő sziklájába vájt üregből éjjel leemelik a Mária-szobrot, s olyan, mint a felállított, kék zománcú fürdőkád. A székesegyház mellett lakó idős kanonokot, Charlemagnét telefonon ébreszti a hírrel az újságíró. Helyi asszony, szemfüles, és élénken foglalkoztatja a hitélet. Azt mondja, talán ha egy hete tűnt el az emberméretnél kisebb, színesre mázolt gipszszobor. Az eredeti, amely porcelánból volt öntve, a II. világháború idején pusztult el, s ezt fényképek alapján, egy nyugaton élő atléta pénzén 1997. május 12-én állították be a sziklaüregbe, amely a lourdes-i Madonna barlangját idézi a beavatottaknak. Charlemagne lediktálja a közleményt az újságírónőnek. Szűz Mária szobra védte a hidat, a várost, és üdvözölte a településre északnyugatról érkezőket. Félő, Mária nem oltalmazza tovább a várost. Sajnos, ismét üresen áll a fülke. Nem tudható, mi történt, valakinek szüksége van-e rá, vagy megsemmisíteni akarják, ám a szobor eltűnésével újabb űr keletkezik Veszprém városában. A magyar nép Mária népe, országunk Mária országa. E kegyszobor emléket, tiszteletet, hitet, védelmet jelent. Amennyiben rosszindulatból távolították el, úgy azzal emlékeket sért és az emberek hitét tiporja meg az elkövető. Hiszem azonban azt, hogy előbb-utóbb újra ott fog állni a Szűzanya szobra a hídra vezető út mellett, és akár közadakozásból, akár egyéni felajánlásból a keletkezett hiány megszűnik, satöbbi, satöbbi.

Saját álma ébresztette. Eta az álmait nem szenvedi, mert vég nélkül megvalósulnak. Nem is érti. Mi baja a magyarok nagyasszonyával, a szegényeket, elesetteket, öregeket istápoló Szűz Máriával?

Az eperfa lombja ráfekszik a palatetőre. Ügyesen átmászik, és felkapaszkodik a tűzfalra, azon üldögél, nézi a szomszéd kerteket, macskákat, kutyákat. Süt a nap, és a magasban igazán jól érzi magát. Amikor mezítláb rálép a palára, tudja, kikap az anyjától. Ki fog kapni. Vég-

re megjelenik Dezső bátyja, aki felmegy érte, de megvan annak az ára: ha valamikor rántott hús lesz ebédre, átadja a maga hússzeletét. Amúgy, ha az anyja hívja, rögvest aláereszkedik, csúszva, a gallyig, s két kezével belekapaszkodva aláereszkedik a keményre döngölt földre.

Az eperfán gyűrűhinta lóg, és egy nyújtó, amelyen lélegzetet elállító gyakorlatokat végez, s tavasztól őszig használja. Igyekszik követni a piactéren olykor megjelenő mutatványosok produkcióját, a szomszéd gyerekek felismerik a mozdulatokat, azonosítják és kacagnak. Néha azt mondják, hogy hú!

Az ágya csaknem érintetlen. Talán szét sem bontották, s nem is fektették bele. A bőrével érzi, teljes testével tapasztalja, hogy a fekhelye hibátlan. Feje alatt degeszre tömött párna, gyűrődés, ránc, redő a lepedőn egyetlen sem, a paplanja vasalt lenvászon, könnyű, a hátát nem dörzsöli. Hever a halmok, a síkok, a domborulatok és a gödrök fölött súlytalanul, nem húzódik mélyedés a tarkója alatt, sem a vállánál, a könyökénél, sem pedig a fenekénél. Az utóbbi hónapokban angyalnyivá apadt a teste, ha vízre fektetnék, a felszínén akkor sem hagyna nyomot. A nővérek egyike mellette van, amíg el nem alszik, s figyeli az ágyánál, amikor megébred. A gyógyszereit tartja a kezében. Ott a víz, hogy könnyebben csússzanak le a torkon. A nővér gyűrűje vagy a gyűrű köve hozzákoccan a pohár falához.

Érzi a nyerskövekből összehordott halom és a hozzávezető ösvény oldalait szegélyező, embermagas kőfalak napközben begyűjtött melegét. Sanyi tudja, tartja az irányt, gyalogosan közelítik meg az illír fejedelmi sírt. A legszebb nyarukba ébred, éppen elérik kirándulásuk célját. Három lányuk, Hermina, Edina, Évi elöl, a halom tetejéről nézik, mennyire kék a tenger. Katalógust készítenek a színekről: berlini, topáz, búzavirág, katang, Klein, román, gleccserkék meg ilyesmik. Este majd előadják. Sanyi odatámasztja hátát a fél asztallapnyi kövekből emelt falhoz, a hosszú résből szikladarab pördül ki, csilingelve pattog alá. A kövecses talajra hullik, visszapattan, majd lelassulva hozzákoccan a fénytől, esőtől, széltől mattá fakult, minden durvaságtól, repedéstől, dudortól, éltől megszabadított, fóka formájú kősziklához. Megszólal a tengeri szörnyeteg méretű sziklatömb. Magas, mennyei hangon, egyetlenegy, kitartott hangfekvéssel. Karikába görbített favágó fűrész, ha hegedű vonója érinti. Gyerekként, cirkuszban, bohóctól hallja ezt a hangot, terjedelmes másodpercekig tart, már-már belefér a végtelen. A Magasságos szól, állítja, hogy a világmindenségnek létezik harmóniája, s az érzékelhető és érthető, magyarázza Sanyinak a szigeten. Az hallatszik ide, a betegágyig.

Nem nyitja meg a szemét. Figyel. Nem akarja tudni, a nővérek melyike áll mellette, kezében pasztillákkal, pohárnyi vízzel. De a rá felügyelő derűje, magabiztossága, a fény pirosa a szemhéjon beléhatol a testébe, s ez izgatja. Ingerült, nincs nap, hogy ne az lenne, ha megpillantja és tekintetével azonosítja Herminát. Vagy Évit, vagy Edinát. A ruhájuk nem egyforma, hanem azonos. Egyes-egyedül az arcuk különbözik, és a hangjuk, ha nagyon odafigyel az ember. Ha rádióból beszélnének, a hangjuk megkülönböztethetetlen volna. Az egyik énekes, a másik táncos, a harmadik semmire se vitte. Bennük is van cirkuszos vér. Sanyi hisztériának nevezi mindezt. A gondoskodásukban ugyancsak megegyeznek. A régen különböző dolgokból álló világ minden részében hasonló kezd lenni, ha kinéz az ablakon, nem hársat, tölgyet, égert, füzet lát, csak fát, ha belekanalaz a hús-, a brokkolikrém-, a gulyás-, a borsó- vagy a legényfogó levesbe, pusztán a lét érzi a szájában, amelyik nagyon sós vagy csípős, vagy pusztán íztelen.

Elnyeli-e a hatalmas fotel? A plüss bordó színe felhabzsolja apró teste fakóságát. Az akarat sehol, amely arra ösztökélné, hogy kikászálódjon az ágyból, az ajtót szélesre tárja, és kilépjen az erkélyre, meglocsolja a violákat. A matracon marad, pedig nem jó azon lenni, felfekvések, tudja régről, de hát annyi mindent tud már, azt is, hogy ami hasznos, abból semmit sem tart be, keservesebb betartani, mint nem teljesíteni. Nyitja a szemét, a plafonból résnyit lát a résre nyitott szemhéjak közül, azt, ha az. Jó reggelt, suttogja a nővér, jó reggelt, válaszol, és leoltja a szemét. Ennyi elég mára. Nyögdécsel, oldalára fordul. Ha megértik a kérését, azt kuncogás jelzi, s rögvest oldalához nyúl, megtámasztja egy kar. Herminéé az. Hermina jut mára.

Az öregotthon alapjában véve hotel, de ha úgy akarod, panzió, főzhetsz magadra. Edina, te sosem tudtál megtanulni főzni. Hiszen arra vágytál, hogy nyugalomban élj, meglegyen a kényelmed, élvezzed a napok folyását. Apa nélkül nem jó neked egyedül. Tudod-e egyáltalán, hogyan készül a jó tükörtojás?

Az egyetlen, ami nem vakít. Mindegyiket szereti ugyan, s ez meglátszik az öltözékén, az általa ruházottakén ugyancsak, miként a lakásán is, de ha választania szükséges, azt választja, ami nem szín, csak éppen a színek közé sorolják. Legyen bármilyen a megvilágítás, a fehéret tartja megfelelőnek, az nem kihívó, de mégis karaktert kölcsönöz annak, amit beborít. Elegáns, mértéket adó. S a tulajdonságai is karakterrel rendelkeznek, mással szemben van szaga, tapintása, íze. Behunyt szemmel kiválasztja, ha az ujjai közé fehér anyag kerül, ha beletúr a mosott ruhába, hogy kihúzza a halomból a vasalni valót, mérget vesz rá, biztos a választása. Sanyi szerint azonban a mérgek színe is fehér.

Ahogy belép, megbizonyosodhatna felőle, de nem érzi szükségesnek, tudja, hogy tetőtől talpig fehérben van. Nem köszön, erőteljes koppantás után megnyitja az ajtót, hogy ellenőrizze, nem zárták-e éjszakára kulcsra, aztán belép. Nesztelenül közelít, az ágy a célpont, kíméletesen, nehogy zavarja vagy zavarba hozza. Érzi, közeleg a ragyogás, hozzá érkezik a keményített szövet, a tisztaságillat.

Élre vasalt nadrág, ing, köpeny, s alattuk ugyanolyan színű alsónemű – nem nyitja meg a szemét, egyéb érzékszervei révén tapasztalja, Sanyi közeledik. Azt hiszi, a teste nem jelez a világnak. Az orvosi tekintet elől azonban nem rejthető el, ahogyan megremegnek a viaszos, apró kézujjai, a körömlapokon új árnyaltra talál, megváltozik a fény. A takaró alatt mozdulatlan a töpörödött test, s a párnán heverő fejet elborító, kibontott hajtömeg egyetlen szála sem rezdül. Az öregek sajátosságát, miszerint ha elesettségüket közszemlére kívánják tenni, tetszhalottnak mutatkoznak, jól ismeri, s azt is, hogy ilyenkor, ha hozzájuk ér, ráhelyezi a csuklóra a mutatóujját, hogy kitapintsa az érverést, már az érintés pillanata előtt jelzi a test, hogy érzékeli, hozzá fognak érni, s nem a tapintás következtében rezzen meg a bőr, rándul össze a kézfej. Jó reggelt, mondja, de nem vár választ. Elég, hogy uralja a helyzetet, nem akar mást, többet.

Időt hagy számára, hogy Sanyiként távozzon.

Igen! Egy pohár víz, amennyit megitat. Tizenhat korty. Pont. A folyosóról vagy az udvarról beszivárog a reggeli szaga.

Miután 1985. szeptember 30-án utoljára bezárja maga mögött a könyvtár termét, és a kulcsot a gondosan aláírt jegyzőkönyvvel együtt átadja a munkahelyi – már csak egykori – vezetőjének, arról beszél, mennyire unja a helyiséget, amelyben dolgozott. Egyedül. Látogatója

hébe-hóba, ha volt, a könyvtár, ami életforma, többé nem létezik. De végtére is, az élete a családban zajlik az övéivel, s itt csupán az idejét tölti. A könyvtár asszonya nyugdíjba vonul.

A szobából, amely könyvek tárolóhelyeként egzisztál, sokat megjegyezni nem érdemes. A falakhoz állított polcok, huszonnyolc centiméter magas rekeszek, egy zárható szekrény, fémlemezből, de üveges ajtóval, egy asztal, az övé. Két másik, székekkel, az olvasóknak. Ezeken az asztalokon felhalmozott könyvkötegek, olykor hetekig mozdítatlanul. A visszahozott vagy tartósan kölcsönzött könyveké. Usinszkij, Makarenko, Lazurszkij, Ventcely, Sackij, Blonszkij balra, Ferrière, Claparède, Bovet, Freinet középen, jobbra a társadalom ideológusai. És a filozófusok. A sörgyár téglafala alig két méterre húzódik az egyetem épületétől. Ez a kizárólagos kifogása a munkahelyével. A két ablakot fehérre mázolt rács védi a betolakodóktól, akiknek a behatoláshoz először meg kellene mászniuk vagy az egyetem magas kerítését, vagy átóvatoskodni a sörgyár rakodómunkásaitól zajos udvarán ahhoz, hogy lefűrészeljék a betonvasból hegesztett rácsozatot. Az ablaktáblákat befelé nyithatóvá alakítják akkor, amikor megalapítják az intézeti könyvtárat. A könyvállomány gyarapítása a főiskola, majd az abból kifejlődő egyetem számára minden évben nehézségekbe ütközik, s minduntalan átmeneti megoldásokra kényszerülnek. Többnyire a gyűjtemény neve változik meg, az összetétele pedig a selejtezés következtében alakul át. Volt pedagógiai könyvtár, felnőttképzési szakgyűjtemény, aztán szakképzési állomány, mígnem az egyetem a frissiben megalakított intézet elnevezéséhez illeszti, és neveléstudományi kézikönyvtárrá szűkül. A főiskola arculatának megfelelően az idegen nyelvű része francia nyelvű kiadványokból áll, a grenoble-i testvérintézmény ötévenként esedékes ajándékát itt deponálják, ő katalogizálja, és helyezi a polcokra. Tisztában van azzal, hogy nem franciatanári diplomájának, hanem a nyelvtudásának köszönheti a státuszát. Túl azon, hogy a városi notabilitások magasan kvalifikáltnak tekintendő feleségeit mind-mind könyvtárosi álláshoz juttatják. Nyugdíjba vonulásával, amely majdnem egybeesik a kommunizmus végnapjaival, ha az intézeti karácsonyi ünnepségre meghívják, s elfogadja az invitálást, mindig kerít alkalmat rá, hogy bemenjen az alig hatszor hatos, 54-es számot viselő terembe. Elüldögél a régi asztala mellett, a székén. A széken az a párna, amelyet mindig használt. Rossz volt s az is maradt a dereka. Igaz, olykor a főiskolai tanszék vezetője is igénybe veszi a párnát, de hogy mire, arról nem beszél.

Az ujjal nem tud mit kezdeni. Sanyi ujjával. Látja, hogy milyen, s látja, hogy az. Van róla testi tapasztalata, pontos, mint minden, amit a szervezete megismert. Az ujjat, a férfiujjat, amelynek a hátán erős szőrszálak nőnek, s onnan a nehéz testi munka sem tünteti el, a csupa ránc bőrrel behúzott, egymáshoz rafináltan passzított csontpálcikákból felépülő, százfajta mutatványra alkalmas apró testdarabot azonban teljes egészében eltakarja a mondat. Egy mondat, amelynek hiába, hogy az a feladata, nyelvi eszközként másra nincs is lehetősége, mint hogy megvilágítsa, beszéddé alakítsa az ujjat, azt, amely az arcával érintkezett akkor, amikor a szándék odaparancsolta, majd elrebbent. Felemelkedett. Visszavonódott tőle, mivel már nincs az ajka és a pofacsontja közötti ujjbegynyi bőrfelületen feladata, megtörtént az érintés, nos, az ujjról, a mondat takarása miatt, nem tud semmit. Magába bugyolálja a sebesült, tökéletességét elvesztett testrészt a mondat fehér gézpólyája. Mindig is viszolygott a szavaktól: azóta, hogy férje nyomában Budapestről Veszprémbe érkezett, s kiderült a városról, hogy nem olyan, amilyen szavakkal leírták számára. A jövő, ha jelenné változik, mindig más, mint amilyennek ígérte magát.

A test tapasztalata és a test tapasztalatát elmondó mondatok jelentése egymástól eltérő. A valóság és a nyelvi megjelenése különbözik, mintha a sík két oldaláról egymásra fekvő, azonos árnyék vetülne, a beszéd nem, csakis a test képes érzékeltetni a világ rendjét. A dolgok együttállásáról az ujj nyilatkozni képes. A szavakkal megfestett kép hamis. A szó mindent tönkretesz, nem képes azt sem fölismerni, ami a megszületése pillanatában összerombolódik, a világ úgy omlik magába, hogy se a zaja, se a pora nem hallatszik át a nyelvi megvalósulásába. Rémes. Az emlékeket, a végső igazságokat a test tárolja.

Aki belépett a szobájába, az ügyeletes orvos, de az az ember, az érintése után, amikor szétfoszlott a pillanat, s az orvossal együtt az ajtón át eltávozik, az az ember, aki kilép, és maga után elengedi a kilincset, az Sanyi.

Biztos, hogy jól számol? Olykor téveszt. Visszafelé nem megy. A páros számok sem. De sorjában hibátlanul.

A fal tetején olykor madár tűnik fel. Legtöbbször rigó. Ritkábban csuszka, széncinege. A szárnyas jószágok a kart befoglaló kertben élnek, erre csupán akkor jönnek, ha a Teremtő a magasból fénnyel önti le a téglákat. De az árnyék térdnél soha nincs alacsonyabban. Minden térdig árnyékban marad ezen az egyetemen.

Létráról bámulják a pohos sörgyári férfiak. A fiatalabbak férfiasak. Könnyen fölemelik a magafajtát, aztán megszeretgetik. A városi legények mind nőket emelgetnek, ki bír nagyobbat, az a győztes. Büszkék e súlyemelésükre. A középkorúak meghasasodnak, szaguk lesz, fanyar, az idősebbek külvárosi figurákká vedlenek, és nemcsak a gyárban isznak, esténként kocsmába járnak, ahol csupán a pultnál lehet italt rendelni. Nézik, hogy mit csinál. Soha nem adja jelét annak, hogy észrevenné őket. Nem a köreiből valók. Hagyja, nézzék. Kihegyezi a ceruzáit, jobbra teszi az A-sokat, balra a B-seket, átszámolja a merev kartotéklapokat, amelyekre hétfőnként felírta a teendőket, telefonál, átsétál az irodistákhoz, maga mögött gondosan kulcsra zárja az ajtót. A könyvállomány féltett érték. Az asztal jobb sarkában, a banklámpa talpán hevernek a felakasztható táblák, azok egyikét függeszti az ajtóba vert szögre, hogy a bejelentés nélkül érkező látogató tudja, hány perc múlva érkezik vissza. Majd ha visszatér, a szétnyitott, de teljesen sohasem feltárt ablak elé ráncigálja az évek alatt elszürkült függönyt, pedig nem szíveli, ha a szobában nem mozog a levegő. A könyveknek nem tesz jót sem a nagy meleg, sem a huzat. Az álló levegőben inkább érezhető a malátaszag, mint ha mozog. A sörgyár szaga városnegyedszerte érzékelhető, s ez az édeskés, inkább kellemetlen, mint kellemes szag, származzék bárhonnan is, élete későbbi szakaszaiban is felidézi a magányosan végzett, megbecsülést nem nyújtó munkát. Robotos, tartja magáról, mindvégig.

Terv szerint kel. Ha reggel van, feldereng az ablak, a szobában kivilágosodik. Az ágy fehérre mázolt masszív bútor, a hatvanas években készült franciaágynak, négy éve lett elfűrészelve egyszemélyesre, ugyancsak kivilágosodik. Igaz, azt is elhatározza, nem tegnap, jóval korábban, sokkal nagyobb betegségbe hulltában, hogy meghal, aztán a sok-sok idő összehordja mindazokat az eseményeket, fordulatokat, érzéseket, sejtéseket, pillanatokat és dolgokat, eseteket, amelyek egykoron elhagyták. Vele lesznek majd akkor is, amikor feltámad. De mindez később, az univerzum idejéhez mérten ugyan nem sokkal, de csakis azután, hogy megreggeledik, és felkászálódik. Ez a plánum. Ehelyett meglepi a téglafal a madaraival és a kukkolókkal, a könyvtárdoh. Elkezdenek összegyűlni a rég felejtett percek. Mindenfélék, akad köztük jó, de van közöttük gonosz, pusztító is elég.

Nem gazdagszik, hanem kiürül a múlt. A hatvanas években benne él a tegnapban, a hetvenesekben csak napjai akadnak, a nyolcvanas évektől fogva az előző napok semmitmondóvá válnak. Kilencvenesek még hagyján. Aztán már semmi sincs belőlük. Az egyik őszi hétfővel, amikor nincs levél a főbejárat előtt álló japánakácon, megjönnek az üres hetek, hónapok s legvégül az évek. Nem létezik egyéb, mint a négy fal közé vackolódó jelen idő és a régmúlt, az is a kisgyermekkortól a lányok születéséig. Érzi, könnyebbé válik a történet. A saját története. Van, hogy tudja, az archoz, az utcához, a nyárhoz esemény tartozik, de idővel mindegyik csupaszabbá válik. Légüres térbe kerül, amikor belelapoz a szakácskönyvébe, megnézi a német utazás fényképeit, vagy rápillant a karórára, amelyekről semmi sem jut eszébe.

Az ágy keretbe foglalja a testet. Lécfoglalata a korpusznak. A fehérnek erős fényben nincsenek árnyalatai.

Aztán ott áll mellette, teljes egészében látja, mintha színházban, amit éjszaka álmodik magának. Jelenetek, egyértelműek, mint a szavak. A fiút, Sanyit, fiúként. Ahogyan eddig sohasem. Húszévesnél fiatalabbnak mindeddig nem látta. Most itt vesztegel mellette, a fejpárnát is megigazítaná, ha nem tartaná vissza a félsz. Sanyi fél öregasszonyhoz vagy a tollal tömött vánkosához érni?

NOI ÉS ÉN

HARAG ANITA

SZÉKESFEHÉRVÁRTÓL NYUGATRA

Tégladarabok, törött mosdókagyló, por. Mintha valami becsapódott volna a fürdőszobába, lyukat törve a tetőn. Körbenézek, törmeléken kívül semmit nem látok, csak egy döglött madarat. Hogy kerül ide egy döglött madár? Balkáni gerle. Reggelenként egy balkáni gerle huhogására ébredek. Azt kívánom, dögöljön meg. Aztán azt, hogy mégse. Hiányozna a hangja, ha nem lenne. Megszoktam. Amíg nem ismertem a nevét, nem tudtam megkülönböztetni a galamboktól. Az egyik szomszéd mondta, hogy hívják.

Az egész ház egy romhalmaz. A bejárati ajtó nehezen nyílik, a három zárban akad a kulcs, alig lehet csavarni, mindig félek, hogy beletörik. Nem értem, István miért zárkózott be ennyire, mit féltett ebben a vityillóban. Nagyszoba, konyha, fürdőszoba, a vécé hátul van az udvaron. Utálok odamenni, büdös van, és nagy, barna, potrohos pókok lógnak a falról. Inkább leguggolok a ház mögé pisilni, ha nem látja senki. Ádám szerint jó, hogy ilyen, el lehet vonulni, viszi magával a kisseprűt, lesöpri a pókokat. A hátam mögé áll, együtt nézzük a beszakadt tetőt. A törött mosdókagylón és az egyben maradt kádon kívül nincs más itt. Mi a franc, kérdezi, és lassan a törmelék közé lép. Közelebb megy a lyukhoz, felnéz. Szép napunk lesz, tiszta az idő, mondja. Nem nevetek.

Három hete ide járunk hétvégeken. Szombat hajnalban autóba ülünk, és késő este érünk haza. Az első hétvégén még itt aludtunk, hoztam ágyneműt, Ádámnak egy plusz kispárnát is, mert éjszaka forgolódás közben viszi magával. Nem tudtam aludni abban az ágyban, ahol nemrég még István feküdt. Egész éjjel forgolódtam. Olyan korán jövünk, hogy az autópályán még alig jár kocsi, gyorsan leérünk, hazafelé pedig az esti csúcsforgalom előtt vagy után indulunk.

Nem tudom, mit kell kezdeni egy beszakadt tetővel. Ádám a lyukba bámul, aztán az előtte heverő tégladarabokra. Ő sem tudja, mit csináljunk. Ácsot hívjunk? Minek? Nem akarunk itt maradni. Eladni sem lehet, ki venné meg ezt az isten háta mögötti házat. A kert romokban, a kerítés egy erősebb szélrohamtól kidől, most meg még a tető is. Nem emlékszem viharra a múlt hétről, a kertben egyben maradt a söderkupac, a fákról egy gally sem hiányzik. A nagyszobába megyek a táskámért, a heverőn hagytam, a bézsszínű kanapén jól látszik, hol ült sokat István, ott sötétebb a kárpit. A táskámból kiveszem a pogácsát és a termoszban hozott kávét, a konyhába viszem. Két hete műanyag tányérokat hoztunk, ne kelljen István repedezett porcelánjait használni. Nem akarok azokból a tányérokból enni, azokból a poharakból inni, amikből ő evett és ivott.

Kérsz pogácsát?, kiabálok Ádámnak a fürdőszobába. Aha, válaszolja, mindjárt megyek. A kávét műanyag poharakba öntöm, magamnak egy kicsit kevesebbet. Szeretem ezt a termoszt, órákig meleg marad a kávé. Felemelem a poharat, kicsit még gőzölög. Leülök az asztalhoz, két különböző szék van hozzá, az egyik sötétbar-

na fa, a másik fehér műanyag. Beleharapok a pogácsába. Hallom, hogy Ádám matat valamit a fürdőszobában, aztán egyre közelebb érnek a léptei. Pogácsát ne vegyünk ott többet, mondom. Miért, kérdezi. Mintha egy hete vettük volna, olyan rágós. Elhúzza a száját. De azért ehető, teszem hozzá gyorsan. Egyél.

Ma a nappalit akartuk rendbe tenni. Kipakolni a szekrényből István ruháit, zsákokba tenni, elvinni a Vöröskeresztnek, vagy kidobni, ami már menthetetlenül elnyűtt. Befejezem az evést, a morzsákat a tenyerembe söpröm, és a kukához viszem. Nekiállok a nappalinak, Ádám a fürdőszobából pakolja ki a törmeléket egy fekete szemeteszsákba, de az túl vékony, a nagyobb darabok szétszaggatják, és a földre szóródik a már korábban belesepert por is. A büdös kurva életbe, mondja. Felsöpröm, mondom, indulok a lapátért, de utánam szól, nem kell. Majd később.

A szekrény tele van ruhákkal. Két kupacot csinálok, szemét, Vöröskereszt. A szemét kupaca sokkal nagyobb. István olyan holmikat őrizgetett, amik már teljesen kifakultak, a régen élénkzöld csíkos pólón halványan látszik a csíkok váltakozása, egy nadrágnak teljesen kikopott az ülepe, megvarrni sem érdemes. Szemét, szemét. Megszagolom az egyik pulóvert. Reflex, otthon is így válogatom mosás előtt a ruhákat. Enyhén érezni István szagát. Nem tudom, pár év múlva emlékezni fogok-e erre a szagra. Nem parfümé, szappané, amit a háztartási boltban lehet venni, jellegzetes, keveredik a dohánnyal, a szekrényszaggal. Talán el kéne tenni az egyik normális pólót. Nézem a két kupacot, csináljak-e harmadikat. Végül a pulóvert a vöröskeresztes kupacba dobom.

Valaki van a kapu előtt, mondja Ádám. Nincs rajta póló, vörös a mellkasa, és fénylik az izzadságtól. Odamegy az ablakhoz, kinéz. Valamelyik csöves szomszéd, mondja. Odasétálok én is, egy férfi áll a kapuban, integet. A kezemben lévő ruhát a kanapé karfájára teszem, és a bejárati ajtóhoz megyek. Jó napot! Kezit csókolom, válaszolja az öreg. Hatvanas, közelebb a hetvenhez, mint a hatvanhoz, hiányzik elöl a foga. Miben segíthetek? Maga az István lánya? Bólintok. Sokat mesélt ám magáról, mindig mondta, mennyire büszke a nagylányára, aki fent él Budapesten. Hazudik, azonnal tudom. István biztosan nem mesélt rólam semmit. Miben segíthetek, kérdezem meg újra. Itt lakom a szomszéd utcában, mutatja. Jobbra a harmadikban. Az apja nem mesélt rólam soha? Kőszeghi László. Hával. A Lacika. Rázom a fejem. Hát az baj. Nagyon nagy baj. Tudja, kedves, az apjának kölcsönadtam pár éve egy hűtőgépet. Beko. Most, hogy meghalt az öreg, kérném vissza, úgyis csak kölcsönben volt nála. Itt csak Hausmeister hűtő van, az is nagyon régi, válaszolom. Ja, Hausmeister, az! Arra gondoltam. Beko a mienk otthon. A férfi rám néz, nem mozdul. Vár. Az arca jobb oldalán van egy heg, többéves lehet, fehér. Nem tudom, Istvánnak mióta van meg ez a hűtője. Vagy hogy kitől kapta. Rendben, mondom. Elviheti. Nagyon köszönöm, kedves, délután jövök érte.

Mit akart, kérdezi Ádám. Még mindig az ablakban áll. A hűtőt, válaszolom. A hűtőt? Mármint megvenni? Nem, elvinni. Azt mondja, az övé. Csak kölcsönben volt. Odamegyek a résnyire nyitott hűtőhöz. Nincs benne semmi, csak egy feles pohár félig megtöltve sóval. Még első nap pakoltuk ki, mindent kidobtunk belőle, megromlott zacskós tejet, kolbászt, margarint. És mit mondtál, kérdezi. Vigye, ha akarja. Visszahajtom a hűtőt. Nekünk úgysem kell. És nem is érdekel. Nem szól semmit, visszamegy a fürdőszobába. Felveszem a kanapé karfáján hagyott pólót, nézem a két kupacot, majd a szemétkupacba dobom.

Két hete egy néni jött be a bejárati ajtón, nem is kopogott. Éppen a konyhát tettük rendbe, Ádám tartotta a kukát, én a lejárt kakaót, molyos lisztet dobáltam bele a szekrényből. Az alacsony, vörösre festett hajú és szemöldökű néni a szomszédban lakik, sokat járt Istvánhoz, néha hozott a maradékukból. Legalábbis ezt mondta. A férjével egyedül élnek, mindig egy nagy családnyi adagot főz, nem tudja megszokni már több éve, hogy a gyerekek kirepültek. Sok marad, abból szokott adni. Két hete pár szem pogácsát hozott, biztos elfáradtunk a sok pakolásban, mondta. Szörnyű, hogy ilyen fiatalon. Nagyon jó barátok voltunk, az apja nagyon jó ember. Leültünk az étkezőasztalhoz. Milyen érdekes, mondta, én itt szoktam ülni, éppen itt, ahova maga most leültetett, az apja pedig ott, ahol maga ül. Hiába, apja lánya. Sokat beszélt, főleg arról, milyen nehéz itt élni, nincs orvos a közelben, csak a szomszéd faluban, a gyár is messze van, ő már hatvannégy éves, de még mindig beteszik éjszakai műszakba is, ha úgy adódik. Sokszor adódik úgy. Legalább fél órát beszélt, Ádám közben a kertben pakolt. Fél óra után kinyögte a néni, hogy a tűzhelyet még tőle kapta az öreg.

Istvánt mindenki öregnek hívja, pedig ennél a néninél és Lacikánál is fiatalabb volt. Pakolom a ruhákat, a nyakán szakadt, fehér póló, elszürkült trikó. István nagyon lerobbant az elmúlt években, három éve láttam utoljára, már akkor is borzasztóan nézett ki. Áradt a bőréből az a jellegzetes, szúrós szag, ami az alkoholistákból szokott. A vörös szemöldökű néni nekiadta ugyan a tűzhelyet, de ha nekünk nem kell, akkor elvinné. Épp most döglött be az övék otthon. Ezt mondta. A tűzhely alig működik, ezeket a típusokat már életveszélyesnek nyilvánították. Vigye, ha akarja. Ötezer forintot sem érhet. Még aznap este jöttek a férjével, egy alacsony, pocakos férfival, kikötötték a gázról a tűzhelyet, és vitték, elöl a férj, hátul a néni, akinek nem emlékszem a nevére.

Dél körül befejezem a ruhák pakolását. A vöröskeresztes kisebb kupac lett, mint a szemété. A fürdőszobába megyek, hová tetted a szemeteszsákot, kérdezem Ádámtól. Tessék, nyújtja, megcsapja az orrom a dezodor illata. Átölelem, megsimogatom a meztelen hátát, nedves marad utána a tenyerem. Gyorsan veszi a levegőt, szorosan hozzábújok, lassan belélegzek, kilélegzek, mire ő is lassan belélegzik, kilélegzik. Sok van még hátra, kérdezem. Ennyi, mutat a sarokba sepert törmelékre. Talált egy ládát, abba dobálja a nagyobb darabokat, és amikor megtelik, kiviszi a ház oldalához a sóderkupac mellé. Nem vagy éhes, kérdezem. Én mindjárt végzek, már csak a ruhákat kell bepakolnom a zsákokba. Először ezt be akarom fejezni, válaszolja, lehet, hogy csak délután eszem. Hova dobtad a madarat, kérdezem. Nem válaszol. Megpuszilja a számat, folytatja a pakolást.

Visszasétálok a nappaliba. Tépek a zsákból, pakolni kezdem a ruhákat. A vöröskeresztes csak egy zsák, a szemét öt. Ez lehet István összes ruhája. Soha nem dobta ki őket, mindegyiket eltette, semmit nem dobunk ki, ezt mondogatta. Nekem is, amikor ki akartam dobni a tisztára nyalt tejfölös dobozt gyerekkoromban. Mindig nekem adta a végét, szerettem üresen a tejfölt. A mustárt is. Néha, amikor hazajött a bevásárlásból, egy hetvengrammos mustáros tubust vett elő a szatyorból, és úgy, hogy anyu ne lássa, nekem adta. Lecsavartam a kupakját, és nyomtam a számba a mustárt. Vasból van a gyomrod, mondta ilyenkor István. Az üres tejfölös dobozokat, paradicsomkonzerveket kiöblítette, és a műhelyébe vitte, horgokat, szögeket tárolt benne. Nem dobott ki semmit. Itt lehet az összes ruhája, amit valaha hordott, ezekben a zsákokban. Azután, hogy nem nőtte ki őket. Csak öregkorában kezdett összemenni, mint a viszkóz ruhák, ha véletlenül hatvan fokon mosom ki őket.

A falhoz támasztom a zsákokat. A konyhába megyek, előveszem a dobozban hozott rizst és húst, műanyag tányérra szedek belőle. Nem ülök az asztalhoz, visszamegyek a nappaliba. A szekrények kész vannak, a vitrinből már tettem el régi porcelánt, ami még István anyjáé volt. Kinyitom a komódot, lepedők vannak benne, elszíneződött lepedők. A komód tetején pár fénykép. István a ház előtt széles vigyorral, fiatal, negyvenes. Alig ismerem meg képről a házat. Anyuval Székesfehérváron maradtunk a válás után. Úgy emlékszem, sírtam, amikor István elköltözött ide, Székesfehérvártól harminc kilométerre nyugatra. Már akkor is sokat ivott, többször jött haza részegen, mint józanul, ilyenkor furcsán ködös volt a tekintete, egyenesen a szobába ment, és ledőlt az ágyra. Felmásztam a derekára, fülemet a hátához nyomtam, és hallgattam, ahogy horkol. Ujjamat a bordái közé fúrtam, vártam, felébred-e rá. Nem ébredt. A másik kép az esküvői fotójuk, a többihez képest díszesebb keretben, indaszerűség fut végig rajta. Még két fekete-fehér kép van kitéve, és egy régi színes fotó rólam egy piros hintán. Nem emlékszem erre a piros hintára. Az egyik fekete-fehér képen a nagyanyám van huszonévesen, akit sosem láttam. A másikon egy férfi, akit nem ismerek. Talán valamelyik bátyja, István volt közülük a legfiatalabb. Otthon nem volt kitéve, nem emlékszem, hogy a régi fényképek között valaha is láttam volna ezt az embert. A panelban sok kép volt rólam és anyuról, az egyiken egymást nézzük, nevetünk. Anyu nagyon szerette azt a képet. Most Pesten van, a könyvespolc mellett lóg a falon. A parfümje is félig tele van a szekrényben, már sárgán elszíneződött a kupakja. Elhoztam anyu egyik kedvenc ruháját is, jól áll, de nem veszem fel soha. Az anyué.

Ádám újabb láda törmeléket visz ki az udvarra, a szemetesbe dobom a műanyag tányért. Néhány rizsszem a földre szóródik, felszedegetem őket. Ádám beszélget valakivel odakint. Kimegyek, nem szeret idegenekkel beszélgetni. Éppen azt meséli, hogy beszakadt a tető. Beszakadt, kérdez vissza a férfi. Be. Mi sem értjük, hogyan. Jó napot, köszönök. Nem láttak semmit?, kérdezem. Nem volt vihar? Vihar? Hát volt vihar, válaszolja a férfi, a madaraim megkergültek kicsit, tudja, van pár madaram, gerlém, de akkor is érdekes ez. Magától nem szakad be egy tető. Bólogatunk, Ádám vállára teszem a kezemet. Elnézést kér, és bemegy a házba. Kegyed Barbara, ugye? Bara, válaszolom. Bara, igen. Sokat jártunk össze az apjával ám. Kártyáztunk, beszélgettünk. Néztük azt a régi tévét. Tudja, az a tévé már semmire sem jó, meg kell rúgni, hogy bekapcsoljon, néha zizis a kép is. A hang is akadozik, olyan gépszerűvé változik, tudja. A múltkor éppen néztük a meccset, amikor a kép zizis lett, a hang meg torz, és nem tudtuk, hogy éljenzést hallunk, tapsvihart, vagy csak a tévé szórakozik. Mit szeretne, vágok közbe. Hát, ha már így rákérdezett, szeretném elkérni a tévét. Úgysem jó már az semmire, a távkapcsoló sem működik rendesen, csak foglalja a helyet, én meg örülnék, emlékeztetne Pistára. A kapuhoz sétálok, kinyitom, a férfi bejön, mond valamit, de nem figyelek. Kint maradok a kerítés mellett, fúj a szél, megnyalom a számat. Gyerekkoromban olyan sokszor nyaltam a számat, hogy teljesen kipirosodott körülötte a bőr. Tévével a kezében jön vissza a férfi, és mielőtt kimegy, azt mondja, örül, hogy azok a dögkeselyűk nem vitték el még a tévét is. Hogy érti, kérdezem. Hát láttam. A múlt héten Borsa jött át, Borsa, tudja, a vörös, vagy Erzsike, ha úgy tetszik, meg a férje, most meg a Lacika. Dögkeselyűk, ismétli meg, és a tévével a kezében kimegy a kapun.

Becsukom utána az ajtót. Még a nevét sem tudom. Legyen Lacika kettő. Az ajtó mellett törött tükör lóg a falon, repedés fut végig rajta keresztben. Nézem az arcomat. Gyerekként szerettem a vastag számat, egyenes orromat, kék szememet. Anyu is szerette István vastag

száját, egyenes orrát és kék szemét. Örült, hogy ezt a tengerkék szemet örököltem. Most már se nem szeretem, se nem gyűlölöm, hogy ennyire hasonlítok rá. Néha sajnálom, hogy nem anyu barna szemét örököltem. Csak a szeplős orrom olyan, mint az övé.

Visszamegyek a nappaliba, pakolom a lepedőket. Néhány lepedőn azonosíthatatlan barnás foltok látszanak. Tépek a szemeteszsákból, belegyűröm őket, aztán a falhoz támasztom a többi mellé. Borsa Erzsinek hívják a vörös szemöldökű nőt, aki hozta a pogácsát. A Borsa vajon a lánykori vagy a férjezett neve. Négy éve, amikor eljegyeztük egymást Ádámmal, még nem akartam felvenni a nevét. Meg akartam tartani a sajátomat. Petrovics Barbara, apa Petrovics István, anya Szigetkúti Magdolna. Végül két éve, amikor összeházasodtunk, mégis felvettem. Előveszem a táskámból a személyimet. Boda Barbara. Boda Ádám felesége. Néha így gondolok magamra, hogy nemcsak Barbara vagyok, hanem valaki felesége is. Így utal rám Ádám idegenek előtt. A feleségem. A férjem. A gyerekünket, ha lesz, Bodának fogják hívni, nem Boda-Petrovicsnak. Erről a házasságkötésünk előtt nyilatkoznunk kellett. Ádám többször megkérdezte, biztos vagyok-e benne. Biztos.

A vörös szemöldökű néninek, vagyis Erzsikének, elmeséltem, hogy el akarjuk adni a házat. Ledöbbent, pár másodpercig nem bírt megszólalni. El... eladni? Ezt a házat? Nem fogja azt megvenni senki, mondta. Ki venné meg, kérdezte. Valószínűleg senki, válaszoltam, de egy próbát megér. Erzsike csak ingatta a fejét, aztán elment. A lyukkal a tetőn már nem fogom tudni eladni. Pénzt nem akarok beletenni. Ádámmal meg kell beszélnem még, de ő is már csak túl akar lenni ezen az egészen. Még egyszer jövünk ide, ha jövünk egyáltalán.

Találok egy pólót a kanapé alatt. Három éve, amikor eljöttünk meglátogatni Istvánt a születésnapján, ez a póló volt rajta. Hoztunk bort, Ádámnak alkoholmentes sört. Lelkiismeret-furdalásom volt. Jöttünk a régi hetesen, és arra gondoltam, előző évben látogattam meg Istvánt utoljára. Akkor is a születésnapján. István sosem akart meglátogatni minket Pesten. Nyitva volt a kapu, bementünk, Ádám hozta a szatyrokat, én a nyolcszeletes tortát. Oroszkrém. Az ajtó zárva volt, hiába kopogtunk. Lepakoltunk a bejárat elé, megkerestem Istvánt a telefonban, tegnap beszéltünk utoljára. Tudta, hogy jövünk. Kicsengett, de nem vette fel. A bejárati ajtóhoz nyomtam a fülemet, hátha meghallom, ahogy csörög. Nem hallottam. Sétáltam az utcán, le a végéig, aztán vissza a kapuhoz. Ádám a bejárati ajtó előtt ült a lépcsőn. Negyven perc múlva bukkant fel István, csak iszogattak a haverokkal, ünnepeltek, elrepült az idő. Megesik. A házban nem tudtam lepakolni a jénaiban hozott lasagnét, az asztal és a pult tele volt mosatlan tányérral, poharakkal és üres üvegekkel. Csak lökd arrébb, mondta István azon a kásás, gombócos hangján. Ádám mindig megsimogatta a hátamat vagy a karomat, amikor elment mellettem, miközben pakoltunk. Az üvegeket kidobtuk a kukába, vagy a kuka mellé tettük sorban, amikor már nem fértek bele. Ki ne dobjátok, kiabálta István, ki ne dobjátok, semmit nem dobunk ki! Úgy csináltam, mint aki nem hallja, István pedig egy idő után a nappaliba ment. Pár hónap múlva még hívtam, jöjjön fel karácsonyozni, István el is fogadta, de végül aznap telefonált, hogy nem tud. Csőtörés. Minden kifogását ismertem már.

A pólót a szemétkupacba teszem. Bedugom a fejemet a fürdőszobaajtón, a szekrények készen vannak, mondom. Ádám éppen összesöpör, felkavarodik a por, megtelik vele a levegő. Én is mindjárt végzek, válaszolja, csak felsöprök, és kész. Menj ki, nagyon nagy itt a por. Visszasétálok a nappaliba. Leülök a kanapéra, keresztbe teszem a lábam. Nem oda ülök, ahol István szokott, hanem a másik oldalra. Üres a szoba. A csukott szekrényajtó mögött

nincsenek ruhák. A polcokon nincsenek tárgyak, a fényképek eltéve, még nem tudom, mit csináljak velük. Nincs itt a tévé, a távkapcsoló viszont ott van a dohányzóasztalon, Lacika kettő itt hagyta. Nincs itt István. A komódon másfél literes ásványvizes palack, félig tele. Már egy óra múlt, meg kellett volna innom. Ádám mindig rám szól, nem iszom eleget. Felállok, inni kezdem a már langyos vizet. Nem bírok többet inni, ki fogom hányni. De nem hányom, megiszom az egész üveggel.

A vöröskeresztes zsákot bepakoljuk a kocsiba, lekapcsoljuk az áramot, bezárjuk a pottyantós vécét. Nem zárom be a bejárati ajtót, majd jön Lacika kettő, és elviszi a távirányítót. Most már Lacika kettő fogja csapkodni a tenyerével, erőből nyomni hüvelykujjával az ormótlan gombokat, hogy váltson a tévé. Lacika egy sem vitte még el a hűtőt, ő is jön majd. Beülünk a kocsiba, Ádám nyakán egy sötét csík maradt mosakodás után. Benyálazom az ujjamat, letörlöm. Elindulunk, kikanyarodunk a főútra. Az új hetesen megyünk Pest felé.

JÓNÁS TAMÁS

KÖRFORGÁS

Nekem két év után már mindegy. Talán tízszer ennyi idő is eltelt, hogy nem találkoztunk. Nehezen találtam meg a házukat, átépítették a várost. Nem tudtam és nem értettem, miért éppen ebbe a városba költöztek vissza. Az udvaruk nagy és szokatlanul rendezett, újra volt pár szilvafájuk, gyerekkorunkban, Csernelyben harminc is talán. Használhatatlan, szúrós fák, azokra nem lehetett felmászni, a gyümölcsük is túl viaszos.

Három-négy család lakhatott az udvarban, csak a kutyák és macskák miatt gondoltam, annyian voltak, egyik sem zavartatta magát, észre se vettek. Rögtön a kapunál az egyik unokatestvérem vagy annak a fia egy tükörfényes BMW-t szerelt. Felismert, az anyjáért kiáltott. Idősebb nővérem lépett ki szinte azonnal az egyik ajtón. Csak húgom nincs.

– Miért nem szóltál, hogy jössz?

– Szóltam. Valakinek.

Bementünk a konyhába. Sokfajta étel illata kavargott a levegőben.

– Mindjárt kész a húsleves, jó sűrű.

Még fél kilenc se volt.

– Sietnünk kell, a vonat fél óra múlva indul.

– Megvetted már a jegyet? A Robika kocsija nem jó, több a baj vele, mint a haszon.

Haszon?

– Újnak néz ki.

– Csak a karosszéria miatt. Az a szakmája.

– A többiek?

Nem tudtam, kikre kérdezek, nem ismertem a családom. De lassan megjelentek a többiek. Kérdezték, miért jöttem, apu miatt, válaszoltam, a szobában van, sok szoba volt.

A legkisebb gyerek a rengeteg közül, talán lány, még a szájában cumi, elindult, hogy mutassa, merre kell mennem. Apámnak hamar elege lett a nagy családból, elnémult. Csak a gyerekekkel beszélt, velük is titkosan, mindig sejtelmes, ijesztő rejtélyeket mesélt, csak reméltem, ahogy az ijedt tekintetű kislány szemébe néztem, hogy öregségére megszelídült.

Édességeket, sok tábla csokit hoztam magammal, a kislány gyenge karjaiba pakoltam a válltáskámból, majd ő szétosztja. A földre ejtette mindet, a többi gyerek a halom köré guggolt.

Leültem apuval szemben. Nem szokott köszönni, én se köszöntem.

– Kérted, hogy…

Tudja ő, mit kért. Be se fejeztem. Körbenéztem. Ez lehet a legkisebb szoba. Apunak mindig a legkisebb szoba kellett. Üvegek sehol. Vagy szégyellte, hogy ivott, vagy kitakarították utána. Egyiknek se örültem. Nem szerette a fényképeket, mégis tele volt a szoba velük. Igaz, mindegyiken gyerekek, egyiket sem ismertem. Némelyiken rajta volt ő is, hátul, félig, véletlenül. Mi, a gyerekei, sehol.

– Mennünk kell.

Ahogy érte nyúltam, s megfogtam, majdnem kicsúszott a kezem közül, de furcsa módon nyugodt maradtam, erősebben szorítottam.

Hamar megjött a taxi, tettetett nyugalommal szóltam ki nővéremnek, hogy ne aggódjon, nem lesz semmi baj. Néhányan sírtak. Haragudtam rájuk, és szégyelltem a haragom. Még időben értünk az állomásra, jegyünk persze még nem volt. A pultnál egy jegyet kértem, de rögtön megkérdeztem a pénztárost, hogy apámnak is kell-e? Ránézett, nem kell. Hosszú út lesz, de szerencsére nem kell átszállni, majd Egerben busz, az majdnem a temetőig visz.

Anyám már tíz éve halott. Kereken tíz éve. Vagy mikor is halt meg? Csak a vonaton gondolkodtam el, hogy ezt direkt intéztem így, vagy tényleg a dolgaim alakították, amelyekről mindenki azt hitte, hogy olyan halaszthatatlanok. Író, költő – olyan hazugságnak tűnt a testvéreim szemében, amit ugyan minden gádzsó elhisz, de tudjuk mi azt, hogy ez alibi. Alibi? Alibi. Csak azt nem tudtam még egyelőre – akkor és azóta se –, hogy mire.

Untam az utat. Tizenhat éves koromig nagyon sokszor jártuk meg apámmal. Akkoriban még kényelmetlen, egybenyitott vagonok vitték az izgatott utasokat; a nyugati határvidék tiltott, gyanús – bőrkabátos rendőrök vizslatták az embereket. Apám nem törődött velük, hangosan beszélt mindig, de akkoriban kedvessége még áthallatszódott a dörgedelmein. Fél óra se telt bele, körbeálltak minket, és vitatkoztak apámmal, vagy kérdezgették, hogy ha ő szobafestő, miért utazik ilyen drága öltönyben, és ha megteheti, hogy ilyen drága öltönye van, miért nem az első osztályon utazik. Apám erre nem válaszolt, de én tudtam a választ, ott nem lenne közönsége, ott viselkedni kell. Ő meg munkásemberekhez volt szokva.

Ezen az úton se bőrkabátos spiclik, se izgatott nénik és bácsik, többnyire egyetemista fiatalok ültek némán, olvasgattak vagy a telefonjukat nyomogatták. Szerettem apámban, hogy nem tudott hozzászokni a mobiltelefonokhoz. Csak személyesen lehetett találkozni vele.

– Neked meg ez a szakmád.
– Nekem az – egyeztem bele.
– Hova kell ebbe beszélni?
– Mindegy, érzékeny a mikrofon.
Távol tartotta magától, mintha látnia kéne, mibe beszél.
– Ibolya, jól vagy?
– Apu, anyu altatásban van. Az orvossal beszélsz.

Egerben azért elüldögéltünk a restiben. Két-három kispálinka. Kellett. Tényleg kellett. A mobiltelefonom végig csörgött. Rezgett. A kabátzsebemben. Szerettem én is csendes lenni, de apám közelében ez nagyon furcsa dolog volt. Az ő anyja is úgy halt meg, hogy hangja már nem volt húsz-harminc éve. Mondott ugyan valamit néha, de senki nem értette. Aztán elütötte egy teherautó a tanácsháza előtt, átment rajta. Csontja se tört, de bevitték a biztonság kedvéért az ózdi kórházba, ahol megműtötték a hangszálain a daganatot, rák volt, meghalt.

Anyu a temető szélén temetődött el. Ha nem burjánzik el mellette a bokor, onnan rálátás lehetett volna az egész falura. Így is majdnem, csak az a ház, az az udvar nem látszódott, ahol gyakran ült, és ahogy nézte a templomot, a temetőhegyet, önkéntelenül is kimondta, ott fogok én pihenni.
– Azt mondtad, félsz a földtől.
– Csináljatok olyan sírt, hogy ne nyomjon agyon a föld.
Olyat csináltunk, de beomlott.

Lassan lépdeltem apámmal. Sokkal lassabban, mint ahogy szerettem volna. Izzadtam, pedig nem volt meleg. Szégyelltem anyám sírját, nem látogattam őt sem. Aki meghalt, meghalt. Nem törődtem vele. A szombathelyi kórházba se mentem be. Nem élte túl a műtétet, mit nézzek rajta? Aztán valahogy mégis túlélte. Akkor meglátogattam, de nehezeket kérdezett, nehezen, harmadnyi tüdővel.
– Eszel rendesen?
– Apád nem bánt?
– Van pénzetek?
– Jársz iskolába?
Nagyot sóhajtottam. Apu ilyeneket sose kérdezett.

– Itt vagyunk.
A sír mellett. Lihegtem volna, de uralkodtam a légszomjamon.
Kellemes, jó irányú szél fújt. A földre ejtettem az urnát, és rászórtam anyu sírjára apu hamvait. Ahogy kérte.

KÖTTER TAMÁS

RÉGI SZÉP IDŐK

A Művész azon kevés kávéház közé tartozik, amelyek ma ugyanabban az épületben működiknek, ahol egykor megnyitották. A háború után helyreállították a belső tereit, és még a nevét is megtarthatta. A késői biedermeier berendezés, a falakat takaró, aranymintákkal átszőtt sápadtsárga tapéta, a velencei tükrök és a hatalmas kristálycsillárok, a mindent belengő kávéillat, a kellemes félhomály és a vörös asztali lámpák nyugodt, régi időket idéző hangulatot árasztanak.

– A fiaim igazán remek emberek, de már alig-alig néhány szót tudnak magyarul, az unokáim még ennyit sem… Na mindegy, hagyjuk a fenébe a siránkozást, örüljünk egymásnak! Hiányoztatok ám, urak! – mondta Király, a hetvenes évei elején járó férfi. Rajta kívül két, vele nagyjából egyidős férfi, Ajtai Imre és Vassy Károly alkotta az asztaltársaságot. Előttük konyakos és vizes poharak sorakoztak. A teremben diszkrét félhomály uralkodott.

– Jó újra látni benneteket!

– Téged is, öregem… – Vassy nem tudta folytatni, köhögési roham szakította félbe a mondanivalóját. A feje kivörösödött az erőlködéstől, szeme könnybe lábadt, miközben megpróbálta elfojtani az ugatásra emlékeztető, egész testét rázó köhögést, amely csak nem akart alábbhagyni. Kénytelen volt szájára szorítani a zsebkendőjét, hogy a légcsövéből feltóduló slejmet ne köpje az asztalra. – Elnézést – szabadkozott társai előtt magas, sípoló hangon, amikor végre alábbhagyott a roham. Összehajtogatta a zsebkendőt, és a tiszta részével kitörölte szeméből a könnyet. – Elnézést – mondta még egyszer, most már nyugodtabb és mélyebb hangon. – Az orvosom azt mondja, le kellene tennem a cigarettát. De akkor meg mi marad az embernek?

– Igyál egy kis vizet! – tolta felé előzékenyen az egyik vizes poharat Király.

– Maradok a konyaknál, az legalább fertőtleníti a légutakat – mosolyodott el Vassy.

Nevettek, és koccintásra emelték a poharaikat.

A háború előtt, még akadémistaként, gyakran jártak a Művészbe, amely a környékbeli színházak és az Opera művészeinek kedvelt találkozóhelye volt. Ők pedig szerették a színésznőket. A háború alatt újra összehozta őket a sors, egy alakulatnál szolgáltak. Negyvenöt óta nem látták egymást, a találkozót Király szervezte.

– Sajnálom, hogy nem jöhettem előbb – mondta Király.

Király a nyilas hatalomátvétel után belépett a Szent László hadosztályba, a fegyverletétel Németországban érte, ott is esett amerikai fogságba. Hosszú hányattatás után végül Ausztráliában telepedett le. Építési vállalkozásba kezdett, ami sikeresnek bizonyult. Megházasodott, egy helyi nőt vett el, két gyerekük és hét unokájuk született. Nemrég vonult vissza az üzlettől, azóta utazással, vitorlázással és horgászattal ütötte agyon az időt. Amikor kiszabadult a hadifogságból, az

amerikai hatóságok felajánlották neki, hogy hazatérhet, de ő nem élt a lehetőséggel, megesküdött, hogy amíg az oroszok megszállva tartják Magyarországot, nem jön haza. És az oroszok csak nem akartak elmenni! Királynak negyvenhét évig kellett várnia, amíg végre újra a szülőföldjére léphetett. Kikiáltották a köztársaságot, megtartották az első szabad választásokat, mire az utolsó szovjet katona is elhagyta az országot. A másik két férfi itthon maradt. Bélistára kerültek, kitelepítették őket az ország egy-egy eldugott szegletébe. Hosszú időnek kellett eltelnie, amíg visszaküzdötték magukat Budapestre. Ajtai mérnökként, Vassy egy szövetkezet könyvelőjeként ment nyugdíjba.

– Emiatt ne emészd magad, megértjük – mondta Vassy.

– Hát akkor arra, hogy újra együtt vagyunk! – emelte magasra a poharát Király.

– Arra, hogy újra együtt vagyunk! – mondta a másik kettő.

Összekoccintották a poharaikat

– Halott bajtársainkra! – állt fel Vassy.

– Halott bajtársainkra! – emelkedett fel a két másik is. Nem fogták vissza magukat, a többi vendéggel mit sem törődve kiengedték a hangjukat, aztán feszes vigyázzállásba merevedtek, mielőtt újra koccintottak volna. Az arcuk megfeszült, vad elszántság tükröződött rajta.

A közelükben ülők közül néhányan felkapták a fejüket a közjátékra, de elég volt Király egyetlen pillantása, és azonnal lesütötték a szemüket.

A három tiszt a második világháborúban a 12. tolnai könnyűhadosztály 18. szekszárdi gyalogezredében szolgált, egy gyalogoszászlóalj géppuskás századában. Így kerültek a 2. magyar hadsereggel a Don-kanyarba.

– Pincér! – kiáltott a pult felé Király, és ültéből félig felemelkedve intett, hogy újabb kör konyakot kérnek.

– Még ezt az egyet megiszom, de aztán tényleg vége – mentegetőzött már előre Ajtai.

– Na, mi a gond, öregem? – fordult felé a székére visszahuppanó Király. – Régen nagyon bírtad. Hogy is hívták a tüzértisztet, akit fogadásból az asztal alá ittál?

– Mészáros.

– Persze, a Mészáros! Kedves fiú volt.

– Eltűnt szegény az első napon – vetette közbe Vassy.

Lágy, andalító zene szólt a kávéházban. Amíg az újabb kör italra vártak, gondolataikba temetkeztek. Elég volt ezt az egy emléket felidézni, hogy eszükbe juttassa, tulajdonképpen miért is vannak itt.

Az ezredüket ezerkilencszáznegyvenhárom január tizennegyedikén sodorta el a scsucsjei hídfőből indított szovjet támadás. Egész nap folyt a reménytelen küzdelem a Vörös Hadsereg többszörös túlerőben lévő csapataival, amelyek végül felmorzsolták a három tiszt zászlóalját is.

– Szóval, mi a baj a konyakkal? – kérdezte Király, amikor újra teli poharak kerültek az asztalra.

– A konyakkal semmi. Azt még mindig szeretem – felelte Ajtai. – A vérnyomásommal annál nagyobb. Magas. Túl magas. Nem lenne szabad innom.

– Szedsz rá gyógyszert?

– Persze.

– És használ?

– Nem igazán.

– Én meg pisálni nem tudok rendesen – vallotta be Király. – Érzem, hogy kell, de amikor végre elindul, csak csöpög, mint a víz az elzárt slagból. Ilyenkor rettenetesen nyom a hasam. Máskor meg éjszaka jön rám óránként a vizelhetnék, a feleségem már évek óta külön szobában alszik emiatt.

– Prosztata? – kérdezte Vassy.

– Azt mondják az orvosok, de szerintem fogalmuk sincs róla – legyintett Király, aztán a pohara után nyúlt. – Hát akkor, uraim, arra, hogy túléltük, és itt vagyunk újra együtt!

– Egymásra! – álltak fel újra a koccintáshoz.

Ezúttal nem finomkodtak, egy húzásra megitták a konyakot.

– Kimegyek – bökött állával a mosdó felé Király.

– Sok sikert! – nevetett a két másik. Hatott az alkohol, az arcuk kipirult, hangosan beszéltek, és ez egyáltalán nem zavarta őket.

Király mentében újra odaintett a pincérnőnek, aki egy bólintással nyugtázta az újabb rendelést.

Mire Király visszatért az asztalukhoz, Vassy és Ajtai már javában benne volt egy régi sztoriban.

– Na, leküzdötted az ellenséget? – viccelődött Ajtai, megszakítva a beszélgetést.

– Alázatosan jelentem, a vállalkozás végrehajtva – szalutált nevetve Király.

– Éppen arról beszélgettünk – tért vissza eredeti témájukhoz Vassy –, hogy be volt szarva az az őrmester abban az istenverte kolhozban.

– Azt hiszem, egy kicsit mind be voltunk szarva.

– Én nem – mondta Ajtai.

– Hát persze, te nem! – nevetett fel a másik kettő.

– Nagy hős voltál – vágta hátba Ajtait Király.

Mindhárman féltek és össze voltak zavarodva. A Vörös Hadsereg támadása váratlanul érte, az ereje pedig sokkolta őket.

Miután az oroszok lerohanták az állásaikat, a súlyosan megtépázott, egymástól elszakadó csapattestek töredékei nyugat felé hátráltak, hogy elkerüljék a bekerítést. Így tett a három tiszt századának maradéka is. Az őrmesterre és csapatára az út mentén épült kolhozközpontnál találtak rá a támadást követő hajnalon.

A kolhoz épületei U alakot formáztak. Az U egyik szára az úttal párhuzamosan, a másik tőle úgy ötven méterre húzódott. Mindkettő istálló céljára szolgált, de állatok már nem voltak bennük. Közöttük, a nyugati oldalon, mintegy az U betű talpaként, a másik két épületnél kisebb szerelőműhely állt. Az istállók és a műhely nem értek össze, derékig érő, itt-ott foghíjas deszkakerítés zárta le az épületegyüttes nyugati oldalát. A kolhoz keleti felén két kisebb ház állt, amolyan irodaépület-félék. Itt is deszkakerítés kötötte össze őket az istállókkal. A bejárat a két kis ház között lehetett, de a kapu már nem volt meg. A kolhoz megerősített támpont volt, arra az esetre hozták létre, ha egy orosz támadás túljutna az első vonalakon. Az épületek körül lövészárkokat ástak, a keleti oldalon – a támadás várt irányából – két bunkerrel erősítették meg őket.

„Alázatosan jelentem, azt a parancsot kaptuk, hogy a páncéloshadosztály ellentámadásáig tartsuk a támpontot", jelentette a zömök, magyaros bajszú altiszt Király kérdésére, miközben a tiszt válla felett aggodalmas arccal kelet felé tekingetett.

Az őrmester egy páncéltörő üteggel tartotta megszállva a kolhozt. A 75 milliméteres, fehér álcafestékkel lefestett ágyúkat a kolhoz keleti oldalán, a két irodaépület között állították fel. A páncéltörők elé hótorlaszt emeltek, amely tökéletesen elrejtette az ágyúk testét és a kezelőszemélyzetet, csak a hosszú csövek meredtek ki egy, a hóba vájt résen át.

A kolhoz udvarán máglya nagyságú tűz égett, tüzérek melegedtek körülötte, és aggodalmas pillantásokat vetettek a géppuskás század maradványaira.

– Szó szerint vette a parancsot ez a szerencsétlen – jegyezte meg Ajtai, és a konyakos poharába bámult.

– Akárcsak Jány – mondta Király. – És az egész vezérkar.

– Azok miatt a hülyék miatt sokan odavesztek.

– Fogalmuk sem volt, hogy mi folyik elöl! – ingatta a fejét Vassy.

– Ne hergeld bele magad! – nyugtatta a társát Király. – A németek alá voltunk rendelve. Mindenki parancsot teljesített, az őrmester is, mi is, Jány is.

– És mindenki a Cramerre várt – mondta Ajtai.

– Arra várhattunk – legyintett Király.

– Eszük ágában sem volt bevetni őket.

– Ez volt az egyetlen tartalékuk.

– Nekünk meg megtiltották, hogy visszavonuljunk – szólt közbe Vassy.

– Szemetek – mondta szinte egyszerre a három férfi.

„Hadnagy úr, átveszi a parancsnokságot?", kérdezte az őrmester.

„A teherautók üzemképesek?", kérdezte Király, mint aki meg sem hallotta az őrmester előbbi kérdését.

„A vontatók?" Az őrmester úgy nézett a kolhoz udvarán parkoló két Botondra, mint aki most látja őket először. „Igen."

„Nagyszerű!", csapta össze kesztyűs tenyerét Király. „Szükségünk lesz rájuk. El kell szállítanunk a sebesültjeinket, lábon már nem bírnák ki."

„De hadnagy úr! Azt nem engedhetem, a parancs úgy…"

„Őrmester!", szakította félbe Vassy az altisztet. „Nem kell, hogy figyelmeztessen rá, maga nélkül is tudjuk a kötelességünket! Mi is tesszük a dolgunkat, maga is tegye a dolgát. Megértette?!"

„De mi más parancsot kaptunk!", erősködött az őrmester.

Minden szem rájuk szegeződött. Az őrmester katonái fészkelődni kezdtek.

„Intézkedem, kérlek", fordult Királyhoz Ajtai, egyben le is zárta a vitát az altiszttel, aztán határozott léptekkel elindult a teherautók felé.

– Ha nem okoskodott volna annyit, talán még időben el tudunk indulni, és akkor mindenki ép bőrrel megússza – jegyezte meg Vassy.

– Talán – mondta Király.

– Vagy utolérnek, és akkor mind halottak vagyunk – dörmögte Ajtai.

A sebesültek és az élelmiszer már a kocsikon voltak, amikor az egyik őr elkiáltotta magát: „Oroszok! Oroszok!"

„Az istenit neki!", bődült el Király. „Mindenki fedezékbe! Őrmester, készüljenek a tüzelésre!", adta ki a parancsot. Vassyt egy tucat emberrel a kolhoz keleti oldalával párhuzamo-

san futó védvonal északi részéhez küldte; Ajtai helyét egy páncélromboló rajjal a szerelőműhelyben jelölte ki, arra az esetre, ha az oroszoknak sikerülne megkerülniük a támpontot. „Őrmester, ne fedje fel az állását túl korán, csak akkor tüzeljenek, ha biztosra mennek!", adta ki Király az utolsó utasításait a páncéltörők parancsnokának, aztán társainak sok szerencsét kívánva az embereivel bevette magát a lövészárok déli részébe.

– Félelmetes volt, egy egész századdal jöttek ránk.

– Öten voltak – javította ki Király Ajtait.

– Tényleg öten voltak – adott igazat Vassy Királynak. – Meg persze a gyalogság.

– Tényleg? Csak öten? – hitetlenkedett Ajtai.

– Miért, öt ezekből a dögökből nem elég? – kérdezte Király.

– Én többre emlékszem – makacskodott tovább Ajtai.

– Öt volt – sóhajtotta Király, mint akinek elege van már a vitából.

– Ha ti mondjátok – adta meg magát Ajtai. – Régen volt, és az ember agya – kopogtatta meg mutatóujjával a halántékát – nem lesz frissebb.

Alig telt el néhány perc az őr figyelmeztető kiáltása óta, és már a tankokon fürtökben lógó, fehér téli kezeslábasba öltözött gyalogosok alakját is el lehetett választani a páncéltesttől.

A tankok közül három lefordult a hómezőre, és nagyjából harminc-negyven méteres közöket hagyva óvatosan közeledett a támpont felé. A harckocsik fedezékében a gyalogság is megindult szétszórt oszlopokban. A másik két T–34-es az úton maradt, és a lehető legnagyobb tempóra gyorsított, hogy mielőbb a kolhoz út felőli oldalát képező hosszú istállóépület fedezékébe kerüljön.

Az orosz harckocsik kezdték meg a tüzelést, gránátjaikkal a lövészárkot és a kolhoz épületeit vették tűz alá. A becsapódások nyomán hógejzírek emelkedtek a magasba, az egyik irodaépület kigyulladt. Az orosz gyalogosok hamarosan kibújtak a páncélosok takarásából, és hangos „hurri! hurri!" kiáltásokkal a lövészárok felé rohantak, miközben géppisztolyaikkal folyamatosan tüzeltek. A magyarok viszonozták a tüzet, néhány orosz gyalogos holtan esett össze, mire a többiek kénytelenek voltak a földre lapulni, és onnan folytatni a tüzelést. A T–34-esek, a rájuk leselkedő veszélyről mit sem sejtve, bátran nyomultak előre.

– Meg kell hagyni, piszok jól céloztak a tüzérek – szólalt meg újra Ajtai.

– Meg is lepődtek az oroszok, hogy…

– Parancsoltok még egy kört? – szakította félbe a beszélgetést Király. – Egy pillanat türelmét, kisasszony – pillantott a pincérnőre.

– Csak nyugodtan – mondta a nő, és elkezdte leszedni az asztalt.

– Én kérek – mondta Vassy.

– Imre? – fordult Ajtaihoz Király.

– Nem lenne szabad – szabadkozott Ajtai.

– A fenét nem! Nem mindegy, hogy eggyel több vagy kevesebb, fél lábbal már úgyis a sírban vagyunk – győzködte nevetve Király a társát.

– Jól van – vidult fel Ajtai. – Hozza azt a konyakot, kisasszony!

Mint derült égből a villámcsapás, megszólaltak a magyar páncéltörők. Az első lövés azonnal célba talált, a hómezőn előrenyomuló egyik harckocsiból lángcsóva csapott fel, majd sűrű, fekete, fanyar füstöt kezdett el okádni. A másik ágyú az országúton száguldó első tankot vette célba, a gránát a harckocsi lánctalpát szakította le. Az irányíthatatlanná vált T–34-es utolsó lendületével letért az útról, aztán már csak körbe-körbe forgott. A legénységnek és a rajta utazó gyalogosoknak éppen csak annyi idejük maradt, hogy elhagyják a járművet a második lövés előtt, amely azonnal lángba borította a harckocsit. A mögötte haladó tank elviharzott fekete füsttel égő társa mellett. Több lövésre nem futotta a páncéltörőktől. A mezőn manőverező két tank bemérte a helyüket, és tűz alá vették a hósáncot. Király látta, ahogy a harckocsiágyúk a mennydörgésszerű lövéskor megrázkódnak, a csőtorkolatból apró lángnyelv csap ki, amelyet kisebb füstcsík követ. A lövedékek szinte ugyanabban a másodpercben csapódtak be a háta mögött. Meglepő módon, az üteg pusztulása előtt, a kezelőszemélyzetnek még sikerült eltalálnia a Vassyék állásával szemben rohamozó harckocsit, a gránát a lövegtornyát találta telibe, elferdült, mozdulatlan ágyúcsővel égett a hómezőn. „A páncéltörőknek végük, készítsék a gránátokat!", üvöltött oda Király az embereinek. A hómezőn nyomuló három harckocsiból megmaradt egyetlen ép tank Király csapatát vette célba, zúgó motorral indult meg a lövészárok felé. A géppuskák és kézifegyverek lövedékei szikrákat vetettek a páncélon, de nem tudtak kárt tenni a vasszörnyetegben. „A gyalogosokra lőjenek! Ha betörnek az állásainkba, végünk!", adta ki a parancsot Király, miközben behúzott nyakkal végigfutott a csapata védelmi vonalán.

– Éppen otthagytam az egyik géppuskaállást, amikor becsapódott a gránát – idézte fel Király a támadás egyik részletét.

– Öregem, még most sem tudom elhinni, mekkora mázlid volt – csóválta a fejét Vassy.

– Ahogy mondod, óriási szerencsém volt. Szegény fiúk a géppuskánál azonnal meghaltak, de én még csak repeszt se kaptam, csak a fagyott föld hullott rám, mint a záporeső.

Királyt halálos zaj ébresztette a rövid kábulatból. Egyedül feküdt a lövészárok alján, acél lánctalp csikorgott felette. Az árok sötétbe borult, a T–34-es pontosan felette állt meg, elfogva a napfényt.

Miközben a harckocsi lerohanta Király állását, az úton előrenyomuló társa megkerülte a kolhozt, és hátulról, a javítóműhely és az út mentén fekvő istálló épülete közötti deszkapalánkot áttörve benyomult a kolhoz udvarára.

– Nem tehettem semmit értük. Meg kellett várnunk, amíg hátba tudjuk támadni az oroszokat – magyarázta Ajtai.

– Senki sem hibáztathat érte. Már nem volt időnk lepakolni a teherautókat – mondta Király.

– Sajnáltam a szerencsétleneket, de biz' isten nem segíthettem rajtuk. Ha túl korán támadunk, velünk is végeznek – szabadkozott sóhajtva Ajtai.

A Király fölött álló tank az árok partját szaggatva elfordult, hogy oldalazó tűzzel semmisítse meg a még lövészárokban megbúvó magyarokat. Ennyi elég is volt a hadnagynak, hogy az egyik halott honvéd mellől felkapja a tapadóaknát, és a tank hátsó részére erő-

sítse. Egy tompa dörrenés, és a harckocsi motorteréből fekete füst tört elő; a következő pillanatban a járműből kiugráló legénységet gépfegyversorozatok kaszálták le.

„Pista, jól vagy?!", bukkant elő a füstölő tank mögül Vassy.

„Az oroszok?", kérdezte válasz helyett Király.

„Ezen az oldalon mind halott vagy elmenekült."

Ebben a pillanatban robbanás rázta meg a levegőt.

„Segítsünk Imrének!", üvöltött fel Király, és Vassy válaszát meg sem várva, fegyverét előreszegezve a szétdúlt hótorlasz felé iramodott. Vassy és csapata óvatosan követte.

– Sosem gyűlöltem az ellenséget, sosem kegyetlenkedtem. Ha kellett, harcoltam ellenük, és ha kellett, nem haboztam, megöltem őket, de akkor ott…

– Akkor ott megérdemelték, amit kaptak – fejezte be Király Ajtai helyett a mondatot.

– Ahogy mondod, kurvára megérdemelték – bólintott Vassy.

„Ne lőjetek!", kiáltott oda a hósánc és az irodaépületek romjai mögül előlépő honvédeknek Ajtai. „Hadd égjenek!"

Az utolsó T–34-es mozdulatlanul, lángolva állt az udvaron, időnként robbanások rázták meg. Király, Vassy és életben maradt embereik, engedelmeskedve Ajtai parancsának, némán nézték, ahogy a legénysége fájdalmában üvöltve, lángolva veti magát a földre, velőtrázó sikolyok közepette fetreng, fekete, égett foltokat hagyva a fehér havon.

A kolhoz udvara apokaliptikus látványt nyújtott: a szétlőtt páncéltörő ágyúk kifacsarodott roncsai közt halott tüzérek feküdtek, kissé távolabb tőlük orosz és magyar honvédek hullái hevertek szerteszét. Az előbbiekkel Ajtai emberei, az utóbbiakkal a T–34-es végzett: amikor a másik tank lerohanta Király állását, a csapatát harckocsifélelem fogta el – egyenesen az orosz tank géppuskatüzébe rohantak. A sebesültek közül senki sem élte túl a támadást. Az orosz tank nem pazarolta a teherautókra a gránátot, végiggéppuskázta a rakterüket.

Az egyik teherautó, bár számos találatot kapott, a csodával határos módon működőképes maradt. Ha szűkösen is, elfértek rajta a század túlélői.

„Figyeljetek ide!", gyűjtötte maga köré a társait Király, miután a halottakat lepakolták a járműről. „Ha egy Sturmovik ránk talál útközben, akkor végünk."

„Nincs más választásunk, mennünk kell. Még egy támadást nem élnénk túl", mondta Vassy.

„Mit szólnátok, ha vöröskeresztes autónak álcáznánk magunkat?", vetette fel Király.

„Gondolod, hogy akkor majd nem lőnek?", kérdezte Vassy.

„Legalább az esélyt adjuk meg magunknak!"

„Jó ötlet, de hol találunk itt vörös festéket?", nézett szét reményvesztetten Ajtai.

– Emlékeztek, feltúrtuk az egész helyet, de az istennek sem találtunk festéket – mondta Vassy, miközben cigarettára gyújtott.

– Biztos, hogy jó ötlet? – kérdezte Király.

– Mi?

– A cigaretta. Az előbb majdnem megfulladtál.

– Szarok bele, öregem.

– Az lett volna a csoda, ha találunk – tért vissza a festékügyhöz Király. – Mondjuk, amilyen hideg volt, úgysem tudtuk volna használni, minden megfagyott.

– Csak a vér nem – mondta újabb rövid hallgatás után Ajtai.
– Csak a friss vér nem – javította ki Király.

Végül Vassynak támadt mentő ötlete. A teherautó motorházára fehér vászondarabot feszítettek, és az egyik súlyosan sebesült vérével vörös keresztet rajzoltak rá.

– Mennyi vér és halál! – jegyezte meg Vassy, amikor kifogytak a közös emlékekből. Éjfél felé járt az idő, alig néhányan ültek már csak a kávéházban, a pincérek leszedték az asztalokat, készültek a zárásra.
– De akkor még legalább egyenesen tudtam pisálni – törte meg végül a túl hosszúra nyúló csendet Király. Vidám természetű ember volt, és nem akarta, hogy ilyen gyászos légkörben búcsúzzanak el egymástól.
– Én meg úgy füstölhettem, mint egy gyárkémény, mégsem fulladoztam – tette hozzá nevetve Ajtai.
– Na ja, uraim – húzta mosolyra a száját Vassy. – Akármi történt is velünk és körülöttünk, nekünk mégiscsak azok maradnak a szép idők.
– Igen, akkor voltunk fiatalok – mondta ábrándozva Király, és búcsúkoccintásra emelte a poharát.

KOLLÁR KATA

JÁSZBERÉNYI SÁNDOR

„AMIKOR A NAP KIHŰL, A BOLYGÓRENDSZER ÖSSZEOMLIK"

Interjú Kötter Tamással

Kötter Tamás irodájában két íróasztal, egy kanapé székekkel és néhány kortárs szobor van. A visszafogott berendezés fürdik a délutáni napfényben. Az interjú első tíz percébe kétszer is beletelefonál valaki a vezetékes telefonon. Kötter kigombolja a zakóját, odasétál az asztalához, és a második csörgés után felhívja a titkárnőjét, hogy ne kapcsoljanak be több hívást, mert beszélget. Végül leül velem szemben, kinyitja a szénsavas ásványvizes palackot, belekortyol, és méregetni kezd. Elmosolyodik, és felemlegeti a legutolsó közös vacsoránkat. „Napfény járja át a szívem újra", mondja. Én azon tűnődök, ki lehet-e őt mozdítani a komfortzónájából, vagy csak az van neki. A magyar yuppie-társadalom krónikásával nőkről, férfiakról, írásról és a családról beszéltünk.

– Hogyan vesztette el a szüzességét, dr. Kötter?

– Ez most komoly?

– Egy magazinban olvastam, hogy egy életre meghatározza a másik nemhez való viszonyunkat, hogy hogyan éltük meg az első szexuális aktusunkat. Az írásait többek között azzal is támadták, hogy egysíkúan ábrázolja a nőket.

– Tizenhét éves koromban veszítettem el, a Balatonnál, egy tanárnővel. Nem volt benne semmi különleges. Abszolút átlagosnak mondható aktus volt.

– A tanára volt?

– Nem, dehogy. Általános iskolai tanárnő volt. Egy baráti társaság voltunk. Nem gondolnám, hogy ez az élmény határozná meg a nőkkel való viszonyomat, sem a magánéletben, sem az írásban.

– Akkor mi határozza meg?

– A rendszerváltás után kifejlődő magyar kapitalizmus és annak jellemző alakjai. A vizsgálódásom tárgyát a középosztály szenvedéstörténete adja. Ezek az írások hemzsegnek az amorális, se nem jó, se nem rossz kiscsajoktól és a saját vágyaik rabságában szenvedő középkorú férfiaktól. A konfliktushelyzetek pedig a valóság és az anyagi, testi vágyaik összeütközéséből fakadnak. Mindezt az a hazugság táplálja, hogy ha jogainkban egyenlők vagyunk, akkor vágyainkban is azok lehetünk. Sajnos ez nem igaz, ez a globalizmus nagy hazugsága. Ezt olyan emberek terjesztik, akik privát repülőgépekkel repkednek ide-oda, vagy például nemzetközi divatmagazin szerkesztőségében Chanel kosztümben ülnek, és miután megírják a „tepsifüles" magazinjukba a stupid cikkeiket, az a legnagyobb gondjuk, hogy este melyik partira, divatbemutatóra stb. ugorjanak be. Na, ne! Kérem, ne vegyék be! De „mentségükre" legyen mondva, a létszerveződésük abszolút kompatibilis a liberalizmus/globalizmus kultúrájával. A globalizmus a fogyasztás (jaj, majdnem elfelejtettem, a másik varázsszó a növekedés) köré szerveződik, ebből a szempontból a magányos tömeg tagjai a leghatékonyabb fogyasztók, nincs családjuk, nincs gyerekük, és így komolyabb terveik sincsenek a jövőre nézve. Nem kell közép- és hosszú távon azon

gondolkodniuk, hogy mi lesz a gyerekkel, hogyan iskoláztassák, és persze az idejüket sem kell a családra „pazarolni", így gyűjteniük sem kell rá, s mivel csak magukra kell figyelniük, a vágyaikat kell azonnal kielégíteniük, a fogyasztásnak full time-ban és azonnal hódolhatnak. Tökéletes alanyai a fogyasztói kultúrának.

– *Ezek szerint a szereplőid rosszul mérik fel a lehetőségeiket?*

– Igen. A próza konfliktusalapon működik, és nálam főleg a rossz helyzetértékelés adja a konfliktusok alapját. Vágyunk valamire, amit az egalitárius, libertinus kor, a hülye reklámok (Az légy, ami lenni szeretnél!, stb.) a fejünkbe ültetnek, illetve úgy gondoljuk, hogy középosztálybéli helyzetünk arra egyenesen feljogosít. De nem, egy középosztálybeli sosem lesz elég gazdag, sosem lesz elég hatalma, és természetesen éppen a helyzete miatt sosem lesz elég extrém, hogy felfigyeljenek rá azok a nők, akikre egyesek nagyon is vágynak. Hát így kerülnek csapdába ezek a férfiak. De gyakran azok a nők sem járnak jobban, akik a napos oldalon állnak. Úgy vettem észre, hogy képtelenek leállni, élvezik, hogy ők a Nap, és a férfiak bolygóként keringenek körülöttük. Ha eggyel is leállnának, le kellene mondaniuk a többiek imádatáról. Ez meg az ő csapdájuk.

– *A vége a magány.*

– Igen, amikor a Nap kihűl, a bolygórendszer összeomlik. A magányos férfiaknak persze könnyebb a dolguk, amikor kiszorulnak a játékból, inni kezdenek, és hamar feldobják a talpukat, de a nőknél, ha egyedül maradnak, a hosszú szenvedés időszaka következik. Budapest tele van velük, és higgyék el, szörnyű látvány az a reménytelen küzdelem, amit az idővel, a magánnyal és az évről évre fáradó testtel folytatnak. Cinikusak és tele vannak gyűlölettel – jobb esetben ezotériába menekülnek, és szent bolondként mindenféle idézetekkel írják tele a Facebook-oldalukat.

– *Ez törvényszerűen bekövetkezik?*

– Nem, dehogy! Határozottan nem. Az emberek többségének megvan a józan esze, nem veszi be a korunkból áradó sok sületlenséget. Pontosan tudja, hogy hol vannak a határai. Ők a józan többség, akik megházasodnak, és jó esetben gyerekeket csinálnak, szóval belépnek a középosztály nem túl izgalmas, nem túl eredeti és gyakran küzdelmes világába. Aztán persze néhányan kikacsintanak, elvágyódnak ebből az egyenletes hőfokon temperáló közegből, és a kortárs realista irodalomnak, legalábbis amit én próbálok művelni, ezekkel van dolga, és persze azokkal, akik a küzdelem földjén maradnak, és ott bolyonganak negyven-, ötvenévesen is. Nem győzöm hangsúlyozni, hogy az ő konfliktusaik képezik a történeteim alapját.

– Nem kijárat – Apró hazugságok egy férfi életéből. *Ez az áprilisban megjelenő új könyvének a címe. Voltaképpen mit takar ez a cím?*

– Egy ember életét legegyszerűbben a születésének és halálának a dátumával írhatjuk le, de ezt megtehetjük akár a munkáján, a szerelmein vagy – ahogy én tettem – a hazugságain keresztül is. Egy ember élete kisebb és nagyobb horderejű döntésekből áll, és Woody Allen

szavaival élve: döntéseink végösszege vagyunk. Amikor meghozzuk ezeket a döntéseket, bizony gyakran hazudunk is. Hazudunk magunknak, hazudunk másoknak.

– A címadó novellában egy középosztálybeli férfit szembesítenek az öregséggel, amit gyilkos indulattal visel.

– Igen.

– Miért?

– Azt az extrém helyzetet akartam ábrázolni, hogy milyen hatással van egy férfira, aki volt már sikeres, és túl van nem egy bukáson is, amikor az életkora miatt visszautasítják. „Negyven az új húsz", ezt halljuk mindenhonnan, és tényleg sokan sok mindent megtesznek azért, hogy ez így is legyen, de – ahogy annyiszor életünk során – a vágyaink, a saját magunkról alkotott kép és a valóság, a mások által rólunk alkotott kép nem mindig egyezik, és ez iszonyatos megrázkódtatással jár, gyilkos dühöt válthat ki az illetőből.

– A könyvet a lányának, Virágnak ajánlja. Mit gondol, rá milyen sors fog várni?

– Próbálom elmagyarázni neki, hogy – ellentétben azzal, amit liberális barátaink állítanak – az állam nem azért van, hogy akár a lehető legszélsőségesebb vágyainkat katalogizálja, aztán jogi eszközökkel kikényszerítse. Ez mehet ideig-óráig, de hosszú távon kudarcra van ítélve. A valóság mindig, mindig erősebb, mint a jog által konstruált mesterséges világ. Azt hiszem, hogy az emberléptékű vágyak egyenlők az emberléptékű élettel, ami esély a boldogságra. Azt meg külön remélem, hogy lesz benne annyi önirónia, ami segít neki, hogy túljusson a nehéz élethelyzeteken. A hőseimből pont ez a tulajdonság hiányzik, túlságosan is komolyan veszik magukat és persze a vágyaikat, aztán kilépnek az életbe, és megkapják. Egyébként a lányomnak való ajánlás, azt gondolom, gesztusgyakorlás. A legfontosabb dolog az életemben a kislányom és persze az írás. A végén mindent a lányom örököl. Az összes munkám, verítékem gyümölcsét, a vagyont. Ezt a gesztust mindenképpen meg akartam tenni. Nem gondolom, hogy Isten után bármi fontosabb lenne a vérnél, akár nemzetben, akár egyénben gondolkodunk. Jó érzés lesz úgy meghalni, hogy tudom, tovább élek valakiben.

– Ez a maga szájából, az írásaiból kiindulva eléggé cinikusan hangzik.

– Pedig halálosan komolyan gondolom. Azt hiszem, hogy az egyetlen dolog, ami meg tud menteni bennünket az értelmetlen élettől, az a gyerek. Minden cselekedetednek ez adja értelmét. Hogy értük dolgozol, hogy mindent a vérért csinálsz. Emiatt nincs hiába minden. Le tudod győzni az időt.

– Szóval végül is Kötter Tamás megtalálta a kijáratot.

– Talán. De ezt a mentalitást otthonról hoztam.

– Meséljen a szüleiről!

– Egyszerű, tisztességes vidéki emberek, akik megfelelő mértékű gyanakvással és iróniával figyelik a budapesti, úgynevezett körúton belüli értelmiség őrült emberkísérleteit. Nagyon büszke vagyok rájuk, és kizárólag csak nekik köszönhetem, hogy idáig jutottam.

– Jogot végzett, és ügyvéd lett. Nem zavarta ez a szüleit?

– Dehogy zavarta. Mindent biztosítottak a számomra, boldog gyerekkorom volt. Kifejezetten szerették volna, ha továbbtanulok.

– Az egyetem elvégzése után ügyvédbojtárkodott a 90-es évek végén.

– Igen, és ez döntő időszak volt az életemben. Látni a rablógazdaság meghatározó figuráit, hogy mik mentek akkoriban. Közvetlen közelről láttam az újgazdagokat, akik feltűntek, hogy aztán a kétezres évekre eltűnjenek, és hogy hogyan válik kapitalistává az ország. Aztán a saját praxis, a törzshelyek. Ezek meghatározzák a prózámat.

– Jelenleg egy jól menő ügyvédi iroda tulajdonosa. A karrierjébe nem igazán passzol bele a szépírás.

– Nem akarok megsérteni egyetlen kollégát sem, hiszen a munkánk komoly körültekintést igényel, de nagyon gyakran dolgozunk rutinból. Persze vannak különleges esetek, de ez a ritkább. Inkább a monotonitás és a rutinszerű feladatok a gyakoriak. Rengeteget olvasok, elsősorban ez mozdított el a szépírás felé, az inspiráció, melyet más íróktól nyertem. Tudja, amikor egyszerre nyűgöz le valami és jut eszedbe, hogy ezt te is tudnád. Így kezdtem el írni. Rengeteg történetem volt, és el akartam őket mesélni. És persze szeretném, ha szeretnék a történeteimet.

– Lett is egy jelentős rajongói köre és ugyanennyi kritikusa.

– Azt hiszem, minden olvasóm magára ismer a történetekben. Ha szeretik a könyvemet, akkor ezért szeretik, ha utálják, ezért utálják. Nem mindenki számára kényelmes ez a rácsodálkozás. Az átlagemberben van egy hárítási mechanizmus, velük megtörténhet, de velem biztosan nem, mert én erős erkölcsi alapokon állok; én nem így viselkedem a férfiakkal vagy éppen a nőkkel – pedig dehogynem. Ugyanannyira szeretjük becsapni magunkat, mint másokat. És a végén ugyanoda jutunk vissza, az önirónihoz. Akik szeretik az írásaimat, azok legalább elmosolyodnak a képzeletbeli bajuszuk alatt, amikor egy-egy számukra is ismerős élethelyzettel találkoznak. Talán segítek nekik legközelebb elkerülni a bajt. Ki tudja?!

– Gyorsan és sokat ír.

– Ez nyilván viszonyítás kérdése. Tény, hogy engem kifejezetten szórakoztat, amikor kiötlök egy történetet, és nagyon jól érzem magam, amikor megírom. Van egy írószobám, a noteszeimbe leírt ötleteket ott dolgozom ki. Minden héten írok, és rosszul érzem magam, amikor nem sikerül időt szakítanom rá, vagy nem megy valamiért az írás.

– Hogyan tűri a kritikát?

– Az elején nagyon megviselt egy-egy rossz kritika. Egy idő után aztán megtanultam kezelni a dolgot. Hogy ne vegyem fel a személyeskedést, a címkézést.

– Nagyon sokan azonosítják az elbeszélőjével.

– Ez pedig hiba. Egyszerű narrációs technika egyes szám első személyben elmondani egy történetet. Megkönnyíti az atmoszféarateremtést, a karakterábrázolást. Ebből nem lenne szabad levonni következtetéseket az íróval kapcsolatban.

– Itt ülünk az irodájában. Maga drága öltönyben van, a teste ki van sportolva, és egy Porsche áll a mélygarázsban. Nagyon meg kell erőltetnie magát az embernek, hogy ne gondolja, hogy az elbeszélő és a történeteinek a szereplői nem azonosak.

– Pedig nem. Csak szeretem az életet. Szeretem a jó ruhákat, a koktélokat, azt, amit a Porsche márka képvisel. Ezt én Hemingway-érzésnek hívom. Kiélvezni mindent, amit az élet ad, és közben jó történeteket írni, amik elárulnak valamit korunk társadalmáról.

A KISS KÁPLÁN

PETŐCZ ANDRÁS

A VÍZPARTOT BECSOMAGOLNI
(Tandori-emlék)

Amikor ezt az esszét, vagyis inkább jegyzetet írom, tehát ezeket a mondatokat, bennem van a friss hír, a váratlan hír, hogy meghalt Tandori Dezső. Ha lehet azt mondani, hogy van „közérzet", márpedig nyilván van valamiféle közgondolkodás, „feeling", ahogy manapság mondjuk, egyértelmű, hogy ez a hír befolyásolja a közérzetünket. Mert ez a hír fontosabb minden egyéb hazai információnál, világeseménynél, politikánál, gazdasági változásoknál, ez a hír egy korszakot zár le, és nem csupán az irodalomban.

Persze ezek megint nagy szavak. „Nagy szavak", írhatnám így, idézőjelesen, vagy éppen *Nagy Szavak*, írhatnám így is, nagy kezdőbetűkkel, kurziválva. Lehet-e egy költő halála korszakzáró? Persze, lehet. Ady halála korszakot zárt le, és korszakot nyitott, ez Ady temetési képein is jól látszik. Tömegek kísérték utolsó útjára a szétesőben levő ország nyugtalan, szorongásokkal teli fővárosában, kapaszkodott mindenki – így lehetett – abba a korszakos zsenibe, aki utolsó verseiben olyan pontosan jósolta meg a szétesést, egy ország szétesését. Pedig szinte biztos, azok az ezrek, akik utolsó útjára kísérték Ady Endrét, azok nem mind olvasták a verseit, megkockáztatom, hogy talán a temetésen tüntető jelenléttel ott levők többsége nem is olvasott Ady-verset mindaddig.

Persze Ady más. Nagyon közéleti, aki számos politikai kérdésben is megszólalt, vitája volt a korszak miniszterelnökével, hangsúlyosan harcos volt, a magyarság ügyében profetikus és váteszi, így együtt és egyszerre. Tandori mindez nem volt. Túlzott tehát korszakhatárnak nevezni Tandori halálát? Nyilván az, amennyiben Ady halála társadalmi, közéleti szempontból korszakhatár. Ilyen értelemben – valószínűleg – Tandori halála nem az.

Mégis, Tandori halálával elment az utolsó olyan szerző, aki a szétesőben levő hazai szellemi életet a maga életművében és személyiségében össze tudta fogni, más szóval mondva: Tandori egyfajta „közös nevező" volt. Ez azt jelenti, hogy Tandori jelentőségét, irodalmi teljesítményét valamiképpen elfogadta mindegyik irodalmi szekértábor, és Tandori személyesen jóban tudott lenni bármelyik irodalmi szekértábor vagy politikai oldal képviselőjével. Ennek hátterét most nem boncolgatom, de a tényt érdemes rögzíteni.

Miközben a tényt rögzítem, és a hátteret nem elemzem, de a „technikát", vagyis azt, hogy hogyan is tudott ez megvalósulni, mármint az, hogy a nagyon is megosztott szakmai életben Tandori a maga személyisége és életműve iránt elismerést tudott kivívni, mindezt érdemes végiggondolni. A „technika" látszólag nagyon egyszerű, az, hogy a szerző az írói személyiséget *kiemeli a hétköznapokból,* miközben annak a személyiségnek a mindennapjait írja meg, vagyis saját magát mintegy „főhőssé" teszi, de egyben el is távolítja mindattól, amilyen körülmények között a főhős él, mozog, cselekszik.

Pontosabban szólva: miközben a hétköznapjait írja meg önnönmagának, aközben ezek a hétköznapok nem megközelíthetőek, hiszen kivonul önnön hétköznapjaiból, távolságot tart saját maga és a hétköznapi valóság között, nem érintkezik, nem vesz részt konfliktusokban, hanem mindig „csak" jelen van, és megfigyel, ahogy korábban Tandori önmagát nevezte, „megfigyelőként", „felügyelőként". Mivel mindig önmagáról ír, önmagával foglalkozik, és a művészi, irodalmi önmegvalósításban nem vesz fel valós (értsd: konfliktusokkal terhes) kapcsolatokat, ezért – természetes módon – nincsenek is konfliktusai az irodalmi életben, a szellemi közeg mintegy örök kívülállóként tiszteli, és vesz róla tudomást, és egyben nem is tud nem tudomást venni róla, hiszen a jelenléte nagyon is intenzív, miközben nincsen jelen a szó hétköznapi értelmében.

Rendkívül hosszú, majdnem négy évtizedes kapcsolatban voltam Tandori Dezsővel, mégsem mondhatom azt, hogy személyes kapcsolati szinten hagyományos emberi viszonyrendszer alakult volna ki közöttünk. A kapcsolat már a nyolcvanas évek legelején elkezdődött, valamikor 1980 táján, amikor is – nagynénémnek, Antal Dórának köszönhetően, aki a Hungaroton hanglemezgyártó egyik ismert zenei szerkesztője volt, és kapcsolatba került Tandorival versmondások révén, Tandori akkor már Szép Ernő- és Pilinszky-versek előadásával is foglalkozott – megszereztem Tandori lakáscímét, és elküldtem neki a versei-

met. Tudtam, ki az a Tandori Dezső, a hetvenes években megjelent köteteit számon tartottam, műfordításait, köztük E. E. Cummings verseinek magyarítását döbbent csodálkozással olvastam. Miután elküldtem korai munkáimat, Tandori válaszolt, levelében megengedte, hogy előre meghatározott időpontban felhívhatom telefonon, izgalmas telefonhívás volt, egy még szinte kamasz költő első jelentkezése az általa kiválasztott mesternél. És abban a pillanatban meg is nyert magának, attól függetlenül, hogy nem ígért személyes találkozást, mégis éreztem, hogy ez a kapcsolat hosszú és különleges lehet, olyan erős hatást tett rám. Minden pillanatban tanultam valamit, minden szava információ volt, és útmutatás a számomra.

Ennek is köszönhető, hogy huszonhárom évesen már „Tandori-szakértő" lettem. Az Alföld 1983/2-es számában hosszú kritikát publikáltam *Azt te csak hiszed, bébi!* című krimijéről, vagyis, mai fejjel kimondani is nehéz, huszonhárom éves egyetemistaként Tandori – a korban nagyon is szokatlan – álnéven megírt és művészi ars poeticáját megfogalmazó filozofikus és igen komoly terjedelmű regényét elemeztem. Ebben Tandori, krimi ürügyén, Gilbert és George „élő szobrairól" gondolkodik, és Marcel Duchamp művészetét jeleníti meg. Itt, valamint az ezt követő kritikámban – a Kortárs 1983/3-as számában – azzal foglalkozom, hogy a szerző minden pillanatban, minden írásában saját magáról tudósít, *önmagát írja szoborrá*, vagyis a vele kapcsolatban sokat emlegetett „grafomán" írói attitűd valójában a szüntelen napló, dokumentáció része. Tandori ugyanis az írásban, az írott műben valósítja meg „önszobrászatát", éppen ezért minta a számára elsőként Duchamp, aki a „talált tárgyat" – *Egy talált tárgy megtisztítása*, többszörös felkiáltójel! – szoborrá emeli, valamint minta a számára Gilbert és George művészete, akik a saját testüket teszik szoborrá, vagyis az életüket mint „talált tárgyat" – József Attila! – felmutatják.

Tandorinak ez a totális azonosulása az irodalommal, a művészettel, amit az első köteteitől kezdve megfogalmaz, ez eredményezte azt, hogy mintegy „kívülállóként", „szent őrültként" fogadta őt mindenki, hogy a hagyományos értelemben vett politikai megnyilvánulást senki nem várta el tőle, sőt, hogy a sajátosan nem személyes, pontosabban nem közvetlen kommunikációját is sorra-rendre tudomásul vettük. Természetesen nehéz volt mindezt elfogadni akkor, amikor nagyon is zárt irodalmi, művészeti életünkben olyan komoly szerepe van a személyes kapcsolati hálónak, de Tandori még ezt a hálót is ki tudta kerülni, ő szokásokon, törvényeken kívüli volt.

Azt hiszem, mindannyian úgy voltunk, akik valamilyen módon kapcsolatba kerültünk vele, hogy ezt a sajátos kívülállást valóban a szent őrülteknek kijáró tisztelettel kezeltük. A nyolcvanas években Tandorinak szokása lett, hogy leveleit, de különösen rajzait személyesen kézbesítette a címzetteknek, napközbeni séta, kikapcsolódás is lehetett ez a számára. Nekem is számos levelet dobott a postaládámba ebben az időszakban. Ekkoriban még a pesti bérházak ajtaját nem zárták, a biztonsági zárak felszerelése csak a kilencvenes években kezdődött. A VII. kerületi Kisdiófa utcában laktam, egy második emeleti lakásban. Egyszer, amikor jöttem lefelé a lépcsőházban, a postaládáknál, a földszinten, Tandorit pillantottam meg, nagy kalapban – akkoriban kalapot hordott –, amint éppen küldeményt helyez el a postaládámban. Ösztönösen, természetes módon húzódtam vissza a lépcsőház homályába, nem akartam, hogy észrevegyen, tiszteletben tartottam furcsa és egyben megtisztelő szokását, viselkedését. Rendszeresen jöttek a postaládámba a levelek bélyeg nélkül, pontosabban ő maga rajzolt a borítékra bélyeget, filctollal.

Ugyanígy az „irodalmi főhőst", valamint a szent őrültet tiszteltem akkor is, amikor a kilencvenes években a párizsi Magyar Intézetben szomszédok lettünk. A véletlen úgy hozta, hogy egymás melletti szobában laktunk egy hétig, de Tandori akkor is csak *levelezett*. Minden reggel megjelent a szobám ajtajában egy levél, az ajtó alatti résen dugta be, aminek a lényege az volt, hogy majd egyszer beszélünk... Én meg szintén az ajtaja alatti résen át válaszoltam. Három-négy napig leveleztünk így, a vége a közös lóverseny volt – Auteuil-ben. Életem egyik különleges napja. Ezt versben is megírtam, most, a halála idején.

Ittlét és távolságtartás, vagyis *nemittlét*. A szövegbe, a műbe való átlényegülés. A határokon billegés, ez volt Tandori zsenialitása. És ezzel vívta ki magának azt a jogot, elismerést, hogy mindenütt elfogadták, mindenki magáénak érezte, kívülállása mindenki számára tiszteletet parancsolt.

A kilencvenes években mintegy „szomszédok" lettünk. 1993 januárjától lakom a budai Vár alatt, közel a Clark Ádám térhez. Tandori szintén itt lakott, a Clark Ádám tér szomszédságában, a Lánchíd utcában. Gyakran, véletlenül is találkoztunk. Volt, hogy nem értettem őt, bosszankodtam is miatta. Különösen az élete vége felé, amikor – így éreztem – *elhagyta* magát. Nem törődött magával. Ez bosszantott. Tudni lehetett, hogy igen magas jövedelme van, hiszen *nemzet művésze, digitális halhatatlan* stb. Azt gondoltam, amikor láttam őt az ócska sapkájában, lepusztult kabátjában, hogy nem kellene úgy kinéznie, mint egy hajléktalannak. Most már tudom, tévedtem. Ebben is. A hajléktalanos megjelenés is határon billegés. A kívülállás szinonimája. Furcsa lett volna, ha ő, akit mindenki elismer, de aki sehova nem tartozik, öltözködésében nem a kívülállást szimbolizálta volna. A társadalmon kívüliséget.

Azt írtam, Tandori „közös nevező" volt. Igen, az utolsó olyan szerző, akit nem sorolunk szekértáborba, akinek a jelentőségét elismerjük. Képesek vagyunk-e a közös nevező alapján újraépítkezni? És végre elutasítani végleg azt a nézetet, miszerint a szerzőnek állást kell foglalnia. Valami mellett, valami ellen. Tandori ilyen értelemben nem foglalt állást. Ő a szövegbe, a műbe építette önnönmagát, és ez volt az ő állásfoglalása. És ezzel mindannyiunk mellett foglalt állást. Van-e más érvényes megszólalás manapság? Úgy tűnik, Tandori ezt üzeni, hogy nincs. Volt Tandorinak egy kötete 1987-ben. *A becsomagolt vízpart*. Azt hiszem, mi sem tehetünk mást. Nem tehetünk mást, szépen becsomagoljuk önmagunkat, *a művet*, hogy megóvjuk, és ilyen módon is felmutassuk. Így jelezzük, a „csomagolással" jelezzük, hogy fontos. *Fontosak vagyunk*. Együtt és külön-külön. Tandori ezt tette minden alkotásában. *A becsomagolt vízpart* című kötete erről tudósít.

Csomagolódjunk be, és tegyük el magunkat szebb napokra.

BÁNKI ÉVA

VONZÁSOK, VÁLASZTÁSOK

Egy gyerek akármennyi ideig képes önmagát gyűlölni, ha nem szeretik a szülei. Hiszen nem maradsz életben, ha nem hiszed el, hogy anya jó, hogy apa jó, hogy mindketten jót akarnak. Hogy éhezni, fázni borzalmas. Hogy nevetni, jóllakni öröm. De a szülők *jósága* nélkül nincs a világon semmilyen örömnek értelme.

Még szerencse, hogy a természet nem hagyja egészen magukra az anyákat. Odaszegezi a gyerekük mellé a szülés utáni depresszió, az elhízás, a félálomszerű fáradtság, a csecsemő bömbölésétől meginduló anyatej. És persze az önmagunkra ismerés boldogsága, hiszen a gyerek arcából a saját mosolyunk ragyog vissza.

Az anyaságot méltató érzelgős beszámolók megfeledkezni látszanak arról, hogy vannak, akik nem ismernek a gyerekben önmagukra. Ahogy telnek a hetek, telnek a hónapok, annál *furább* lesz a gyerek. Mintha nem is a miénk lenne. Még akkor sem, ha a szeme vagy a homloka hasonlít a szülők homlokára vagy szemére. A valódi ráismeréshez valami több kéne: és ez a valami, ez a több vagy kevesebb nincs meg a gyerekben.

Szegény anyám járt így énvelem. Rettenetesen zavarta a szószátyárságom, az ügyetlenségem, a szétszórtságom, miközben – őszinte megrökönyödésére – az iskolákban elég jól teljesítettem. Pedig egész életében készült a nagy „lebukásra", szorongva várta, mikor hozok szégyent a fejére, mikor derül ki rólam valami „rettenetes", mikor leplezik le a szélhámosságaimat. Ő aztán nem tehetett magának szemrehányást, örökké résen volt, örökké gyanakodott: még akkor sem bízott bennem, ha egy neki ismeretlen városban utaztunk valahová. „Jó felé megyünk?", kérdezgette (és ma is kérdezgeti) a többi utast, akik közben görbén néztek rám: mért akarom én ezt a szegény, jóravaló nénit akarata ellenére valahová elhurcolni. Anyukám mindig résen volt: ő aztán soha nem hitte el, hogy én tényleg tudom, hogy a 9-es busz megáll a Deák téren, vagy hogy a piros metró visz a Keletibe.

Én természetesen egész gyerekkoromban azt hittem, nem vagyok elég jó neki. Hogy tényleg nem tudok semmit, hogy tényleg mindig hazudok (bár nem tudom, mit). Álnok vagyok, aljas, és a végén úgyis kiderül rólam „valami". Középiskolás koromban aztán nagyon sok olyan lányt megismertem, akinek az édesapja zsidó, az édesanyja nem zsidó volt, ők nagyon különböző háttérből jöttek, de egy dolog közös volt bennük: szinte mindegyikük szenvedett az édesanyjuk keménységétől és bizalmatlanságától. Pedig ezek a házasságok egyáltalán nem voltak rossz házasságok, ahogyan az én szüleimé sem volt az. Az édesapám volt az egyetlen ember a földön, akinek édesanyám, a neves matektanár képes volt megbocsátani, hogy túl sokat beszél, hogy szétszórt, hogy rendetlen, hogy nem képes kapásból bizonyítani a Pitagorasz-tételt, hogy nem ad össze fejben törteket. Én egyidőben képes is voltam efféle kunsztokra, ennek ellenére mégsem szeretett.

Ráadásul a fenti megközelítést anyám joggal tartotta volna igazságtalannak. Mi egy zárt dunántúli kisvárosban laktunk, anyámhoz, mint felvidéki gyüttmenthez, évekig, évtizedekig nem is jutottak el az apám származására vonatkozó

pletykák – ráadásul anyám mindig is büszke volt a maga rideg „felvilágosultságára", és hogy fölötte áll minden ostoba előítéletnek. Anyám csak tiszteletben tartotta apám tartózkodását, ő soha nem akarta a rokonairól kifaggatni. Ráadásul az is lehet, hogy történt valami nagy „botrány", esetleg egy rendőrségi ügy a családjukban. „Mit firtattam volna? Apád szebb volt, mint a színészek a régi olasz és francia filmekben, az ember már attól kitüntetve érezte magát, ha végigvonulhatott vele az utcán."

Harminckét évig vonulhattak kart karba öltve, aztán apámat leterítette egy szívroham. Rettenetes, felfoghatatlan. Olasz filmsztárokhoz hasonló vállalati anyagbeszerzők persze lehetnek szószátyárok és megbízhatatlanok. Az se baj, ha keveset keresnek, ha túl sokat beszélnek, ha a rokonai soha nem látogatnak meg bennünket. Amit anyám vonzóan idegenszerűnek érzett apámban (például a sok beszédet, amivel annak idején levette a lábáról, „elszédítette"), azt bennem elviselhetetlennek, idegenszerűnek, kiállhatatlannak érezte.

„Te csak ne hazudozz!"

„Hagyd a hülyeséget!"

„Ne beszélj összevissza!"

Az „olasz filmszínész" vonal, a titokzatos vonzássá nemesedő idegenkedés a saját nagyapámhoz való viszonyomat is mélyen meghatározta. Anyámmal ellentétben őt szórakoztatta örökös csicsergésem, először megpróbált közvetíteni anyám és a köztem lévő rettenetes viszályban, végül komolyan megkedvelt, és igyekezett megismerni. Nagyon szenvedett a szocializmus áporodottságától, és hetvenévesen, nyugdíjas téeszelnökként élete ki tudja hányadik vállalkozásába fogott, hogy lakást vehessen nekem Budapesten. Tulajdonképp nem is voltak közös témáink. Nagyapám pár gimnáziumi osztályt végzett okleveles gépész volt, a „haladás", a repülőgépek, az amatőr csillagászat megszállottja. Egy Tatrangi Dávid, aki nem sok Jókai-regényt olvasott, és ráadásul semmiféle örvendeznivalót nem talált a történelem végén. De nem adta fel. Vállalkozott és vállalkozott. Élete utolsó évében befizetett a Galaktika folyóiratra, hogy többet beszélgethessünk egymással, és kiderüljön, „mi lesz a világgal".

Karizmatikus és hajlíthatatlan nagyapámnak köszönhetem, hogy én is magyarnak vallom magam. Rengeteg jót tett értem, és én ezt másképp nem tudom viszonozni – bár semmi effélét nem várt el –, mint hogy én is vállalom azt a világot, amihez ő maga is tartozott. Ezzel aztán egy olyan népi hagyomány örököse is lettem, ami szinte mindenkitől elszigetel.

Én ez vagyok, te *az, ő micsoda?* Azt gondolom, hogy az elfogadásban nem is érdemes messzebb menni, mint nagyapám tette: ő mosolygós nyugalommal vette tudomásul, hogy egy „magyar paraszt", ám közben igyekezett minden embert egyénnek látni, minden kérdést a saját lelkiismerete szerint megítélni (és *tanulni, tanulni*, élete utolsó pillanatáig) – ugyan tényleg nem sok Jókait olvasott, de a világképét mégiscsak a Monarchia és a 19. századi szabadelvűség formálta.

Természetesen léteznek nála is „elfogadóbb" emberek, akik szigorúan egyenlő távolságot tartanak mindenkitől. De én az „egyenlő távolságot mindenkitől" eszménye mögött nem egy világpolgárt, hanem az ezredforduló popkultúrájának szuperhősét, egy, a toronyház

tetejéről távcsöves puskával a tömeget pásztázó sorozatgyilkos pszichopatát látok: ő már olyan végtelen távolságban lakozik az emberektől, hogy ítéleteit se Jókai-hősök, se olasz filmsztárok nem befolyásolják.

Hát akkor mi alapján ítélünk? Mi az, amit öröklünk? Mi az, amit tanulunk? Miért ismerünk a másikban „idegenre" vagy „önmagunkra"? Az efféle tapasztalatokat mindig valami ősi, mitikus és magmagyarázhatatlan beidegződéseknek tekintik az emberek, pedig nyilván nem ősiek, nem mitikusak, nem magmagyarázhatatlanok. A tanult tulajdonságok öröklődhetnek, de nem akármeddig – szó nincs arról, hogy ma Euklidész és Platón, a görögök leszármazottai nyernék a matematikai Nobel-díjakat. A közösségek ugyanúgy változnak, mint az egyének. De *lassabban* változnak, és ezért az emberek mindent eldöntő sors(csapás)nak tekintik, hogy *ide* vagy *oda* születtek. Mert az ide vagy oda tényleg nagyon sok mindent eldönthet.

A bennem lévő *idegennel* anyám nem sokat tudott kezdeni – még akkor sem, ha a tulajdon apja ezt könnyedén elfogadta. Szerinte én sohasem *úgy,* nem *akkor,* nem *eléggé,* nem *megfelelően*… És mennyit beszélek! Nekem még a körmöm, a hajam sem nő úgy, ahogy kéne. De vajon teljesen egyoldalú volt ez az elutasítás? Ez a testi ellenszenv? Anyámnak vékony, hófehér, úgynevezett patyolatbőre volt, az erek állandóan átkéklettek a nyakán, a lábán, a kézfején. Ó, istenem, mint valami bőrbe kötött anatómiakönyv! Biológiaórákon mindig a felboncolt házi nyúl és házi galamb táblára illesztett, hatalmas képeit nézegettük, és ezeken a szerencsétlen állatokon is pontosan úgy kanyarogtak a kékes-vöröses erek, mint szegény anyukámon. Hát nem borzasztó?! Éveken keresztül egyetlen csepp vér látványától is rosszul voltam, sőt mindentől viszolyogtam, ami piros – azt mondanom sem kell, hogy anyám keresztneve Piroska.

Ez a furcsa *Wahlverwandtschaften*, ezek a furcsa „lélekrokonságok", a családtörténetekben rejlő titkok nemcsak a szavakat árnyalják, hanem a nyelvek történetét is. Azt senki sem gondolhatja például, hogy a magyar őstörténet-kutatás vagy egyáltalán a finnugrászok elleni izzó háború mögött a „szabályos hangmegfelelés" áll. Se a nyugatos, se a két világháború közötti népi írók nem a szabályos hangváltozások – meggyőző és könnyen belátható – érvei alapján döntöttek a nyelvrokonság kérdésében. Hiszen minden ember önmagát szeretné felismerni az anyanyelve történetében – akkor is, ha jól tudja, a honfoglalókhoz etnikailag már semmi köze. *Rokon vagy idegen?* A büszke nomád harcosokkal azonosuljak? Vagy tekintsem magam egy, a sztyeppén békésen fel-alá kóborló, halászó-gyűjtögető nép fiának, aki a besenyők elől a Kápát-medencében lel oltalmat? Engem nemcsak a kérdés történeti dimenziója érdekel, hanem a pszichológiai és mitikus vetülete is. Kiben, miben ismerünk önmagunkra? Káinban vagy Ábelben, a szelíd földművesben vagy a büszke vadászban? Kivel azonosuljunk? Az „állatias" Ézsauval vagy Jákobbal, a „ravasz" pásztorral? Az apjuk, Izsák is nehezen tudott köztük választani, különbséget tenni, hát még a magyar amatőr nyelvészek! Pedig ők is pontosan tudják, a kérdés nem (elsősorban) a múltra, hanem a jelenre és a jövőre vonatkozik.

Apa vagy anya? Anya vagy apa? Én sem tudtam soha a két világ közt választani.

De még a szavaknál is érdekesebb a testek viszonya, hiszen az emberi metakommunikációról még a szabályos hangmegfeleléseknél is kevesebbet tudunk. Mert két ember – különös módon – nemcsak megölni vagy megölelni tudja egymást, hanem megbetegíteni is. Anya a gyerekét, gyerek az anyját is. Nekem tizennégy éves koromig négyszer törtek el a végtagjaim, először a bokám, utána a karom, végül a csuklóm, legutoljára az ujjam,

a helyi kórházban már csak nevettek rajtam. Pedig nem voltam rossz gyerek, nem ugráltam túl sokat, nem másztam fára, senkivel nem verekedtem. De elég volt megcsúsznom a fürdőszobában, és máris „összetörtem", mint valami porcelánbaba. Vagy inkább mint egy befőttesüveg. Gyerekkoromban úgy hittem, anyám szemrehányásai „betegítik meg" a csontjaimat, az örökös „ne hazudozz!". Aztán ahogy tizennégy éves koromban elkerültem otthonról, ezek a rejtélyes kéz- és lábtörések is befejeződtek. Azóta sem tört el semmim.

A többi állat talán nem is képes efféle biológiai hadviselésre. Semmilyen feljegyzés nem született arról, hogy az állatkertek madárházaiban a különféle papagájfajták vagy az egyazon fajhoz tartozó, de más-más szigeteken élő madarak automatikusan megbetegítenék egymást. Vagy hogy egy bizonyos majomfaj közelsége automatikusan halálos veszélyt jelentene egy másikra… vagy hogy a különféle helyeken elejtett tigrisek nem a karmaikkal, hanem ravasz kis vírusaikkal küzdenének egymással. Az ember erre is képes. A jelenlétével megbetegíti a másikat.

És nem csak szülők, gyerekek, házastársak. Sokféle elmélet született a latin-amerikai indiánok tömeges megbetegedéseire, a fehérekkel való találkozást követő hatalmas járványokra. Ma már az európaiakat számtalan járványon edzett, fejlett immunrendszerű városlakóknak képzeljük, az indiánokat pedig a „természet fiainak". De érdemes tekintetbe venni, hogy Tenocstitlan, az azték főváros majdnem akkora volt, mint a korabeli Velence, Párizs vagy Konstantinápoly, az inka vagy azték katonák többsége ugyanúgy városlakó volt, mint a hódítók. Vagy az indiánok talán „megrökönyödésükben" betegedtek meg? Az amerikai partokat korábban – merő véletlenségből – nem kevés kínai, afrikai, európai, polinéz hajós is felfedezte, egyesek nyilván keveredtek is az őslakókkal, de nekik a bacilusaikkal nem sikerült kiirtani majd egy kontinensnyi embert.

Az emberi immunrendszert valószínűleg a barát vagy idegen tekintete, hozzáállása tartja egyensúlyban, ha szembesülünk a másik folyamatos megvetésével, ha átéljük, hogy az a másik nálunk utolérhetetlenül tökéletesebb, hogy hozzá képest mennyire jelentéktelenek és semmirekellők vagyunk, akkor könnyebben megbetegszünk. Az emberek többsége pusztán csak konformizmusból ragaszkodik a politikai korrektséghez, noha igen komoly érvek szólnak mellette. A megvetés először zavarba hoz, aztán megőrjít, végül megbetegít. A posztmodern démonokat, a saját vírusainkat a kétségbeesésünkkel hizlaljuk. Mi adunk engedélyt rá, hogy felfaljanak.

Persze öntudatlanul. Anyám kis indiánjaként én is végigjártam a testi-lelki romlás különféle stációit: csillapíthatatlan, egész gyerekkoromat végigkísérő fogfájás (*csak ne kényeskedj, kislányom*), a csillapíthatatlan fejfájás (*talán csak nem halsz bele*) kínjait, hozzá a kéz- és lábtöréseket.

Ha csontjaimat meg kelletik adni…

Hát én megadtam.

De ilyen mértékű ellenszenv és idegenkedés is teremthet eltéphetetlen kötelékét. (*Vagy csak ezek teremthetnek?*) Anyám a mai napig pontosan tudja, hogy merre járok és mit csinálok, ahogy én is érzem az ő minden jövés-menését. Lekésem Rómában a repülőgépet? Pár perc múlva már hív is Magyarországról, hogy „nem csináltál-e megint valami hülyeséget". Persze rögtön kinyomom, de azért megijedek tőle. De közben én is tudom (a testemben, a sokszor eltört csontjaimban érzem), hogy mije fáj, mire gondol éppen.

Egy anatómiai atlasz bőrbe kötve. Talán éppen az én bőrömbe.

És sokszor elgondolkodom, létezhetek-e, ha ő nem lesz.

SEKOK
1993

SZÉKELY JÁNOS

A VESZTESEK

(Újkori metszet: A tüzérség visszavonulása)

A csata eldőlt. Kis, puha füstök
Pettyezik még a hegyet.
A völgyekből a síkvidékre
Özönlenek a vesztesek.
Toprongyos, tántori népség –
  Hogy lehet az,
  Hogy a vesztesek azonnal elrongyosodnak,
  Gönceik elkoszosodnak,
  Korcukban tetű terem?
  Ugyan mért nyű a vereség
  Több csizmát, mint a győzelem?

  Miféle belső bomlás
  Oldja le róluk a szíjat,
  Rágja a vásznat, a posztót,
  Ütközik át a ruhán?
Bekötött fejjel, felkötött karral
Mennek az ágyúk után.

Kialudt lávafolyam,
Gördülő kőzuhatag – özönölnek.
Rendetlen, sűrű tömegben
Okádják őket a völgyek.
Kínlódva, tülekedve caplatnak a sárban –
  Hogy lehet az,
  Hogy a vesztesek útján
  Örökké sár van?
Ázott posztóbűz gőzöl utánuk,
Köpenyük fejre veszik.
  Hogy lehet az,
  Hogy a vesztes egéből
  Mindig esik?
Apró szemű, ólmos eső veri őket,
Hüllőhideg szél lökdösi őket,
Képükbe öklöz az este.

Szótlanul mennek, kétségbeesve,
A lószagban, verejtékszagban,
Pörkszagban, puskaporszagban,
Csúszkálva lépnek egymás nyomába
A sárba –
Cuppog a, szörcsög a csizma –,
Mennek az ágyúk után.

  Csak most, ez az éjszaka rossz – azután
  Már könnyű feledni a harcot.
Rájuk villan a lámpa:
Izzadt, pelyhes kamaszarc,
Borostás, torz, öreg arc,
Gyönyörű, gyönyörű arcok.
  Mért ütközik ki a vesztesek arcán
  Azonnal a serte?
  Miféle szurkot izzad a bőrük?
  Szemük miféle kútba merül?
Elhagyták felszerelésük,
Elhányják rendre a fegyvert,
Vonulnak védtelenül.

Némelyik térdre esik.
Földbe tapossák.
Fogát vicsorítja.
Elesik még egy.
Húsába vág a kerék,
Vérében cuppog a csizma.
Ágyú, szekér akad el:
Szétválnak,
S összezárkóznak a háta megett,
Ahogy egy folyó kerülne meg
Valamely szigetet.

Mennek, ömölnek hátrafelé,
Értenek hozzá,
Csontjukban hordják ezt a tudást.
Apáik, apáik apái,
Ükapáik is mindig visszavonultak,
Nem láttak ők soha mást.
Vereségre termett nép,
Évezredek óta verik,
Egyébre se jó:
Ez a sorsa.
Vonul sorsába beletörődve,
S talán még büszke is
Erre a sorsra.
Mert ki tudja, igaza volt-e
A csata előtt?

De most már igaza van.

Ki tudja, jogos ügyért
Szállt-e csatába?

De most már jogos az ügye.

Vonul a füstbe, az éjbe, a sárba,
Vonul a tájba merülve.

Nem válogat a győzelem,
Mindegy neki,
Egyformán felemel
Hamisat és igazat.
Ám a vereség,
Tönkrejutás, megalázás
Jogot ad, igazat ad.
A győztes igaza meghal.
A vesztesnek igaza lesz.
Mióta világ a világ,
Az nyer igazán, aki veszt.

Mennek a lószagú éjben, a sárban,
Kirokkan alóluk a szürke,
Fogatuk sáncba suvad.
De ők keblükben rejtegetik,
Görnyedve, zihálva hátukon cipelik
Újszülött igazukat.
Elhányták a Fegyvert,
A Sáncot feladták,
Rétjüket új kasza nyírja.
De igazuktól
Nem tudnak megszabadulni,
Azt örökül
Hagyják fiaikra.

Okádják, egyre okádják
Őket a völgyek,
Áradnak a síkon,
Mennek az ágyúk után.
Ezeknek olyan rossz, hogy csak
Jobb lehet már ezután.
Sohasem adja tetézve magát,
Valamit megtagad tőlünk
Mindig az élet.
Ezeknek azonban
Annyira semmijük sincs, hogy
Minden övék lett.

Aritmikusan ollózik a lábuk,
Füst csap utánuk,
Szörcsög alattuk a lé.

Mennek szegények
Új ezerévek
Ezer új veresége felé.

MOLNÁR H. MAGOR

A NEMZETHALÁL-PARADOXON

Székely János: A vesztesek

Elkészülte évében a párizsi Pompidou Központ előtti tér adott otthont annak az ötméteres bronzszobornak, amely egy sportszabálytalanságot örökít meg. Az algériai születésű francia szobrász, Adel Abdessemed alkotása a *Fejelés* címet viseli, és a szintén algériai származású francia futballzseni, Zinédine Zidane búcsúmérkőzésének számára utolsó pillanatát ábrázolja, amikor a 2006-os világbajnokság döntőjének 108. percében mellkason fejelte az őt provokáló Marco Materazzit. Szándékos, durva szabálytalanság miatt azonnal kiállították, a hosszabbítást követő büntetőpárbajból aztán az olasz válogatott került ki győztesként.

Abdessemed párizsi kiállításának kurátora, Philippe-Alain Michaud a *Fejelés* kapcsán akkor a következőket nyilatkozta: „Ez a szobor szembemegy azzal a hagyománnyal, hogy szobrokat a győzelmek tiszteletére emelünk. Ez egy óda a vereséghez." Michaud kurátorként nyilván teszi a dolgát, és érzékletesen fogalmaz, termékeny talajt biztosítva ezzel a távolabbi asszociációknak is. Tegyük fel, hogy középiskolai feladat lenne alternatív címet adni Székely János *A vesztesek* című versének: az *Óda a vereséghez* minden bizonnyal előkelő helyen végezne.

Az a fenti premissza különben, hogy a szobrok hagyományosan a győzelmek emlékére születnek, természetesen csak megszorításokkal fogadható el. Egyfelől a vereség pátoszának megjelenítése és felmagasztalása nagyjából Szimónidész thermopülai sírverse óta folyamatos a művészetben, ám ha csupán a szobrokra szorítkozunk, akkor sem kellene messzire mennünk, hiszen már a *Haldokló gallus* is hasonló hatást fejt ki. A pajzsára rogyó, halálos sebből vérző kelta galata harcos heroikus szenvedésének dicsőségéből pedig nem sokat von le az a feltételezés, mely szerint az alkotást éppen a csatagyőztes görög uralkodó rendelte meg.

Szükségtelen volna hosszasan sorolni azokat a szobrokat és köztéri alkotásokat, melyek a magyar történelmi vereségekről tanúskodnak, legyen szó akár a világháborús emlékművekről, akár az 1956-os mementókról, akár az 1849-es vértanúk tiszteletére emelt műalkotásokról – mint amilyen az 1890-ben felavatott, 1925-ben lebontott, majd 2004-ben visszaállított és azóta több ízben megrongált aradi *Szabadság-szobor.* A történelmi emlékezet művészi produktumai persze többnyire nem esztétizálják felül a vereséget, ám az aradi szoborcsoportot azért is érdemes tételesen említeni, mert újabb példát szolgáltat a legyőzöttség megdicsőülésére: főalakját, a babérkoszorút magasba emelő *Hungáriát* a *Haldokló harcoson* kívül olyan allegóriák övezik, mint az *Ébredő szabadság*, az *Áldozatkészség* és a *Harckészség*.

Az aradi tábornokokban és a kelta galata harcosban legalább egy közös vonás fedezhető fel: mindannyian mártírok voltak. Ennek a ténynek az esztétika szempontjából pontosan akkora jelentősége keletkezik, amennyire hajlandóak vagyunk elfogadni, hogy a mártírhalál fényében még a vereség is szebben csillog. Másképp szólva: a mindenkori vallási és politikai vértanúk a hitért, az eszméért, a hazáért, az

ügyért életüket adó hősök; legyőzetésük tehát egyszersmind áldozat és helytállás, így önmagában esztétikum. Ódát zengeni a vereségről akkor válhat igazi kihívássá, amikor sem a mögöttes eszme, sem a vértanúhalál nem támogatja meg a gesztust.

A vesztesekben márpedig nincsenek mártírok, csak az ütközetből visszavonuló, lerongyolódott, kétségbeesett túlélők, akikről még azt se lehet eldönteni, hogy jogos ügyért szálltak-e csatába. Egyet lehet tudni róluk, hogy vereségspecialisták: „Vereségre termett nép, / Évezredek óta verik, / Egyébre se jó: / Ez a sorsa."

Ezen a ponton Székely Jánossal egyszerre, akkordszerűen szólal meg Ady Endre, Dsida Jenő és Ottlik Géza is. A *Nekünk Mohács kell* első szakasza szerint a magyar „veréshez szokott fajta", de a *Psalmus Hungaricus* beszélője is rögzíti, hogy „annak fia vagyok én, / ki a küszöbre téve, / a külső sötétségre vettetett, / kit vernek ezer éve". Az *Iskola a határon* ugyancsak Mohács kapcsán mereng el és tesz lényegi megfigyeléseket a vereségről mint hungaricumról: „A mohácsi csata négyszázadik évfordulója közeledett éppen. Fura dolognak látszik talán, vereséget megünnepelni, de hát aki a győzelmét ünnepelhette volna itt most, a hatalmas ottomán világbirodalom, már nem volt meg. A tatároknak is nyomuk veszett, sőt időközben, szinte a szemünk láttára, a szívós Habsburg-császárságnak is. Megszoktuk hát, hogy egyedül ünnepelgessük vesztett nagy csatáinkat, melyeket túléltünk. Talán azt is megszoktuk, hogy a vereséget izgalmasabb, sűrűbb anyagból való és fontosabb dolognak tartsuk a győzelemnél – mindenesetre igazibb tulajdonunknak." (Ottlik műve más aspektusból is kapcsolódik a költeményhez. *A vesztesek* először *A nyugati hadtest* című novellafüzér lírai függelékeként jelent meg, mely kötet a mindhárom műnemben maradandót alkotó Székely János életművének egyik igazi csúcsteljesítménye. A novellák egy hadapródiskola növendékeinek második világháborús tapasztalatairól számolnak be egy tizenöt éves lovas kadét szemszögéből. Mindent egybevetve *A nyugati hadtest és az Iskola a határon* nemcsak tárgyukat, de nívójukat tekintve is egymás mellett említendő művek.)

A legnagyobb vereségeket is túlélő magyarság képe, akár az idézett Ottlik-szöveget, akár *A veszteseket* tekintjük, láthatóan erős kontrasztban áll a tizenkilencedik századi magyar lírában tetőző nemzethalál-szorongással. Utóbbinak mozgatórugója ugyanis nagyrészt az önvád attitűdjében ragadható meg: Berzsenyi Dániel vagy Kölcsey Ferenc vonatkozó versei nemhogy Trianon, de még Világos tapasztalatát is nélkülözik, a nép elpusztulásának fő okaként következésképp nem a ránk mért majdani háborús vereségeket jelölik meg, hanem a magyarság belső, morális erózióját. (Hasonló érveléssel indul az akkoriban újra kiadott *Szigeti veszedelem* is, melyben Isten a démoni török sereget a magyarok „feslett erkölcse" és bűnei felett érzett haragjában küldi rájuk.) Vörösmarty Mihály *Előszó* című költeménye ehhez képest már az elbukott szabadságharccal vet számot, ám megjegyzendő, hogy említett kortársaitól eltérő módon szerzője már a *Szózatban* is kívülről jövően, a maga fátumszerűségében ábrázolja a nemzethalál esetleges bekövetkezését. Ebben az emlékezetes jelenetben nem mellékes az a mozzanat sem, hogy a nemzetpusztulást túlélő népek meggyászolják, megsiratják a halottat – hasonló empátiára apellál később Ady Endre *Üdvözlet a győzőnek* című verse is, immár egyértelműen háborús kontextusban. A *Nekünk Mohács kell* pedig az alapvető vízió és különösen az önostorozás tekintetében semmivel sem marad el *A magyarokhoz (Romlásnak indult…)* vagy a *Zrínyi dala* volumenétől.

A vesztesek viszont a kívülről érkező együttérzés lehetőségének mérlegelése helyett először is saját közösségén belül tanúsít empátiát. Aktuális nemzeti énképét tehát nem

a bűntudat és az önvád jellemzi, hanem a reálisabb önértékelés és az annak következtében kialakult önbecsülés. Vagy mondjuk ki így is: az önmaga iránti elfogadás, az önmaga iránti szeretet. Az a szeretet, amely a költemény elején még nagytotálban ábrázolt, elrongyosodott, „posztóbűztől" szagló, visszataszító „tántori népséghez" való folyamatos közelítés révén premier plánban már a következőképp nyilvánul meg: „Rájuk villan a lámpa: / Izzadt, pelyhes kamaszarc, / Borostás, torz, öreg arc, / Gyönyörű, gyönyörű arcok."

Ha végigtekintünk annak a százötven évnek az eseményein, amely a *Himnusz*t és *A vesztesek*et elválasztja, történelmileg indokolt volna a „halálhörgés" és a „siralom" még nagyobb kiterjedése, a halálos ítélet újbóli kimondása önmagunkra. És elvileg ugyan az első világháborús békediktátum utáni erdélyi magyar irodalomban még logikusnak is tűnne a nemzethalált kiáltó hangok felerősödése, ám a transzilvanizmus fennmaradás iránt táplált hite, az őrt állás, a helytállás erkölcse eleve kizárta a totális elpusztulás gondolatát. A huszadik század második felének erdélyi magyarságát sújtó diszkriminációs és jogfosztó intézkedések ugyancsak a herderi jóslat bekövetkeztével fenyegethetnének – és voltaképpen elvétve meg is találjuk ennek nyomait a költészetben. Szőcs Kálmán egykor kultikus allegóriája, a *Négernek lenni* például a következő sorokkal zárul: „Nevetve elpusztulunk mind egy szálig, / Kormányzó úr! Nem bírjuk már sokáig!" Sőt 1957-ben maga Székely János is a nemzethalálról vizionál *Két kos között* című versének zárlatában: „S bár lenne, s hamar jönne már a / Nagy vég: a nép tömeghalála, // Hogy nőne már szulák a síron: / Ne kéne sírnom, egyre sírnom!" Ez a hozzáállás azonban korántsem meghatározó a korabeli erdélyi magyar irodalom profilját illetően, melyet Görömbei András *Napjaink kisebbségi irodalma* című munkájában ekképp fest meg: „A hatvanas évek végén, hetvenes évek elején keletkezett legjobb romániai magyar művekben plasztikusan áll előttünk egy sokat szenvedett, de sajátosságának értékére ébredt nemzetiség bizakodó képe."

Ennek a bizakodásnak egyik lírai lenyomata *A vesztesek* – illetve több is annál. Nem pusztán bizakodik, hanem biztos tudással állítja, hogy több ezer év vár még a „vereségre termett népre". Derűlátás ez a javából – s ez alkatilag igen távol áll a már idézett *Két kos között* című vers beszélőjétől, de attól a képtől is, amelyet Székely János szépírói és filozófusi életművének fényében ápolunk róla. Különösen, hogy a nemzethalál kérdése történelmi drámáiban többször is előkerül. Az 1989-es *Mórok* a spanyol fennhatóság alá került ibériai mór lakosság teljes megsemmisítésével végződő középkori eseményeket tükrözi rá a másik, a kolozsvári cselekményszálra, mely az 1956-os forradalom idején, illetve 1959-ben, az önálló magyar egyetem megszüntetésekor játszódik (habár a hangsúlyt mindkét idősíkban az egyén felelősségkörének vizsgálatára helyezi). A *Caligula helytartója* konfliktusát pedig az adja, hogy a legyőzöttek megalázását jelképező parancs szerint a császár szobrát be kellene vinni a zsidók templomába, amit viszont ők joggal a templom megszentségtelenítéseként könyvelnének el. A római helytartó és az ellenálló zsidó főpap eszmei csatározásainak végkifejletéhez közeledvén utóbbi a következőképp érvel: „Egész nyugodtan öljetek halomra. / Olyan világot értünk meg, uram, / Hogy ezt csak a gazember éli túl, / S aki túléli, úgyis mind gazember. / Hát jöjjön inkább a nemzethalál."

A vesztesek tehát úgy illeszkedik az akkori erdélyi irodalom „bizakodó" fősodrába, hogy az egyéni életművet illetően ugyanez az állítás nem tehető meg. A hatalom természetrajzának vizsgálata azonban nagyon is központi témája Székely János írásainak, különösen a hatalomgyakorlás és a morál viszonya. *A vesztesek* pedig szerzőjének éppenséggel azt az

erkölcsfilozófiai alapvetését bontakoztatja ki, melynek térnyerése már csak líráján belül is nyomon követhető, s amelynek megfogalmazása a költemény egyik csúcspontját adja: „A győztes igaza meghal. / A vesztesnek igaza lesz. / Mióta világ a világ, / Az nyer igazán, aki veszt."

Ez a tétel sejlik fel már a *Bolyai hagyatéka* című szonettkoszorú egyik darabjában is: „Hogy gőgös volt és hirtelen? De végre / Mi más legyen a vert hadak vezére, / De mégis-mégis sejti már, hogy győzött?" A *Rufus Decius monológja* is a gondolat formálódásáról tanúskodik: „De tudom azt is: van a hitben nagyság, / S van győzelem, de soha sincs igazság." *A tó* mindemellett már egyértelmű kijelentéseket tesz: „Legjobb még nekik, akiket / Végleg legyőztek már a győzők. // Kik elvesztették harcaik, / Kiket mindenki megelőzött", „Őrajtuk csillog, bennük ég: / Az egész élet az övék. // Azé, azé az élet, hidd meg, / A vesztesé, ki nem veszíthet". De hasonló következtetésre juttat a *Havasi idill* ötödik verse is: „A jót velünk sem az teszi, / Ki ölbe vesz s álomba ringat, / Hanem ki vesztünk éhezi. // Becsüljük meg hóhérainkat."

Az imént vázolt költészeti példák tükrében pedig *A vesztesek* retorikájának zsenialitása éppen abban rejlik, hogy a drámai hatás érdekében úgy tesz, mintha „a vesztes az igazi győztes" korábban már többször kifejtett tételére csupán a versbeszéd közben döbbenne rá. Ezért a vesztesekre vonatkozó megannyi kérdés, ezért a késleltetés, az elbizonytalanító módosítószó egy később igazolást nyerő állításban: „Vonul sorsába beletörődve, / S *talán* még büszke is / Erre a sorsra." (Kiemelés: M. H. M.)

Székely János morálfilozófiai meglátásai természetesen értekező prózájában mutatkoznak meg teljes tisztázottságukban, melyre azonban ezúttal csak érintőlegesen térünk ki. *A demokrácia esélyei* című esszéjében például bevallott utópisztikussággal jelenti ki: „Ha valaki meg tudná mondani, hogyan élhetne meg az emberi társadalom hatalom nélkül, az elképzelhető legnagyobb jót tenné az emberiségnek. Csakhogy ezt senki nem tudja megmondani." Máshogy fogalmazva ugyanott: „Miképpen lehetne tehát eljutni olyan állapotokhoz, amilyenekre erkölcsi érzékünk mindig is vágyott, s amelyek kizárnák, hogy embernek ember fölött hatalma legyen? Olyan kérdés, amelyet nemhogy megválaszolni, hanem már feltenni is lehetetlen." Mégpedig azért lehetetlen, mert Székely gondolkodóként nem esik abba a hibába, hogy az embert kizárólag tudatos vagy kizárólag cselekvő lényként határozza meg. A költői szabadság ezzel szemben már egy másik kérdés, hiszen *A vesztesek* színtisztán morális alapon kezeli a problémakört, mikor a másokon való uralkodást „igazságvesztésként" definiálja, s a verscímet végső soron a látszólagos győztesekre nézve tekinti érvényesnek.

Székely Jánosnak legalább egy olyan verséről szót kell még itt ejteni, amely a korábban soroltakhoz hasonlóan az „az nyer igazán, aki veszt" tanításának morális alapon megképződő igazságtartalmával érvel. Az *Ardzsuna kérdez* című költemény ugyanis a *Bhagavad-gíta* elejét felhasználva ad az eredetinél konkrétabb konklúziót Ardzsuna szájába: „Ha vesztek, éltem vesztem el, / Ha győzök, odalesz a nagyság, / Mivelhogy mindig mindenütt / A vesztesnél van az igazság." Az öröklési családviszály véres küzdelembe torkollása előtt elbizonytalanodó Ardzsuna képe nagy hasonlóságot mutat az *István, a király* vonatkozó jelenetével, és ahogy Sarolt Istvánnak, úgy a *Bhagavad-gíta*ban Krisna is azt tanácsolja a hadvezérnek, hogy szálljon bátran küzdelembe. Okfejtésük azonban nyilván eltérő, Krisna a rokonvér ontásától ódzkodó Ardzsunát azzal nyugtatja, hogy a csatában csupán a testet le-

het megölni, a lélek halhatatlan: „Mindenkinek a testében ez a soha meg nem ölhető lélek lakozik, Bhárata; ezért egyetlen lény miatt sem szabad bánkódnod." (Vekerdi József fordítása.) Az *Ardzsuna kérdez* azért is érdemel kitüntetett szerepet a vizsgálat során, mert Krisna válasza a *Mahábháratából* tudható végkimenetel fényében nyeri el igazi jelentőségét: a tízmilliós ütközetben lényegében mindenki életét veszti, mindössze tizenegyen élik túl.

A vesztesek mindazonáltal az *Ardzsuna kérdez* kontextusa révén is megoldást kínál a többszázados herderi félelem csillapítására, amennyiben a lélek halhatatlanságának tanán keresztül a legyőzött nemzetnek még fizikai pusztulása esetén is a néplélek halhatatlanságát ígéri. (Ebben az esetben a tüzérség visszavonulása értelmezhető akár a nirvána felé tartó menetelésként is.) Akár ezt az olvasatot tekintjük, akár a szövegközelit, *A vesztesek* úgy dolgozza el a magyar irodalom és közgondolkodás egyik elvarratlan szálát, vagyis a nemzethalál kérdéskörét, hogy egy paradoxonba tereli azt. Vagy egy vereségek által sújtott, örökké tartó apokaliptikus állapot „menekít meg" bennünket a (talán ilyen körülmények között már feloldozásnak számító) megsemmisüléstől, vagy maga a biológiai halál. *A vesztesek* végső soron nem tesz mást, mint hogy a *Nekünk Mohács kell* nemzetféltését a saját logikája mentén tagadva, az abból fakadó önostorozó szarkazmust a mondandóról lefejtve: teljesen komolyan veszi, hogy végünk lesz, ha nem ver meg minket félpercenként az Isten.

S hogy születésének kilencvenedik évfordulóján mit is kívánhatnánk a már csak műveiben köztünk lévő, az „ezer új vereséget" kilátásba helyező szerzőnek? Minimális kockázattal talán azt, hogy ne legyen igaza. Legfeljebb végül mégis igaza lesz.

SZABÓ T. ANNA

MI, VESZTESEK

1.
Fekete-fehérben látjuk
szemcsés gyerekkorunkat:
napfény nem simogathat,
illat, szín sose ringat,
fulladt nyolcvanas évek,
győztes nincs, de parancs van,
földig alázni a népet,
félelem ostora csattan,
görnyed sárba, hidegbe,
terelik, hallgatag, éhes,
szürke az arca, nem ismer
sem reményt, sem menedéket.

2.
„… mint forgó hordón lép az
idomított cirkuszi medve,
hogy elkerülje az ostort",
írtam tizennégy évesen, kilátástalan
helyzetemben, pedig
volt kilátás
könyvekben
vagy a pár cenzúrázott
mozifilmben vagy az illegális
videónézés kazettáin, de főleg
a színes, lehetetlen és letehetetlen,
becsempészett nyugati katalógusok

fényessé bámult lapjain,
tudtuk, hogy leginkább
a választékot akarjuk, a választás
lehetőségét, a színeket a szürke
egyenruhák helyett, hisz a trikolór
három alapszínéből itt nem kever
senki palettát, pirossárgakék-szürke,
szürke és trikolór, rikoltás és csend, ennyi volt,
kiálts parancsra, és hallgass parancsra,
míg magadévá nem teszed egészen
a diktátumot, és el nem veszíted
végleg a színeidet, győzelem,
rikoltozta a tévé, békeharc, sziréna
vijjogása, az állóháború
büdössége, amikor leköti
minden erőd a túlélés, és hogy befogd
a szemed, ne lásd a rengeteg plakátot,
befogd a szád, mert máskülönben véged,
a masírozás, a lövészgyakorlat,
a hazafias éhség, az üres
szertartások a bálványok előtt,
beletörődés, alkohol, kiugrás,
a próba, a bukás, de még a halál is:
ez mind a vesztés.
Az, hogy a nyerő párost
lelövik majd, mint nyüszítő kutyát,
az áhított és elképzelhetetlen
pillanat győzedelmes szégyenének
forgószél erejű őrülete
maga is vesztés, pár év, kezdődik újra,
a porondmestereink nem pihennek.

Aki nem harap, be akarják törni,
hallgatásba hergelik a szelídet,
a néma hordószónok arca véres,
cirkuszi Krisztus, vajon mit parancsol,
ahogy táncol az aréna porondján,
ahogy kelleti pucér igazát,
és zeneszóra csalogat a jóra,
a pattogásra láncát csörgeti,
a szemét nézd, ott tükröződünk benne,
a nevetésünk vagy a részeg sírás,
mit tehetünk, hát mit tegyünk, Úristen…

Boldog a vesztes? Boldog a halott,
mert megaláztatik itt minden élő,
reflektorfényben állunk, szól a tus,
és vad vigyorral vicsorítunk végül,
hogy majd rongyosan, hogy majd éhesen,
hogy majd rikoltva, hallgatva parancsra,
hogy majd a belénk ivódott félelemben
lépjünk tovább, tovább a forgó hordón.

3.
Vér árán vettük vereségeinket,
és véres vigyor minden győzelem,
mert mind sírokon párzunk jóllakottan,
vagy kövér húsra vágyunk éhesen,
a kreatúra fekete-fehérben
vagy a szétloccsant szivárványon áll,
belemerül, vagy győz a szürkeségen,
felékíti, feléli a halál –
akárhogy fordul, nem győzünk: betelni
a veszteséggel nem lehet sosem.
Nincs örök győztes – s mi haszna perelni
azzal, kit legyőz minden győzelem?

ZALÁN TIBOR

FIRKÁK *A VESZTESEK* FELIRATÚ OBELISZK ÖTÖDIK OLDALÁRA

Székely János verse nyomán, szabadon

Jaj a győzteseknek A
felhorzsolt mezőkön arany
vértekben vonulóknak
Az arany fegyverekkel
tündöklő hadonászóknak
Az arany mellüket
arany kezekkel döngetőknek

Az arany időknek vérrel
ellenszegülőknek Az arany
kapukat ledöntő
héroszoknak kik arany
szobrokban szomorodnak
az idő töppedt ürülékévé Az
arany sárban arany csizmákkal

taposóknak Az arany
lángok és arany füstök
zsarátját fosztogatóknak
Az arany vonatok tetején
arany alkonyokon
hazatérőknek
Az arany asszonyok

mellé leheveredőknek Az
arany vér adta bőszességből
másnapra kimosakodóknak
Jaj az arany keretekbe foglalt
győztes arany főknek jaj
Mert a mennyországba bé
el nem juthatnak Földön

megnyugovást sohasem
kaphatnak A tűnek fokán
által nem csúszhatnak
A pokol kutyái
közé vettetnek Jaj a
győzteseknek mert olyanok
lesznek mint *a zengő ércz*

vagy pengő czimbalom mert
mikor eljő a teljesség a rész
szerint való eltöröltetik
a pokol kutyái
elé koncul odavettetik
s míg a vesztesek
rongyos serege a horizont

felé vonul bénán és
vakon rongyos harcban
kopár senkik földjein
összeégve vérezve a béke
árkain keresztül a
győzteseknek nincsen
vonulása csak elmasírozása

van csak a dísztribünök előtt
hol már sorakoznak az új
győztesek az új
gyilkosok a gyilkosok
gyilkosai és vérrel telnek
meg más horizontok
Ezerszer jaj az aranyban győzőknek

És jaj a legyőzőknek
kik basznak mennyországra
és az angyaloknak fényes
kórusára Fölfelé vágyás
helyett asszonyainkat
nőinket zsenge lányainkat
erőszakolják meg itt a földön

szörnyű önkívületben
tűzik húsdárdákra kendermagos
szelíd tyúkjainkat
éretlen kecskéinket
bamba birkáinkat sovány
disznóinkat meg teheneinket
ha fölérik

őket meg szép kancáinkat
ha le nem rúgják magukról
az istállók bélsarába őket
Őket kik arany vértben
arany-ágaskodnak arany
gerjedelemtől csontig ázva
rázkódva arany rettegésben

Mert a győzteseknek
nincsen nyugovása
mert arany vértjük alatt jáspis
kígyók sziszegnek másznak
mert arany kardjukról
a vér már le nem oldhat mert
arany szívükben víg patkányok rágnak

Arany falra fröccsent
szürke gyermekvelők emléke
Elroppant gerincű
szürke asszonyok sovány emléke
Arany vetésben alvó
szürke arcú hullák dermedt emléke
Arany alkonyatban elveszett

csatatereken fáznak A lélek
huzatos termeiben vacognak
a győztesek És jaj nekik
hordozzák tovább arany
vértjük alatt a vesztesek tetveit
Arany szívük alatt
megöltek megölt gyermekeit

Arany heréjükből kiürült
nedveik a szürke falakra
kenik A kiszáradt völgyeket
nyálukkal hullákká mérgezik
Hódított földjeikről
a halálhoz visszamennek
ott fejüket hideg kőre hajtják

(És jaj vonulnak arany füstbe
arany éjbe arany sárba
arany tájba merülve És jaj mert
nem válogat a győzelem
mindegy neki Egyformán
felemel hamisat és igazat Ám
a vereség tönkrejutás

megalázás jogot ad Szürke
igazat ad A győztes arany igaza
meghal A szürke vesztesnek
igaza lesz Mióta világ a
világ az nyer igazán aki
veszt Hát mennek arany vértben
új ezerévek ezer új veresége felé)

HÁY JÁNOS

VESZTESDAL

Nem vagy bajnok,
nem jársz csatába,
egyedül alszol.
Füstöt lehelsz,
lángot nyelsz,
a kardot a szívedben tartod,
az ereid vérben állnak,
a harctereken
nem ismerik az arcod.

Nem vagy bajnok,
belül már régen
elültek a harcok,
nem vonulsz,
se vissza, se előre,
nem érsz völgyet,
nem érsz fel hegytetőre,
nem védsz várakat, országot,
egy életre szóló álmot,
csak önmagadnak vagy
egykedvű őre.

Fagyban fagysz,
napon égsz,
nem javít rajtad
se nyár, se tél,
ellenséged nincs már,
mégis mindentől félsz.
Vesztes vagy,
mert vesztesnek születtél.
És hiába mondod,
mindenki vesztes, aki él.
Megromlik szájadban az étel,
megkeseredik szívedben a vér,
Te magadban mindig
csak egy vesztest cipeltél.

MARKÓ BÉLA

DE A GYŐZTESEK

Székely János versére

De a győztesek ruganyos léptei?
De a nyikorgó félcipő?
De a frissen vasalt ing?
De a részeg kurjongatás?
De az erkélyre kitűzött ünnepi zászló?
De a földig hajló fogadóbizottság?
De a kegyetlen bosszú?
De a másnapos bűz mindenütt?
Tényleg azt hiszed, hogy igazunk van?
Nagy Sándor letiportjai?
Akiket rabszíjra fűzött Batu kán?
Győztesek voltak? Ezek? Nem pedig
Szulejmán rettegett janicsárjai?
Bokáig vérben Pizarro?
Mégis ők lettek a vesztesek?
Vagy az aradi tizenhárom?
Vagy Verdun? Don-kanyar?
Auschwitz? Ami azóta történt?
Kard által? Aki kardot ránt?
Ez az egyetlen törvény?
Jobban tudtad mindannyiunknál,
hogy mindegy, melyik oldalon állsz,
mert az igazságnak nincsenek oldalai.

Minden egyéb csak képmutatás
vagy szánalmas mentegetőzés,
hogy a vereségtől megmenekülj.
Nem a legyőzöttek jajgatása,
nem a selyemlobogók suhogása,
hanem a krónikások tollának percegése
változtathatja meg végképp a múltat,
senki és semmi más nem alkalmas erre,
ők diadalmaskodnak utólag, persze,
csakis ők tehetik meg ezt, az írástudók,
te győztél, látod, aki vesztes voltál
mindvégig, és csak úgy szabadultál,
hogy élés helyett az írást választottad,
se gyáva, se bátor, csak krónikaíró
újra meg újra kitartón, így van, igen,
készséggel elfogadom, hogy igazad volt,
de nézd, milyen magabízók még,
akik majd egyszer vesztesek lesznek.

FEKETE VINCE

EXTERRITÓRIUM

„Miféle belső bomlás"
Sz. J.: A vesztesek

Ahogy eljön a hétvége, amilyent itt van a szombat,
minden héten, hónapról hónapra, évről évre, jaj,
csak nehogy lebetegedjen az ember, jaj, nehogy
ágynak essen az ember, mert akkor vége, akkor
felkopik az álla, kiesik, passz, a forgalomból, nem
virágélet az övék, nem leányálom, nem szombat
esti zsúr, nem könnyűlovassági galopp, elmenni
hétvégén, hét közepére hazaérni, hétvégéig túl is
adni a holmin, állni a betonasztalok mögött a piacon,
nézni az arcokat, a jövő-menőket, kínálgatni az árut,
majd továbbadni valakinek, piacozó embereknek,
s jaj, indulni vissza megint, még ki se hűlt jóformán
a szék a buszon, amin ültél, hétről hétre, hónapról
hónapra, évek óta, jaj, hordani a mirelit dolgokat,
pulykát, fagyasztott csirkét, őrölt húst, sajtot, zacskós
laskát, vegetát, cigarettát, panírozott halat, pelenkát,
máskor kávét, mosóport, raschelzsákokat, tavasszal
virágmagot, karácsonyra szaloncukrot, húsvétra
csokinyuszit, mikor minek van a szezonja, s mikor
min lehet többecskét keresni, újabban, ó, jaj, jaj,
gyermekcuccokot, fehérnemüköt, mert ez hoz a
legtöbbet a konyhára, s el sem romlik az úton,
nem büdösödik meg, s nem is olyan nehéz az áru,
hogy szakad le a két karod tőle, ó be sokszor váltott
színt az őrölt hús a tizennégy órás út alatt, alig lehetett
túladni rajta, mert finnyásak az emberek, reklamálnak,
nem teccik, de jön a másik, elviszi ő, valamelyiknél
csak megmarad végül, ó, jól lenni a vezetőkkel, hogy jó
hely legyen a buszon, a csomagoknak is, akármennyi
is van, legyen helyük mindig, mert a sofőr mondja meg,
hogy kinek hol a helye, me' hogy a buszba' megvannak
az állandó zugok is, eldugásra, ezt is ő intézi, ó, ha volna
munka itthon, ki foglalkozna ilyesmivel, kellene a
nyavalyának, púpnak hátul az egész, a Lelőtt elvtárs
idején legalább vót, pénz es került, nem sok, de vót,
semmit nem lehetett kapni akkoriba', csak pult alatt,

de mindent be lehetett szerezni, s mindent el lehetett
intézni, csak a szájra kellett vigyázni, me' könnyen
megverethette, ha járt, a felső az alsót, jaj, nem
leányálom az utazás, a gürcölés, a rizikó a határon, a
taksa ide-oda, az idegeskedés, hogy elveszik a holmit,
vagy belépecsételnek a pasaportodba, s nem jöhetsz
hónapokig, osztán a diszkontokba, piacokra való járkálás,
lótás-futás, napra lenni az árakkal, mi hol olcsóbb,
mi az, amin a legtöbbet lehet keresni otthon, mi éri
meg, mi nem, az állandó átvá'tás forintra, jaj, ha nem
figyelmes az ember, átcseszik, s nem keresett semmit, ó,
nem leányálom, nem virágélet, nem is igen éri meg, de nincs
micsinálni, Istenem, nem dicsekedünk, nem panaszkodunk,
nem siránkozunk, csak nem könnyű, nem leányálom…

DEMÉNY PÉTER

A VESZTES

Székely Jánosnak

Mennyi vitamin van a világban,
mennyit szív fel az a
fáradó, foszladozó
valami, ami a lelkünk.

Már ez a szó is
gyanús nekem, olyan mélyről
jön öröm és bánat,
olyan lent van az a hely,
megnevezhetetlen.

Élsz, élsz, élsz,
megbízható gép vagy,
mégis büntetnek,
ráadásul nem érted, ki lehet.

Miért fordul vissza
a szeretet, hogy megszaggasson,
foga miért marad benned
sokáig,
halálig.

Kérdések, pontot
teszel utánuk, válasz
nincs úgysem, bár talán
igazad van, hiszen
vesztes vagy.

De hát ez puszta
tétel. Kútba nézel,
meglátod a holdat,
nyújtózkodsz felé,
nem éred
el.

BALÁZS IMRE JÓZSEF

HADTEST OLDALNÉZETBŐL

Széljegyzet A vesztesek kötetkontextusaihoz

(nedvességszívó)
mindig könnyesek a zsebkendők az itatóspapír vadászik a mozdulataikra leárazott papírtörlőket keresnek a szupermarketekben négyet egybecsomagolva lefolyócsövekből egy mérettel nagyobbat vásárolnak hátha szükség lesz rá
újravizesül a haj az extra napfény elé indulnak mindig a fákra aggatott elrejtett hajszárítók követik léptük borzolnak belé hajukba
el kellene rejtőzni égi odúkba vagy ősrégi háborúkba egykor tudták miért indultak s kik ellen akkor tudták a földről még mért kietlen
felfelé tart a nedvesség lassan szívódik fel a falak oldalán elöntés vár minden égi odúra

(buborék)
mindenhez készül bevezető minden elkezdődik valahol egy kört rajzolni sem tudsz másként még ha körbeér is minden buborékban ott egy összusszanás első levegőadag
minden előzménytől újabb előzményig vezet út azt reméld hogy körbeérsz különben élni is csak előzményeidbe fúlva tudhatsz
falad áttetsző hát nézheted amint vedrekkel tűkkel kaszákkal szúró- és vágófegyverekkel közelít a holnap délután

(kibillent egyensúly)
vonzza saját ellentétét aki ügyetlen megpróbál kijutni saját magából másnak öltözik más dimenziókba mozdul s közben leönti magát megégeti és elvágja kezét
vonzza másikját a nyelv új anyagokból tölti fel magát saját használatát újratervezi a sötét árnyékos falak tövében
vonzza elfelejtett eltűnt társait a jövő minden darabja ez vagy hát leendő eltűnés maga a jelen

(régen)
ami régi akár lehetne jó is de ahhoz elég réginek kell lennie a középrégi gyorsan elfelejthető
van még esélye visszatérni annak aki módjával hagyja csak beporosodni elmohásodni avarral befedni magát
vagy elveszett elfelejtett bejárattal ott ül saját csendjében nem jár arra évekig látogató a szellemdetektort csak jóval később találják majd fel nyugodtan ülhet addig

(rövidség)
egyik villanás a horizonton másik már fejünk fölött a hangja messze elkísér az első cseppre várni kell
egyetlen csattanás dönt sorsokról ha ott tudsz lenni egy hang intenzitásában más ember leszel
nincs két egyforma és mégis ugyanolyan mindenik és ugyanarra irányul a kérdés az csupán hogy útjába kerülsz-e

NOI ÉS CSABA

HÁY JÁNOS

EGYPERCNYI ÖRÖKLÉT

Örkény István

1912-ben született, és már 79-ben meghalt, mégis ő a tükre a századnak. Hisz tízig még tizenkilencedik század volt, a halála utáni tíz év meg épp olyan volt, mint az előző tíz, csak ő már nem élt, az utolsó tíz, a diktatúra lebontása pedig már a következő századhoz csapható. Bár a huszadik század meghatározó kulturális és tudományos eseményei már a század első évtizedében megtörténnek, Freud *Álomfejtés*e 1900-ben jelenik meg, Einstein 1905-ben jelenteti meg a speciális relativitáselméletről szóló cikket, a társadalmakat még mindig a felvilágosodás megkérdőjelezhetetlen lendülete vitte előre. A kor polgársága és véleményformáló értelmisége még őszintén hitt abban, hogy lehet az embert nem egyes emberként, hanem tömegesen felemelni és jobb minőségű élethez juttatni, hitt a fejlődésben, a valami felé tartásban. A vallások teleológiai programját, hogy az emberiség eljut a megüdvözüléshez

vagy feltámadáshoz, átvette a társadalmi megüdvözülés programja. Nemcsak az érzékeny szívű bölcsészek gondolták ezt, de a karcos lelkű gyártulajdonosok is, akik tettek azért, hogy a munkásaik humánusabb körülmények között dolgozzanak. A hit még nem rendült meg, bár a kérdések már akkor sorjáztak, a kétségek már akkor megfogalmazódtak, ám a végső csapás a háború lesz, ami ezt az ideát nem egyszerűen megkérdőjelezi, hanem gyakorlatilag eltörli. Nevetséges humanizmusról álmodozni az internacionális vérengzés árnyékában. A művészet válasza erre az abszurdra a dada, a zürichi biztonságban élő avantgardisták Voltaire Cabaret-ja, mert valóban kabaré lett, ami a valahai mester és más gondolkodók nyomán létrejött. A politikai válasz Európában ennél vészterhesebb volt. A felvilágosodás gondolata radikalizálódik, s a náci és kommunista ideológiában és politikai gyakorlatban csúcsosodik ki, végérvényesen megpecsételve milliók életét és magát a valahai gondolatot.

Szerzőnk már ebbe nő bele, igaz, kevés jele mutatkozik a szellemi válságnak. A háború után az emberek megtörülték homlokukat, hogy de jó, hogy ennek már vége van, s azt hitték, ott veszik fel a fonalat, ahol 1914-ben elvesztették. A budapesti élet, bár benne van a nosztalgikus áhítozás a Monarchia után, mégis rááll a békeműködésre. Örkény jómódú polgárgyerek, gyógyszertár-tulajdonos, ám művészbarát apával szalont visznek, írók, művészek forognak a házban. A jól nevelt gyerekek, majd a jómódú ficsúrok életét éli, asszimilált zsidóként a piaristákhoz jár, kedvence Márai Sándor, akinek édeskés gondolatai a polgári létezésről, s persze piacot hódító édeskés történetei elragadják az először műszakin vegyészetet, majd gyógyszerészetet tanuló fiatal férfit.

A kor kezdői Márai-lázban élnek, amit a mai irodalom felől szinte értelmezni sem lehet, hisz a *Naplók* kivételével az életmű egyetlen része sem tud már gyúanyagot adni a mai alkotóknak. Márai beleveszett a mindenkori nosztalgialázba, bár épp ennek révén sikerül időnként újra és újra megédesítenie a valahai polgári múltat aranykorként elképzelő aktuális polgárság álmait és vágyait, s nem utolsósorban a mindennapi életét. A dagályos, sokszor semmit nem mondó (vagy pont a semmit mondó) mondatok elkápráztatják a rajongókat. Áhítattal idézgetik, s nem tesznek fel kérdéseket, hogy így van-e, vagy pusztán a mondatokban rejlő stilisztikai látvány kábítja el őket. A *Füveskönyv* aforizmáit lelkesen olvassák egyetemi tanárok és érdeklődő takarító nénik, rajongva citálják Budapesttől New Yorkig és New Yorktól Tokióig a legkülönfélébb nyelveken, bár furcsamód ez a polgárságot idealizáló író épp a modern gondolkodással megy szembe ezzel a könyvvel, mert nem a kétségeket éleszti, és nem gondolkodásra serkent, hanem szentenciózusan kimondja az igazságokat. Mintha a modern világ is igényelné az újabb evangéliumokat, s Márai ilyen volt és ilyen maradt.

Ez az írni vágyó fiatal vegyész, majd gyógyszerész, aki kiváló koponya amúgy, sőt kifejezetten jellemzi a logikus, természettudományos gondolkodás, beveszi ezt az érzelgős maszlagot, s első két regénye (csak a második maradt meg *Április* címmel) ebben az akusztikában születik. A művészeti és a sikertől való lenyűgözöttségen túl mindemögött egy világszemlélet is húzódik: mi, a jómódú polgárok, akik becsületesen dolgozunk, és a legjobbat akarjuk a világnak, néha ugyan fáj a szívünk egy-egy szerelem miatt, de végérvényesen mégiscsak jó irányban haladunk, ahogyan emiatt jó irányban halad a világ is. A jó irányba vetett hitet, ezt a szülői otthonból és környezetből hozott ideológiát egy véletlen kérdőjelezi meg. Azazhogy véletlen volna egy polgári pályán, de logikus következménye egy művészi pályának.

Ahogy az írók minden induló korosztályával lenni szokott, az alkotók ide-oda csapódnak, ahol épp publikálási lehetőség vagy csoporterő észlelhető. Ekként keveredik Örkény olyan közegbe, ami számára eddig teljesen ismeretlen volt, a Szép Szó folyóirat (1936–39, felelős szerkesztők Ignotus Pál és József Attila) baloldali gondolkodói, s rajtuk keresztül más baloldali értelmiségiek közelébe. Hirtelen nem Márai és a jómódú polgárfi szemüvegén keresztül látja a világot, hirtelen olyan rétegei is látszani kezdenek a társadalomnak, mint létezési igazság és érvényesség, amely rétegekhez a jómódú polgárság mindig és azóta is vagy elutasítással vagy negédes együttérzéssel viszonyul, hogy vannak ilyenek is, de sajnos nem tehetünk róla. Ilyen a világ, a tehetségeseknek jobban megy, persze sajnáljuk a nyomorultakat, mert illik sajnálni, de hát nem lehetünk minden ember sorsának kovácsa. Az efféle gondolat váltakozik a „mentsük meg a szegényeket" parttalan érzelgősségével, amiben a legnagyobb elismerésre mindig a megmentő ácsingózik.

A társadalmi igazságtalanságokkal való első szembesülés eredendően megváltoztatja Örkény gondolkodását. Ugyan még mindig ő a pénzeszsák ebben a közegben, egy örökösen nélkülöző József Attilához képest, ő pénzeli javarészt például a Keresztmetszet című folyóiratot, amit barátaival indít (1934–36), de a gondolkodása átfordul, s hirtelen valós talajt fog, s ennek vannak poétikai következményei. Az idealizált világfelmutatás helyett megjelenik a realitás. Az első novelláskötet (*Tengertánc,* 1941) épp ennek a fordulatnak a tükre. Kritikus a világgal szemben, de még ennél is fontosabb, hogy valóságérzékeny. A nem mindenben kiforrott szövegek szakmai figyelmet keltenek, nem kisebb kritikus ír róla, mint Szerb Antal, aki mint író maga is érintve volt Máraitól, elég csak az *Utas és holdvilág*ot felidézni. Talán ezért is tudja olyan nagy bizalommal fogadni és az irodalomba befogadni szerzőnket.

Ami nekünk, olvasóknak a jó útra térés, az apa számára a jó útról való letérés. Titkos rendőrök keresik meg, s közlik, a gyerek rossz társaságba keveredett, s nem lenne helyes ott hagyni, mert ennek bármi lehet a vége, a teljes elkallódás, a családtól való elszakadás mellett ugye akár börtön is. Az apa egy laza húzással evakuálja a fiút Párizsba, Londonba. Itt tölti Örkény a 38-as és 39-es évet, amikor is szeptember elsején az utolsó Párizsból hazainduló vonattal visszatér Budapestre. Abban, hogy eleget tesz az apa kérésének, egy fontos jellemvonása látszik Örkénynek: nem konfrontálódó alkat, nem akar rossz fiú lenni.

Mi tagadás, a harmincas évek második felében sínre kerül szerzőnk, s persze sínen van az ország is, de míg Örkénynek felfelé vezetni látszik a sín, az ország egyre nagyobb sebességgel rohan a mélybe. Maga Örkény nem gondolta volna, amikor a háború miatt elzáródó Franciaországból az utolsó vonattal hazatér, hogy ezzel ő is a lefelé vivő sínre kerül. Pár év, és Magyarország belekeveredik a háborúba. Mint hadköteles fiatal szerzőnk is megkapja a behívót. Egyetemet végzett, tisztnek számít, beöltözik az uniformisba, megjelenik a gyülekezési helyen, s elképed, amikor letépik róla a rangjelzést, mert a munkaszolgálatosoknak nincs rangjuk. Ők azok az ágyútöltelékek, akik nem számítanak. A halálra ítélt második magyar hadsereg legveszélyeztetettebb egységébe kerül, s onnét szerencsére nem akna-, golyó- és fagyhalálba, mint megannyi sorstársa, hanem fogságba.

Ez volt az ő egyeteme, ezek az ő igazi tanulóévei, mint mondja több helyen, mert itt van az, amikor nemcsak elméletben éli meg, hogy mit jelent a kiszolgáltatottság, hanem a saját bőrén kell megtapasztalnia, nemcsak elméletben tudja, hogy lehet senkinek lenni, mindenféle társadalmi státusz nélkül, hanem ő maga lesz senki. Ugyanakkor minden ilyen vérre menő helyzet megmutatja az emberi minőséget, elválasztja a szart a májától. Egy életre szóló tapasztalat és valóságanyag.

A valóságanyagról sokszor azt gondoljuk, hogy csak abban a valóságban működhet, ami a konkrét története. Holott az írói valóságérzékelésnek épp az a lényege, hogy a konkrét történésből eredő megéltség az ember mélyebb ismeretéhez visz, s ez a mélyebb ismeret minden további emberábrázolásnál irányadó marad. Bár konkrét művek is fémjelzik a történteket, kiemelendő a *Lágerek népe* (1947) című szociográfia, ami a mai napig a leghitelesebb bemutatása a hadifogságnak, amiről bátran kijelenthető, hogy Szabó Zoltán *A tardi helyzet*, Illyés Gyula *Puszták népe*, Kovács Imre *A néma forradalom* vagy épp Nagy Lajos *Kiskunhalom* című könyve mellett a magyar irodalmi szociográfiának egyik alapműve. E konkrét műveken túl ez a mély szolidaritás és emberismeret immáron ott marad megfoszthatatlanul minden jó mű magjában.

1946 karácsonyán kerül haza, úgy, ahogy a foglyok hazakerülni szoktak, kívül-belül megváltozva. De mit hozhatott szerzőnk számára a jövő? A hit egy új világban, ami épp azokra az elvekre épül, amit valaha a Szép Szó körében megismert, elragadja. Ahogyan csúszik a politika balra, viszi magával Örkényt. A Szabad Népnek, a kommunista párt lapjának munkatársa, s természetesen tagja a pártnak. Ha nem lép be, talán haza sem jöhetett volna, szépíti meg az utókor a belépést, de nem kell a kozmetikázás: a baloldali gondolat, ami egyébként áthatja a háború után az egész európai értelmiséget, ekkor még nem korrumpálódott.

A háború előtti világ embertelenségéből, a fasizálódó Magyarországból kiábrándult polgárfikkal és munkásokból, parasztokból művésszé lett újakkal, s persze gátlástalan karrieristákkal együtt ő is bekapcsolódik a szocreál irodalom építésébe. Az ebben az időben írt szövegei, bár a szerző később nem vállalta, nekünk, utódoknak izgalmas dokumentumai a diktatúra irodalmának. Érdekes módon az életmű egyedül itt hoz egy megfelelő méretű regényt, egy termelési regényt, a *Házastársak*at (1951), amit a kritika tapsviharral fogad (főszereplő egy munkás házaspár, helyszín Sztálinváros, a pár konfliktusa, hogy egyikük fejlődik, a másikuk nem, hála istennek a párt mindent elsimít, s jöhetnek a négyezer százalékos túltermelések). Jeleznünk kell, a kor kritikája nem esztétikai, hanem politikai ítélet volt, akit elítélt, annak vége volt, ha fizikailag nem, akkor íróilag, tapotnyi helyet sem lelhetett az irodalom világában, ám ha dicsért, bármit megkaphatott. A pozitív fogadtatás jutalmat hozott, s emellett egyre nagyobb elvárást a betagozódásra.

Örkény a kedvezményezettek közé tartozik, nem csoda, hogy lassan jut el a kételkedésig. Van benne mindig egy evidens bizalom a világ iránt, a valahai biztonságos háttérből ezt hozta örökségként, s benne van ebben a működésben még az elfogadásra, a beilleszkedésre való eredendő hajlam. Minden megtörténik vele és körülötte, de a legmélyebb hitét a morális igazságokban és magában az igazságban semmi nem tudja megrendíteni. Néha úgy kell ránézni, mint a felvilágosodás utolsó hívére, akit semmilyen társadalmi fordulat, még a diktatúrák tombolása sem tud megingatni. A pofon a Házastársak sikerére jön ráadásnak. A *Lila tinta* címmel írt novelláját, amibe belecsúszik némi erotika, a kor kultúrdiktátora, Révai József 51-ben mint polgári csökevényszöveget megbélyegzi. „A *Lila tinta*, írja Révai, Örkény elvtárs munkásságában sajnálatos visszaesés… Egy író, aki meg tudta írni a *Házastársak*at, amely minden gyengesége és fogyatékossága ellenére becsületes, derekas, eszmei mondanivalójában helyes munka, hogyan tudta megírni egy-két évre rá ezt a novellát? Mindegy Örkénynek, hogy mit ír? Tudja ezt is, és azt is? Csak rutin kérdése neki az irodalom?" És ezzel a kitüntetett státusznak vége.

A lassú felocsúdás odáig jut, hogy Örkény, ha nem is harcosa, de tevékeny részese az 56-os forradalomnak. Ő fogalmazza meg azt a híres szöveget, ami elindítja a Szabad Magyar

Kossuth Rádiót: „Hazudtunk reggel, hazudtunk nappal, hazudtunk minden hullámhosszon." Ez az a mondat, aminek ezernyi variánsa él a mai napig a magyar köztudatban, olyan szállóigévé vált, aminek már csak kevesen tudják az eredetét, amilyenné Bercsényi generális híres mondása, az „Eb ura fakó!" lett, bár ez utóbbinak nemcsak az eredetét nem ismerjük, a szavak jelentésével is bajban vagyunk, de ez senkit nem zavar abban, hogy használja.

Ahogyan az életműben, úgy az életben, az erről az életről szóló interjúk révén (*Párbeszéd a groteszkről*, 1986) és a szinte a legjobb művekkel egyenértékű levelezésből (*Egyperces levelek*) végigkísérhető a század. Örkény egész élete egy nagy anekdota, vagy inkább anekdotafüzér, bár ő íróként (amúgy magánemberként is) irtózott az anekdotától, azoktól a történetektől, amelyek szellemes viccekbe futtatják bele az életet. Az ő történetei mindig elemelkednek a szellemességtől, s a szöveget egy mélyebb értelmezési tartományba viszi, nem riadva meg a paraboláktól, logikai játékoktól sem. Az anekdota neki magánügyi beszéd, és semmit nem került annyira, mint hogy a magánélet, a privát érzelmi tónus megjelenjen a műben. Az ő életművén nem tapogatható le az életrajz, holott mégis kiépült az anekdota, a legkülönfélébb szálakon: a hatalomhoz való viszonya, az írótársakkal való barátság történetei, s persze a szerelem. Három felesége volt, s akár egy hollywoodi filmben: az egyik elhagyja egy új szerelemért, s ki az új férfi, hát persze hogy a legjobb barát, a másikat a családdal együtt ledarálja a munkába és feladatokba való feledkezés, a sajnos nem lehetek eleget veletek, mert dolgom van, s az a dolog mégiscsak fontosabb, mint a gyerekek, s erre jön afféle hepiendként a boldog harmadik házasság. Mindez kimarad a műből, nem dokumentálódik, mintha attól félne, ha górcső alá veszi a saját életét, nem volna képes megtartani a reflexivitást. Merthogy ez az igazi tét: hogyan tudok a mű tárgyával kellő tárgyszerűséggel bánni. Az író első lépése az eltávolítás, a személyiség privát érintettségének kiiktatása. A privát legkönnyebben az érzelgősség irányából tör a műre, főként, ha erre van alkati hajlandóság, s Örkénynél volt (lásd Márai-korszak!). Ezt az érzelgősséget kell először megfékezni, s ha másképp nem megy: kiiktatni az alkotás folyamatából. Az irónia, a groteszk, ami eredendően eltávolító, a kezére játszik Örkénynek, s persze sokszor érezni, hogy maga Örkény is rájátszik az ő kezükre, mintha egész életében rettegett volna attól, hogy az érzelmi síkosságon rácsúszik a műre a privát érintettség.

A század története az ő tapintható emberi és művészi története. Mégis egyedül Örkény az, aki képes volt ehhez viszonyulni, aki képes volt például szembesülni, hogy mit csinált íróként az ötvenes években, képes volt magára mutatni, hogy én voltam az, aki elveszítette a barátait a politikába való betagozódás miatt, s persze én voltam, aki elveszítette a humorérzékét meg a tehetségét. Emiatt is érdemes őt olvasni, mert az ő reflexiói alapján sokkal jobban érthető, hogy egy ember mit és hogyan tesz egy vérre menő korban, az ő reflexiói alapján meg tudjuk ismerni annak a kornak az emberi oldalát, ami lassan lesilányodik a történelemkönyvek értelmezési szintjére.

Az 56-os szerep miatt hat évig nem publikálhat, gyógyszergyári alkalmazott lesz, s talán a résidő, ami a munka mellett marad, kényszeríti arra, hogy a lehető legrövidebb novella-formában gondolkozzon. Így kezdődnek az egypercesek. A műfaj evidensen hozza a groteszk és abszurd szituációkat, hiszen pár mondatban kell felíveltetni és lekerekíteni egy történetet. A stilisztikai és szerkezeti kényszer jól passzol ahhoz az abszurd tapasztalathoz, ami immáron Örkényben is kiépül, s alkalmat kínál a humornak is. „Az igazság az, hogy – legalábbis az én véleményem szerint – ilyen az a világ, amelyben élünk. Lehet, hogy amit írok,

annak nincs általános érvénye, mert talán csak a mi mai magyar világunk ilyen. De amit fonáknak, groteszknek vagy humorosnak vélnek írásaimban, azt, higgye el: én egy mosoly nélkül írom le, mert véres valóságnak látom, tehát olyannak ábrázolom." Az egypercesek tulajdonképpen a valóság örökös ütköztetései az elvárt valósággal, helyesebben a józan ésszel elvárható valósággal. Ebből ered humoruk, s persze szerethetőségük, s némelykor a problematikusságuk is. S ez a probléma, amit itt észlelhetünk, végül is az egész életműre vonatkozik: Örkény nem tudott leszámolni a humanista emberszemlélettel, az embert morális lényként való értelmezéssel. Emiatt a szövegek sokszor belecsúsznak moralizálásba, erkölcsi ítéletekbe (nem kevésszer épp a leghíresebb egypercesekben leljük meg ezt, mint például az *In Memoriam dr. K. H. G.*-ben). Bár magánemberként ezekkel a humánus elvekkel mindannyian egyetértünk, de a művészet alapjaival ellentétes minden ideológia, a moralizálás is. A műalkotás a létet akarja megfogni a lehető legelevenebben, az ideológia pedig abban érdekelt, hogy a létet leegyszerűsítse és a saját kategória-rendszerébe, elviségébe kényszerítse. Az ideológia védelem az élet veszélyeivel szemben, a műalkotás viszont folyamatos életveszély. Az *Egypercesek (Egyperces novellák*, első megjelenés, 1968) mindezek ellenére az életmű máig legsikeresebb könyve. Ha tanítani kell írást, érdemes elővenni, mert a kicsi szerkezeteken pontosan végig lehet kísérni, hogyan épül fel egy mű, mit jelent pontosan fogalmazni, mit jelent az írói eszközök használata, hogyan kell címet adni, mitől frappáns egy kezdet, és mitől ütős egy befejezés. Hogyan használja az irodalom a hétköznapi alapanyagot, a vicceket, hirdetéseket, újsághíreket, miképpen hoz ez frissességet a bemerevedett irodalmi nyelvbe. Ha irodalmat tanítanék, minden korosztálynál elővenném, mert minden korosztályhoz megtalálható a megfelelő darab, s ezek olyan szövegek, amelyek után az embernek van kedve más kortárs vagy korban hozzánk közel álló íróhoz nyúlni. Alapmű, mert nem dagályos, mert az író nem mutatja bennük magát ijesztő nagyságnak, mert rövid. S bár Örkény már eleve felhívja a figyelmet ennek a rövidségnek a hasznosságára (*Használati utasítás*), nem gondolhatta, hogy ezek a novellák az sms-generáció számára tulajdonképpen még így is regények.

Konszolidálódik az ország, konszolidálódik Örkény élete is. Az *Egypercesek* mellett a drámák további sikereket hoznak. A *Tóték* (1967) talán a leglátványosabb, és a *Macskajáték* (1969), mindkettő alapja kisregény, mindkettő egy-egy drámai magot rejtő kisregény színpadra állítása. A *Tóték*, bárki láthatja, az első magyar dráma, ami nem bulvár irányból, mint Molnár Ferenc, és nem a nehezen megközelíthetőség felől, mint Füst *Boldogtalanok*ja, értelmezhető. Ami a színházban áttörte a polgári dráma és a népszínmű és a magaskultúra határait. Közkinccsé vált. A dobozolás mindenkinek mond valamit. Bár gondolkodunk néha, hogy Tóth végül hányba darabolta az őrnagyot (négy egyforma darabba amúgy), de hogy darabolta, azt mindenki tudja. A sikerek, amelyek áthullámzanak az országhatáron is, abban a zárt korban szabadságot hoznak Örkénynek. Utazások, megélhetési biztonság, s ami a legfontosabb: lehetőség arra, hogy szabadon alkothasson. S mindezt nem a hatalom talpnyalójaként éri el, hanem minőségi munkával.

Örkény átélője és tükre a századnak, a század művészeti, történelmi és ideológiai történéseinek. Morális és művészeti dilemmák tapogathatók le az életről, az életműről. De egyszerű írói gondokat is megismerhetünk általa, hogy mit jelent megfelelni apaként és íróként, hogy hol vannak a tisztesség határai, hogy mit fontos megírni, minek van üzleti, minek társadalmi elismerése, mitől válhat egy író nagy íróvá. Amíg mellékesen, ahogyan

Shakespeare a drámákat, ő kis apróságokat, na meg néhány színművet írt, a fő munkaidőben a fontos regénnyel küzdött. „Időbeosztásom a következő: reggel, amikor még friss és fogékony a fejem, a regényen dolgozom. Délután, amikor már nem friss, se nem fogékony a fejem, más egyebet írok. Az öt év alatt (délutánonként) megírtam egy csomó normális novellát, aztán egy csomó „egyperces" novellát, körülbelül két vagy három színdarabot, csupa melléktermékét, valahogy úgy, ahogy a háziasszony a karajról levagdalt húsdarabkákból, hogy ne vesszenek el, összecsap egy kis pörköltöt. Öt év óta pörköltöt publikálok." A pörkölt mindig készült, ám a fontos regény nem akart elkészülni. Ahogyan nem készült el Ottlik *Buda* című regénye, vagy épp Pilinszky *önéletrajzi regénye* sem. A magyar író regényt kell, hogy írjon, az avatja igazi íróvá. Hiába ezernyi ellenpélda, az ellenpéldáknak senki nem hisz, még egy olyan író sem, aki épp maga is ellenpélda. Feloldhatatlan ellentmondás rejlik a mögött a szándék mögött, hogy a műalkotást kell ugyan akarni, de pusztán akaratból mégsem jöhet létre. A túlzott akarás megizzasztja az írót, az izzadság ráfolyik a szövegre, s nincs olvasó, aki ennek ne érezné a szagát. A műalkotás, a legerőteljesebb is, a létrejövés evidenciáját kell, hogy felmutassa, hogy nem erőből jött létre, hanem mert létre kellett jönnie. A munkamennyiség, az izzadás, a küzdelem az anyaggal az író privát ügye. Hogy magánéletileg vagy épp a létrehozás során mit élt meg és hogyan, csak annyiban érdekes, hogy ebből származik-e energia, haszon a mű valósága számára. Az akarás, az erőből dolgozás: magánügy. A privát vágyak transzponálása az alkotói terepre, siker, pénz, nők, csillogás, mind elhomályosítja az alkotói figyelmet, és elfordítja attól az egyetlentől, amire fordulnia kell: a mű tárgyától. A mű nem lehet egy külső elvárás, de még az író által generált külső elvárás következménye sem. A műnek mindig ritmusban kell lennie az alkotó aktuális világállapotával, belső működésével, és azt kell tükrözze, de ez pusztán az alkotói pozíció szempontjából érdekes: ki és honnan látja a világot. Ez a mű és alkotó közötti szinkron teszi lehetővé minden autentikus mű létrejöttét, bár nem biztosítéka, csupán alapfeltétele a létrejövésnek. Ha a belső működés nem követeli meg a regényt, akkor a regény nem születik meg. A *Tatárfutás*, a soha el nem készült regény az írói akarnokság terméke, vagy inkább úgy mondhatnám, Örkény István író privát vágyainak írói kudarca. Ami nekünk, olvasóinak, azoknak, akik szeretjük, mert hangsúlyozni kell, szerethető alkotóról van szó, akihez öröm viszonyulni, nekünk azt mutatja, hogy bizony az író is épp olyan, mint mi, hol fent, hol lent. Az írók életútját is kudarcok, sikerek meg átlagos események határolják, és sokszor úgy halnak meg, mint az az apa, aki csalódott a fiában, és korábban hal meg, mint hogy ez a fiú bizonyíthatott volna.

S. BÉRES BERNADETT

„NEKEM A VERS SORS, JÁTÉK, KATARZIS, DÖBBENET, FALAT KENYÉR..."

Költészetfelfogás és poétikai hagyomány Dienes Eszter (1949–2014) költészetében

E tanulmány középpontjában a nemrég elhunyt Dienes Eszter költészete áll. Elsőként pályájának rövid felvázolásával helyezzük el személyét és írásművészetét a kortárs magyar irodalom térképén, majd munkásságának témáiba és irányaiba pillantunk bele. Ezek után mikroértelmezéseken át közelebbről megvizsgáljuk, milyen költői hagyományba kapcsolódnak versei, illetve milyen, a költészetre és végső soron a művészetre magára vonatkozó megállapításokat tesznek. Végül megjelölünk néhány könnyen elérhető elsődleges forrást, szakirodalmat és digitális médiatartalmat, melyek lehetőséget adnak, hogy az érdeklődő elmélyülhessen Dienes poézisében. A tanulmányban a kötetcímek után zárójelben megadott oldalszámok (ha másképpen nem jelöljük) az elektronikus kiadásokra vonatkoznak.

1. Pályakép

Dienes Eszter 1949-ben született Kunhegyesen. Születésekor a Csörögi Eszter Virág Julianna nevet kapta, azonban később édesanyja vezetéknevét használta.

Szülei egyszerű emberek voltak (édesapja írástudatlan), székely, kun, szlovák felmenőkkel. Dienes Kunhegyesen végezte el az általános és a középiskolát. Színésznek készült, majd a sikertelen felvételi után a debreceni tanítóképzőben szerzett népművelő–könyvtáros diplomát. Ezután művelődésiház-vezetőként, népművelőként, majd könyvtárosként dolgozott Tiszabőn, Kunhegyesen, végül Törökszentmiklóson. Verseket írni súlyos magánéleti krízise, a válása közepette, huszonhat éves korában kezdett, 1975-ben. Első versei a Nők Lapjában, a Jászkunság és a Forrás folyóiratokban, antológiákban, majd a Mozgó Világban, a Parnasszusban, a Palócföldben és az Esőben jelentek meg.

Költővé érésének szenzitív időszakában ismerkedett meg Ladányi Mihállyal, a kor vagabund sztárköltőjével, s két éven át tartó, különös szerelmi és intellektuális kapcsolatuk a szakítás, sőt Ladányi halála után is inspirálóan hatott munkásságára. Dienes Ladányi hatására kezdett el a költészet technikai fogásaival foglalkozni, amikor megkapta tőle Hegedűs Gézának *A költői mesterség* című könyvét.

1980-ban Szecsei Tiborral kötött házassága, majd lánya születése biztonságot és nyugalmat hozott az életébe, bár egészségi állapota ekkor már romlani kezdett, s 1990-ben leszázalékolták. A hatvanadik születésnapján készült mélyinterjúban (Jenei Gyula: *„Élve megmaradva, meghalni volna jó"*, Eső, 2009/2) keresetlen őszinteséggel vall pszichikai és fizikai betegségeiről, gyógykezeléseiről. 2014 decemberében Szolnokon halt meg.

Első verseskötete 1995-ben jelent meg Szolnokon *Mosolymaradék* címmel a Jászkunság Füzetek sorozatban, Körmendi Lajos szerkesztésében. Második verseskötete öt év múltán, 2000-ben látott napvilágot *Holdvirágzás* címmel. Ezt a kötetet

Miskolcon adta ki a Felsőmagyarország Kiadó, s szerkesztője, Serfőző Simon az előző kötet anyagából is válogatott az új versek mellé. Az ezek után megjelent könyvei nagyrészt a már megjelent szövegek újraközlései, s csupán kevés új verset tartalmaznak. A harmadik kötet 2002-ben a törökszentmiklósi Pro Bibliotheca Alapítvány és a Barbaricum Könyvműhely közös gondozásában, Körmendi válogatásában jött ki, s a *Szerető, este. Versek Ladányi Mihálynak* címet viselte. Negyedik, *Kinél az ítélet? Válogatott és új versek* című kötete a karcagi szobrász Györfi Sándor magánkiadásában, dr. Bartha Júlia szerkesztésében jelent meg. Utolsó kötetét egykori főiskolai diáktársa, Praznovszky Mihály irodalomtörténész gondozta, s Balatonfüred Város Önkormányzata adta ki *Lélekállás-jelentés* címmel 2012-ben.

Dienes költői pályájának alakulásában kezdetben, mint mestere és mentora, Körmendi Lajos játszott meghatározó szerepet. Megismertette a kortárs irodalmi élet szereplőivel, s később az általa szervezett, mára az ő nevét viselő berekfürdői írótáborral inspiráló műhelyt teremtett számára.

Annak ellenére, hogy Dienes kötetei kis kiadóknál és csekély példányszámú magánkiadásban jelentek meg, az országos irodalmi közeg egy része felfigyelt rá, számontartotta. Ezt mutatja, hogy Lator László ajánlására 1999-ben a Mozgó Világ jelentős pénzösszeggel járó nívódíjjal ismerte el költészetét, 2009-ben megyei Jubileumi Prima díjjal tüntették ki, a 2000-es évek elejétől pedig rendszeresen jelentek meg költészetéről elismerő hangú kritikák, tanulmányok.

2. Költészetének fő irányai, témái

Dienes költészetének fő témáit és irányait már az 1995-ös, a költői pálya első húsz évének verstermését bemutató *Mosolymaradék* című kötet körvonalazza. A könyv hetvennégy verse öt ciklusba rendezve jelenik meg (*Örökös láz, Talpig nyárban, Látlelet, Dalok Ladányi Mihálynak, Lombszüret*), s bennük a Dienes-költészet szinte minden motívuma felmerül valamiképp. A következő kötet, a *Holdvirágzás* (2000) két cikluscíme (*Felborult bölcsőm; Utánad, kedves*) azonban már kétségtelenül megjelöli a két legfontosabb témáját: a gyermekkort és a szerelmet.

A gyermekkori emlékek mellé Dienes verseiben csaknem mindig a szülőföld képei (Kunhegyes), az alföldi táj jellegzetes színei és „földszagú" levegője (Mrena Julianna kifejezése), a család elvesztésének és a szegénység megélésének keserű hangjai társulnak. Jól mutatja ezeket az összefonódó jelentésrétegeket a lírai én személyes sorsát a szülők elvesztésének tragédiájába beleszőve könnyeden-súlyosan megéneklő, *Félálomban* (*Holdvirágzás*, 3) című vers. Az adóniszi kólon (– ∪ ∪ – –) lüktetésén alapuló, hat versszakos, szabálytalan rímkezelésű, azonos ismétlődéssel élő, keretes szerkezetű költeményben a cím tanúsága alapján egy álom képei jelennek meg: a lírai ént madárként ábrázolja, halott szüleit pedig a természet részévé válva: „Megvan az ágyunk, / megvan a szárnyam, / anyám meg fű lett

/ messzi határban. // Apám, ő harmat, / anyámon csillog, / elűzik számról / messze a szitkot." A vers erős zeneisége felszabadultságot sugall, témájában azonban komor, és ugyanezt a kettősséget mutatja a vers szókincse is, lásd pl. az első és utolsó versszakot: „Felemel, elejt / hordoz az este, / sötét árnyékom / hull levelekre." (A *Mosolymaradék* és a *Kinél az ítélet?* című kötetben a *sötét* jelző helyett *vízszintes* szerepel.) Szepes Erika *Meggyfaágon ringó hold* című tanulmányában, melynek címét Dienes *Egy szerelem három arca* (*Holdvirágzás*, 26) című verséből kölcsönzi, arra hívja fel a figyelmet, hogy ez a vers „mintha versmértékkel is felidézné Radnóti *Bájoló*jának halálba ringató képeit".

A Ladányi-szerelem lírai története a harmadik kötetben teljesedik ki (*Szerető, este,* 2002), hiszen ezt a könyvet teljes kizárólagossággal ennek a témának szenteli a költő. Ezek a versek természetesen nem a szerelem életrajzi igényű krónikájaként olvasandók, sokkal inkább annak lírai lenyomataként, s jóval túl is mutatnak azon a két éven, amit Ladányi és Dienes együtt töltöttek. Szepes Erika fentebb idézett tanulmányában úgy fogalmaz, hogy az övék „két nagy formátumú személyiség találkozása volt, amelyben Dienes tehetsége megújult, irányt kapott, megtermékenyült az általa igen nagyra becsült költőtől." Szepes Erika arra is felhívja a figyelmet, hogy Dienes képalkotása őrzi a Ladányi-topika elemeit, de sajátos jelentéstartalmakkal gazdagítja és bővíti azokat. A *Szerető, este* című kötet darabjaiban igen széles regiszteren szólalnak meg a Ladányi-szerelem ihlette versek. Gyakran élnek az alulstilizáltság és a kakofemizmus (nyelvi durvaság) eszközeivel, s merítenek az argó szókincsből, másutt pedig nagyon is klasszikusan költőiek, néhol folklórszerűek a képek, a szövegek. A szerelmi ráolvasások, varázsénekek archaikus hangját halljuk például az elhagyott nő fájdalmát megéneklő, népdalszerű *Cigány sorok* (23) című versben: „Ki virágod voltam, / öröm, íz a szádban, / oldozz föl, érints meg, / ne maradjak gyászban! // Hogyha vissza nem jössz, / szemed másra zártad, / szíved gyökeréig / ásson le a bánat. // Kutyák nyalják véred, / csillagod lehulljon, / hegedűd zápuljon, / örömöd halkuljon. // Megvadult nyarakban / fogvacogva járkálj, / kappanként csukorodj / lotyók sarki nászán. // Szíved kívül hordjad, / hátadon a házad, / szádig érjen a tűz, / rozsda marja nyálad". A Búcsúzóul (13) című versből pedig, mely a cím által keltett olvasói várakozásokkal ellentétben nem a kötet végén, hanem közepén foglal helyet (ezzel is mutatva mind a kronologikus, mind a pusztán referenciális olvasat lehetetlenségét), nem csupán a beletörődés rezignáltsága sugárzik, hanem a tiszta megbocsátásé: „Gondolok rád szerelemcsütörtökön, / lusta hétfőn. Szeleket küldök. Nyáron / fuvallatost, télen meleg délit, / kötök neked zoknikat, réklit / s küldök megértést, álomszabadságot, / fenyőillatot, vasalt, tiszta lepedőket…".

Dienes költészetének tetemes részét teszik ki a Karádi Zsolt által *depresszív alkotások*ként meghatározott versek, melyek a személyes szenvedéstörténet egy-egy állomását transzponálják lírai matériává. Már az első, *Mosolymaradék* című kötet harmadik ciklusának címe és címadó verse is ezt előlegezi: „Pár nap múlva / sárgába hajlik lila / virága bárki / öt ujjának / de a dobhártyán örökre / kivirágzik a / csattanás" (*Látlelet, 19*). Az *Egy apróhirdetés margójára* (15) még csak a megtépázott, önbizalmában megrendült lírai szubjektumot mutatja, majd egyre nagyobb sebek tárulnak fel a szövegekben: a család elvesztése, az elsőszülött gyermek elszakítása, majd a kórházi, pszichiátriai kezelések, betegségek is a versek nyersanyagává válnak. Karádi Zsolt szerint „a Dienes-költészet a veszteség költészete. A fájdalomé, de nem az önsajnálaté". A *Kinél az ítélet?* első ciklusába válogatott vers, a *Roszka mama*

monológja az elmeosztályról (15) úgy hat, mint egy abszurd dráma részlete, s a Dienes-költészetre oly jellemző pátosztalanság és deretorizáltság (P. Nagy István kifejezésével) szervezi.

3. Költészetfelfogás és a magyar költészeti hagyomány Dienes költészetében

Jenei Gyula Dienes Eszterrel készült, fentebb idézett életútinterjújából arra derül fény, hogy a költő irodalmi kvalitásaira tanárai már középiskolás korában felfigyeltek. Verseket írni azonban csak felnőttként kezdett, s hogy költővé csiszolódott, azt a Ladányi Mihállyal való találkozás eredményének tekinti, kezdetben a szerelem és a költőtárs nyújtotta inspiráció feldolgozása, majd a tőle való testi és szellemi elszakadás élethosszig tartó programja által. Kevés megjelent nyilatkozatából és költészetére vonatkozó prózai írásából a magának utat törő, ösztönösen formálódó tehetség, a poeta natus útja rajzolódik ki. *Holdvirágzás* című kötetének fülszövegében a következőképpen vall költői indulásáról: „Édesapám írástudatlan kubikus volt, édesanyám takarítónő. Köszönöm nekik, hogy írástudó lettem. Verseket későn, huszonhét éves koromban kezdtem írni (…) Magányom az élet, a világ olyan összefüggéseit láttatta meg velem, melyekre régen nem figyeltem oda. És elkezdtem írni. Egyszer csak ott állt a papíron egy vers. Kicsit kótyagos volt, kicsit idétlen. Másnap igazítottam rajta, és ezt harmadnap is megtettem. Lett valamim, ami az enyém volt. Nekem a vers sors, játék, katarzis, döbbenet, falat kenyér. Verseket írok magamnak, másokért."

Olvasmányairól, példaképeiről és poétikai műveltségéről is mesél az előzőleg hivatkozott beszélgetésben: Radnótit, Adyt, Petőfit, József Attilát, Nagy Lászlót, Pilinszkyt, Weöres Sándort, Hervay Gizellát, Szilágyi Domokost, Szilágyi Ákost és Kányádit jelöli meg kedves magyar költőiként, a külföldiek közül pedig Apollinaire-t, Eliotot, Jeszenyint említi. A magyar költészet itt felidézett nagyjai valamiképp mind helyet kaptak a Dienes-életműben, s a hozzájuk kötődő versek gyakran tartalmaznak autopoétikus megállapításokat, valamint reflektálnak a költészetre. Ezért ezeken a szövegeken keresztül nemcsak Dienes költészetének hagyományba illeszkedése követhető nyomon, hanem művészetről vallott felfogásába is bepillantást nyerhetünk.

(József Attila) Arra, hogy Dienes képalkotására minden bizonnyal a legnagyobb hatást József Attila költészete tette, már több irodalomtörténész és kritikus is felfigyelt. Szepes Erika fentebb idézett nagy ívű tanulmányában Dienes több versében is kimutatja a József Attila-i hatást, így pl. a *Debrecen* vagy a *Túl kevés* című szövegekben. Összetettebb és több József Attila-i szöveggel is párbeszédbe lépő vers a *Parafrázis* (*Kinél az ítélet?*, 11), mely már címével az irodalmi szövegek sajátos, szövegközi létmódjára irányítja a befogadó figyelmét. A vers József Attila költészetéből származó közismert pretextusokat helyez új összefüggésekbe, s nemcsak átírja, hanem újjá is alkotja azokat: „Véres, meleg avarban sétál a láb – / ha belehalok sem adom alább. / Mert míg a balsors bennem elidőz, / se nem tigris, se nem őz – / ember vagyok, s hiába tiltják, / számig ér mindig a sírás. / Tócsában áll a két szemem, / vétkeznek ellenem, vétkezem, / ölök vagy engem ölnek. // Földre köptem, itt vagyok, / néz le reám az Isten, / lyukas ingem átragyog, / hittem, amit hittem." József Attila költészetének emblematikus darabjai, mint a *Nagyon fáj* és a *Kész a leltár* című, valamint a *Ki-be ugrál…*, a *Csak az olvassa…* és a *Talán eltűnök hirtelen…* kezdetű versek sorait, jellegzetes kifejezéseit halljuk a *Parafrázis*ban. A vers utolsó négy sora népdalokat idéz, s Dienes költészetén belül kapcsolódik a *Nagy Lászlónak* (*Kinél az ítélet?*, 49) című vershez, melyben a következőket olvassuk: „földre köptem itt vagyok / ördög hozott engem, / lyukas ingen átragyog / szívemen az Isten."

Dienes költészetében van egy csokornyi vers, melyeket a költő nagy példaképeinek ajánlott. Ilyen a József Attila-centenáriumra írott *Kettőnk dolgai* című verse is, mely elsőként folyóiratban (Eső, 2005/4, 3–5), majd 2009-ben a *Kinél az ítélet?*-ben (50–52) jelent meg, s melyet a költő a *József Attilának szeretettel* alcímmel látott el. Ebben a nagy lélegzetű, felépítésében József Attila *Eszmélet*ét, motivikájában a *Külvárosi éj* és *A város peremén* című nagyverseket idéző, tizennégy számozott részből álló költeményben a lírai szubjektum feltárja egészen bensőséges kapcsolatát a szeretve tisztelt költőelőddel: „8. / Nem vágyam visz, nem akarat, / szeretnék még egy-két nyarat. / Ölemben összegyűjtött verseid, / mellemen medáliák. Ez persze vicc. // 9. / Tudod, Attila, / van költő, aki magyarázza az életet, / s van, aki értelmet ad neki." És: „13. / Tudod, én nagyon szerettem Apámat, / de téged a te Apádtól messze vitt a bánat. / Voltál lelenc, árva kisgyerek – / sajnáltalak és nagyon hittelek. / Testvérem vagy, hatalmas bátyám; / állsz a város peremén, és vársz rám. // 14. / Külvárosi éjszakák, kutyaguanó, / élve megmaradva meghalni volna jó."

Dienes személyes szenvedéstörténetének egy megrázó stációját rajzolja meg a szintén József Attila hangját idéző *Nélküled* (*Holdvirágzás*, 19) című vers, melynek eredeti megjelenésekor a költő (tőle szokatlan módon) megjelöli a keletkezés helyét és idejét is: *Karcag, Pszichiátria, 1986*. A *Szerető, este* című kötetben is szerepel egy *Nélküled* és egy *Nélküle* című vers (Szepes Erika tanulmánya mindkettőt számontartja), de egyik sem azonos ezzel a költeménnyel. Jól látható tehát, hogy a Dienes-költészet egyik tétje, központi kérdése a hiányok feldolgozása. Egy Dienes Eszterről szóló beszélgetésen Kontos Mária, egykori munkatársa idézte fel a költő gondolatát, mely szerint „boldogan nem lehet verset írni". A *Nélküled* című vers pedig nem csupán a boldogtalanság, hanem a mély, végtelen *reménytelenség* verse. A négy rövid, számozott részből álló költemény már a kezdetén a megtört, halálfélelmet átélő lírai énről tudósít, aki az este ölelésében remél menedékre lelni: „Levél vagy, súgom az estének, / szállj le rám, tudom, szeretnélek. / Tied az ágam, hasadt törzsem, / ölelj át engem, mert megölnek." S a versben ezek után is sorjáznak a zuhanásra, mélységre utaló kifejezések, szóképek: „Nagy kráter az éjszaka, / belezuhansz és hullsz haza." Vagy: „Most megadom a mélység adatait / a reménytelenség fokán, / hol nyitott szemembe köptek". A harminckét soros vers közepén áll a vers címadó szava, csupa elmúlással, romlással kapcsolatos, érzékletes képbe szőve: „Nem hitték, hogy ennyire szeretlek, / s nélküled belep a gaz, / elsárgul a nyárfa, / lepattogzik a kertek tűzzománca, / számról a szerelem." S ennek a „reménytelenség fokán" íródott versnek mintha párdarabja, válaszverse lenne a *Kinél az ítélet?* utolsó, mindössze négysoros verse, a *Tudósítás*. Ez a karakteres zeneiségű, majdnem teljesen szabályos ritmusú vers a költészetben látja az élet esélyét, a boldogság lehetőségét: „Tudom, hogy sorsom / kőkemény, / tudom, remény a / költemény." Az alapvetően pozitív kicsengésű vers a semleges krétikus verslábbal leírható ritmikai azonosságuk (– ∪ –), hangzásbéli hasonlóságuk és rímpozícióba állításuk által teremt kapcsolatot a *kőkemény* és a *költemény* szavak között, ezzel kissé árnyalva a vers optimista zárlatát. Abban a gesztusban azonban, hogy a kötet ezzel a szöveggel zárul, talán nemcsak a szerkesztői szándék, hanem a költő jövőbe vetett bizalma és tervei is megmutatkoznak. Erre utal Rékasy Ildikó, a barát írása is (*Levél Eszternek*, Eső 2015/1, 75), melyben költőtársa halála előtti telefonbeszélgetésükre visszaemlékezve arról ír, milyen bizakodó hangulatban tervezgette Dienes költészetének megújítását 2014 novemberében.

(Petőfi Sándor) A Dienes Eszter költészetében kimutatható másik legnagyobb hatás bizonyára Petőfi Sándoré lenne, bár talán nem annyira a képalkotás, mint a témaválasztás és a költői szókincs terén. A *Holdvirágzás* kötet *Egy estém otthon – P. Sándornak* (11) című verse Petőfi azonos című versével lép párbeszédbe. A lírai szubjektum ebben a versben a mindennapos esti rutin (fürdés, ágyazás) díszletei között a szabadság éjszakájáról és az elmúlásról gondolkodik: „Jöjj el, / szabadság éjszakája! / S elhullt testemen ki-bejárva / hajnalig / lakmároznak az angyalok."

Szintén Petőfit idézi a *Barguzini versek – Júliának* (*Kinél az ítélet?*, 56) című költemény, itt azonban a lírai beszélő egyértelműen azonosítható: Petőfi maga. Ismeretes, hogy az elmúlt évtizedekben ismét fellángolt az az elmélet, mely szerint Petőfi nem esett el a segesvári ütközetben, ahogyan azt az azóta eltelt százötven évben gondoltuk, hanem tovább élt a mai Oroszország területén. Sokan ennek bizonyítékát látták azokban a napvilágra került, Petőfinek tulajdonított orosz nyelvű szövegekben, melyeknek hitelességét irodalomtörténészek vizsgáltak. Ezeket a szövegeket *barguzini* versek összefoglaló néven ismerjük, s ezekhez kapcsolódik Dienes verse is. Petőfi itt a szibériai száműzetésből szólítja meg otthon maradt hitvesét: „Oh, Júliám! Mostanra már halvány asszonyom! / Rabságom fagyott erdeiből hozzád imádkozom. / Élsz-e még? Élek-e még zúzmarás erdők, / nyírfák, tigrisek, fagyhalál között? / Mind, ami szívemben volt, messze költözött. // Dalos kicsiny pacsirtám, asszony-feleségem, / magányos csillag dermedt életem egén – / emléked a Hold, sorsom éjjelén."

Petőfi emblematikus versét, *A XIX. század költőit* a költőt váteszként definiáló, azaz közösségi felelősségét hirdető költészet prototípusaként tartjuk számon. Dienes *Azért a szent fát…* (*Holdvirágzás*, 20) című indulatos négysorosa ennek a versnek az első versszakára reagál: „Üzenem a szarrágó szórágóknak: / kalitkás madár ne álljon rigónak. / Felborzolt kakadu mezős pacsirtának, / ne írjon másnak, aki csak magának!" Nem társul azonban ez a gondolat aktív közéleti szerepvállalással, s nem is válik a Dienes-költészet központi kérdésévé.

„Verseket kéne írnom, / nem haditudósításokat. / Nyílnak a völgyben / Szent Mihály útján suhant / de / Négy nap dörgött az ágyú / s egy kacagó szél suhan" – szól Dienes Istenem! (*Kinél az ítélet?*, 84) című rövid verse. A szöveg önellentmondással indul, hiszen a vers éppen keletkezik, amikor haditudósításként definiálja önmagát, majd a magyar költészet két híres őszversének karakterisztikus szókapcsolataival folytatódik (Petőfi Sándor: *Szeptember végén* és Ady Endre: *Párisban járt az Ősz*). A vers első négy sorát és utolsó két sorát egymástól a *de* ellentétes kötőszó választja el, mutatva a jellegzetes, Dienes-féle ellentétekre épülő és csattanóra kifutó konstrukciót. A versben valamiképp önirónia is rejlik, hiszen a lírai alany Petőfi és Ady sorait igazi versként, míg a sajátjait csak *haditudósítás*ként érzékeli.

(Ady Endre) A hatvanadik születésnapján készült, fentebb idézett interjúban a beszélgetőtárs kedves költőkre és fontos versekre vonatkozó kérdésére Dienes csak Ady Endrétől jelölt meg konkrét szövegeket (szerelmes versei, *A föl-földobott kő, Imádság háború után*), a többi, számára jelentős költőnek csak a nevét említette. Nem véletlen tehát, hogy Ady költészetének harcos-szenvedélyes aspektusa és képei olyan gyakran köszönnek vissza a Dienes-életműben. A fentebb már idézett *Istenem!* című vers mellé ide kívánkozik a *Harc poetika* című szöveg is, mely egyszerre idézi fel Ady *Páris, az én Bakonyom* és *Dózsa György unokája* című verseit, valamint Sziveri János *Próféciák* című költeményét is. A vers a *Kinél az ítélet?* című

válogatás második szövege, s címe jól felismerhetően az *ars poetica* terminus technicusát írja felül, méghozzá az Adyra is oly jellemző, s Dienes által is bensővé tett *harc* szóval, mely hangalakjával mégiscsak felidézi az eredeti *ars* (lat. művészet jelentésű) szót. A költemény első versszaka explicit költői hitvallás: „Én azokról írok verseket, / kik nem olvasnak engem, / mert ködlő hajnaltól / jajgató estig / nyakig állnak az anyaföldben, / állnak napestig."

Az eredetileg a *Szerető, este* című kötetben megjelent négysoros, az *Elbocsátó* (13) csupán az előkép, Ady *Elbocsátó szép üzenet*ének kissé felsőbbrendű attitűdjét veszi magára: „Mert nyomodban / szaglász az alkonyat, / megengedem, / hogy tőlem elmaradj." Ezzel szemben a *Pipacs és katáng* című versbe (*Holdvirágzás*, 30) szervesen szövődnek Ady *A magyar Ugaron* és Juhász Gyula *Nyár* című verseinek beszédes képei is: „Téged a fű, dudva, moha, / nem nő be soha, soha. / Lobog majd rajtad pipacs, / kékellik katáng, / nyugodalmat leltél, / »kedvesebb hazát«." Ez utóbbi sor pedig idézet a költő- és élettárs Ladányi Mihály *Kedvesebb hazát* című szonettjéből.

(További hatások) Dienes Eszter Radnótival egy napon született, pontosan a költőelőd után negyven évvel, s ezt valamiféle szellemi rokonságként élte meg. Neki állít emléket a *Csillag-soron – R. M. emlékére* (*Kinél az ítélet?*, 58) című vers: „Suhog az ősz / már mindig csak feletted, / a Holdat elvonszolják / s boltot nyit szemedben / a kiárusított ég, / szilva felejti hamvát. / Két szemed partja közt / felvonulnak a hangyák. / Bejárják koponyád hegyét, / savval maratják két szemed, / hazát termő férfikor, / elveszett ékezet. / Jönnek hegyről a pásztorok – / csillag-soron már ősz morog. / És kevés vigasz: kétfelől / súgnak a szavak: voltál öröklött menedék! / Két szemed partja közt / dominózik a sötét, / suhog az ősz."

Pilinszky Jánosnak dedikálta a *Tudom* (*Kinél az ítélet?*, 35) című verset, de az legalább annyira emlékezteti az olvasót Juhász Gyula *Tiszai csönd* című versének központi metaforájára, mint Pilinszky kristálytiszta költészetére: „Tudom, hiába fon körém / védőhálót az alkony, / a halál gyilkos angyala / felismeri az arcom." Weöres Sándor (akinek költészetéről Dienes egyébként a legnagyobb tisztelet hangján beszélt) egy gyermekmondókához hasonló, kis csúfolódó versben kap szerepet: „Fut, robog a kicsi kocsi, / rajta ül a Weöres Sanyi. / Dánom, bánom, / nem akartam rosszat írni / csak kigyütt a számon." (*Dánom, bánom. Holdvirágzás*, 15)

Dienes Eszter 1975-ben kezdődött és 2014-ben (halálával) lezárult költői pályája alatt öt verseskötetet alkotott. Hátrahagyott kéziratainak rendezése, műveinek teljes, kritikai igényű kiadása és irodalomtörténeti feldolgozása még várat magára. Műveinek digitalizálását a szolnoki Verseghy Ferenc Könyvtár megkezdte. Művészetéről számos méltányló kritika és tanulmány látott napvilágot, emlékét Törökszentmiklóson olvasóudvar őrzi.

Internetes források, ajánlott médiatartalmak és a témában tovább vezető szakirodalom

I. Dienes Eszter első három kötetének elektronikus kiadása a Verseghy Ferenc Elektronikus Könyvtár adatbázisában: *Mosolymaradék* (1995): http://portal.vfmk.hu/07_00000094; *Holdvirágzás* (2000): http://portal.vfmk.hu/07_00000095; *Szerető, este. Versek Ladányi Mihálynak* (2002): http://portal.vfmk.hu/07_00000130.

II. Tanulmányok, kritikák (időrendben):

P. Nagy István: *A költészet esélye*, Eső, 2001/1: http://www.esolap.hu/archive/11/255.html.

Szepes Erika: *Meggyfaágon ringó hold*, Eső, 2003/1: http://www.esolap.hu/archive/18/481.html.

Eső, 2009/2, *Dienes Eszter 60*: http://www.esolap.hu/archive/44.html.

Különösen:
Válogatás Dienes Eszter verseiből
Jenei Gyula: *„Élve megmaradva, meghalni volna jó" (Boldog, szomorú beszélgetés Dienes Eszterrel)*
Mrena Julianna: *Kiló félbarna. Dienes Eszter verseiről*
Karádi Zsolt: *Megrendítő tapasztalatok lírája (Dienes Eszter: Lélekállás-jelentés)*, Eső, 2012/3: http://www.esolap.hu/archive/57/1338.html.
Eső, 2015/1, *Dienes-emlékszám*: http://www.esolap.hu/archive/68.html.
Visszaemlékezések, búcsúzások, kéziratok.
III. Médiatartalmak:
Megzenésített versek a CarPEDlGnem zenekar előadásában 2018 januárjából:
Emlék: https://www.youtube.com/watch?v=l3X-bMHwjQw,
Tenger: https://www.youtube.com/watch?v=aMb98o1zd3k.
A *Dienes Eszter Olvasóudvar* avatása a törökszentmiklósi Ipolyi Arnold Kulturális Központban (a törökszentmiklósi T1 televízió Publikum Kulturális Magazinjának 2016.10.14-i felvétele): https://www.youtube.com/watch?v=-XKDsgaBPdg.
4:34-11:37 Dienes Eszter alakját (részben még kiadatlan) önéletírás-részleteiből megidézi Medgyessy Klára, az IAKK igazgatója.
23:30-46:28 Kontos Mária, az egykori kolléga és barát emlékszik Dienes Eszterre, megjelent köteteinek kronológiáját követve.

KO SATAKE
2001. IX.

DÉRCZY PÉTER

BUKDÁCSOLÓ ANGYALOK[1]

Térey János: Káli holtak. *Bp., Jelenkor Kiadó, 2018*

Térey János negyvennyolc éves korára terjedelmében is jelentős életműre nézhet vissza, nagy tudást, nagy tehetséget mutató kötetek hosszú sora van mögötte, melyek formailag, műnemi értelemben is igen sokszínűek. Egyszerű verseskötetek mellett ott szerepelnek a nagyigényű verses regények, a tőlük nem teljesen független (mert versben megfogalmazott) színpadi művek, drámák, s most újabb formai nyitásként Térey igazi epikus művel, regénnyel jelentkezett. Bár talán nem igazán pontos és hiteles úgy fogalmazni, hogy „újabb nyitásként", hiszen a költőnek már 1997-ben is megjelent egy kifejezetten prózai könyve, a *Termann hagyományai*, amely aztán ráadásul átdolgozott, javított kiadásban *Termann hagyatéka* címmel 2012-ben újra napvilágot látott, ami azt is jelzi egyben, hogy Térey számára ezek a kilencvenes években született *novellák* nyilvánvalóan nagyon fontosak voltak (noha ő maga akkortájt úgy nyilatkozott, túl van rajtuk, azaz nem lényegesek számára), s hogy mennyire, azt most a regény esetében is láthatjuk valamelyest.

A recepcióban azonban valahogy elmosódott, sőt talán el is felejtődött, hogy Térey nemcsak versekkel, verses regényekkel, sőt verses novellákkal kísérletezett, hanem már pályája korai szakaszában is próbálkozott a nem versszerű, egyszerű (kis)epikai formákkal (még ha az eredmény nyilvánvalóan tükrözi is a *költői viszonyt* a formához); méghozzá kitűnő novelláskötetet hozva így létre. Sőt, ahogy azt akkoriban meg is írtam (Termann egykoron és ma, Műút, 2012, 033), a novelláknak volt egy különös aspektusuk, hogy tudniillik bár külön-külön is jók és szerethetők voltak, együttesen még többletjelentéssel is bírtak. Ugyanis sorozatukból/füzérükből halványan, de mégis jól érzékelhetően egy „karrierregény", egy nevelődési regény sorstoposzának mozaikjai is kibontakoznak: a vidéki városból a fővárosba kerülő egyetemista, Termann élete, ahogy lassan költővé és felnőtté érik. Ugyanakkor a novellák világát tovább tágítja, hogy Termann körül hasonló társak, figurák botladoznak vele együtt – azaz egy egész generáció életérzése, helykeresése, élete körvonalazódik, a háttérben Budapest díszleteivel és értelmiségi belvilágával. Annak, aki már olvasta a *Káli holtak*at, bizonyára sok minden ismerős lehet abból, amit a Termann-könyvek kapcsán igazán csak érintőlegesen felvillantottam. Előzetesen is megállapítható, hogy a *Káli holtak* sok tekintetben folytatása a Termann-szövegeknek, mintegy azt bemutatva, hogy a húsz-huszonöt év előtti

[1] Térey regénye megjelenése pillanatától nagy hullámokat kavart a kortárs magyar irodalom (recepciójának) állóvizében. Az értékelések a teljes elutasítástól (Kálmán C. György, Élet és Irodalom, 2018. jún. 15.) a teljes értékelő hódolatig (Arató László, Élet és Irodalom, szept. 7.) terjedtek, s köztük elég sok, mondjuk így, „billegő" jellegű értékelés/értelmezés látott napvilágot, melyek kisebb vagy nagyobb mértékben, visszafogottabban vagy dühödtebben vetették fel részben azokat a problémákat is, melyeket magam is vázolok, de szándékosan nem tértem ki egyik kritikára sem. Ennek pusztán az az oka, hogy véleményem szerint mindegyik írás narratívája keretét Kálmán C. György kritikájához viszonyította, ami nem biztos, hogy szerencsés. Ebből próbáltam volna kilépni, de utólag látom, nem mindig sikerült.

Termannoknak milyen útjaik lehetségesek a 2010-es évek vége felé, s ehhez, legalábbis Téreynek így tűnhetett, a regény nagyobb formája illeszkedett (volna).

A regény főszereplője Csáky Alex színész, aki a mű történetében körülbelül huszonnyolc évesen (346) indul el, és a végén harmincévesen (518) búcsúzunk tőle, tehát a *Káli holtak* elbeszélt ideje nagyjából két év (de ez egyéb okok miatt, amire majd kitérek, nem nagyon tűnik föl). Fiatal színész, de már egy évvel korábban, huszonhét évesen (423) megkapta a Jászai Mari-díjat a *Hamlet* címszerepének alakításáért. Ünnepelt, már-már sztárstátuszban élő művész, akinek a sorsa mégsem úgy alakul, ahogy várható lenne: a történet ideje az ő életének megborulásával, művészként/színészként való fokozatos lecsúszásával fog telni. Ha a műről lehántjuk az iszonyatos mennyiségű epikai sallangot, a kitérőket, a történetnek formailag ellenálló esszébetéteket és egyéb, sokszor fölösleges prózai részleteket, akkor a csupasz váz valójában egy egyszerű, bár kétségtelenül a klasszikussal szemben negatív nevelődésregény-modellt mutat, azon belül pedig a művészregény alternatíváját. Persze a sort lehetne még folytatni, például azzal, hogy vajon kulcsregény-e a *Káli holtak*, hiszen minden, ami történik benne, az a magyar színházi (és filmes) közegben játszódik, természetesen kívülálló számára nem, de a beavatottabbak számára talán mégis felismerhető helyszínekkel, eseményekkel és figurákkal (e tekintetben a művet nevezhetnénk akár színházi regénynek is, ha volna ennek valami olyan értelme, amely Térey alkotásához közelebb vinne, de nincs). A regény elejére nyilvánvalóan ironikusan odabiggyesztett, különösen filmek esetében szokásos felhívás, hogy „bármely regénybeli hasonlóság a kortárs magyar kultúra alakjaihoz és eseményeihez csupán véletlen. Egészen más a helyzet a tájjal", rá is játszik erre erősen. Térey amúgy is szívesen használja a klasszikus alkotás, jelen esetben a regény nagy ívű kellékeit, mint a mottók alkalmazása, a nagy fejezetekre tagolás és azon belül a kisebb szövegegységek kvázi alfejezetként való kezelése (ami persze megint csak ironikus, mert valójában szó sincs még látszólagos alfejezetekről sem, a néhány mondatos résztől az egy valóságosan elképzelhető alfejezet méretéig terjedő szövegrészek nem így működnek, hanem folyamatos naplóbejegyzést imitálnak). Mindezt tetézi (bonyolítja), hogy a regény történetét egy rövidebb és egy kicsivel hosszabb szövegrész keretezi (noha a mű amúgy egyáltalán nem a klasszikus keretes elbeszélések körébe tartozik), melyről talán azt lehet megkockáztatni, hogy egy álomjelenetet elevenít meg, ezzel a befogadó számára felvetve azt a lehetőséget is, hogy az *egész főszöveg* valójában valakinek (Csáky Alexnek, ill. a Csáky által alakított Botond nevű nem valóságos személynek) az *álma*. Ugyanakkor ez a főszöveg én jellegű narrációban képződik meg, Csáky Alex maga meséli el vagy írja le naplószerűen, hogy mi történik abban a világban, amelyben létezik. Tehát az elbeszélésnek egyetlen hőse van, az ő szűrőjén át látunk mindent, ami akár egy kamara jellegű prózát is jelképezhetne, de a *Káli holtak* kiállítása, akár imitált, akár ironizált nagyregény vonásai ennek ellentmondanak. Persze ha csak szatíraként fogjuk föl az elbeszélteket, akkor nem, hiszen ha mindent kifordítunk, akkor a narráció botlásai nem annyira az elbeszélőé, hanem annak a világnak az ellentmondása, melyet megjelenít. A főszereplő így egyfelől tudósít saját élete alakulásáról, s ezt értsük valahogy szó szerint, mert a regény teljes szövegében Csáky Alex beszél, és végig jelen időben, ezért aztán azt a feltevést, hogy a kisebb-nagyobb vagy egészen hosszadalmas „bejegyzések" egy tényleges napló részei lennének, nyugodtan el is vethetjük. A napló mint narratív forma ugyanis „múlt idejű", elbeszélője csak azt mondhatja el, ami már megtörtént, arról, ami éppen most történik, nem tudósíthat

(ugyanakkor ritkán, de előfordul, hogy Csáky elbeszélése átvált múlt idejű, tehát felidéző/visszatekintő jellegű beszédbe, ami a naplóformát erősítené). A *Káli holtak* nagy epikai problémája, hogy ez a narrációs helyzet mindvégig tisztázatlan, olykor vicces, olykor kifejezetten zavaró helyzeteket teremtve. Csak egyet emelek ki: a regény elején Csáky még abszolút ünnepelt színész, nos, ekkor olvasható egy interjúrészlet a *Marie Claire* című újságból, elég hosszan (38–39) arról, hogy hogyan éli meg azt, hogy ilyen fiatalon már ünnepelt és díjazott színész, illetve hogy nem fél-e attól, hogy a mostanában forgatott zombis tévéfilmben szerepet vállalt. Az összességében két oldal terjedelmű regényszöveg nyilvánvalóan nagyon komoly és egyáltalán nem ironizált művészi/erkölcsi problémákat vet fel, sőt a későbbiek ismeretében az egész mű központjába is helyezhetők ezek – de ugye az nem képzelhető el, hogy a híres színész bekörmöli a naplójába a vele készült interjút; annál is inkább nem, mert az elbeszélői helyzet más lapokon meg sem engedi a naplóformának még csak a lehetőségét sem. Sőt olyan kép alakulhat ki az olvasóban időnként, hogy Csáky mintha valakinek beszélne, mintha volna valamilyen hallgatósága, például: „Már mondtam (…), de még nem meséltem el" (264), „Már mondtam" (382), „Ha még nem mondtam volna" (512), „Két hírem van" (473), és sorolhatnám. Ám ebben az esetben sem elképzelhető, hogy a regény főszereplője részletesen elbeszélje hallgatóságának mondjuk az Athénban szerzett színházi, építészeti, művészettörténeti, valamint szexuális élményeit a legnagyobb részletességgel. S ami a narráció problémáját tovább növeli, hogy ez az énelbeszélő teljesen reflexió nélküli, ahogy már említettem, mintha a helyszínről tudósítana, hogy ott mi történik, de hogy valóban mi történik, és miért, és ez milyen hatással van rá, az vagy egyáltalán nem derül ki, vagy alig. Így aztán Csáky Alex története eléggé sovány, nem sokat tudunk meg róla, és talán ennek következtében is hasonlóan keveset tudunk meg az őt körülvevő emberekről, környezetükről, a világról, melyben élnek. Hozok példákat.

Csáky Alex a fővárosban született már (ellentétben Termann-nal), apja ügyvéd, anyjáról a 468. oldalon derül csak ki, hogy „élete zömét kórházban dolgozta le", apjával sokáig nincs jóban, majd közelednek egymáshoz, de végül Csáky még apja halálában sem tud neki megbocsátani (pontosan nem derül ki, mi is a baja az apjával, mi okozta köztük igazán a konfliktust, ha eltekintünk a szigorú, korlátozó, nem szeretetteljes apatoposztól, és hát tekintsünk el, mert annyira közhelyes). Az apa figurájával ellentétben a nagyapa alakja mindig nosztalgikusan és tisztán merül föl: „Öregapám volt az igazi káli ember, mindenki Sanyi bácsija Monoszlón, a baromfiudvarával, a nagy erdei sétáival meg a ragaszkodásával a fél udvart bekoszoló fekete eperfájához." (124) A nagyapa figurája ráadásul mindig összeforr a környező táj, a Káli-medence fenséges látványával, a természet lenyűgöző nagyságával és szépségével: „Öregapám járta a rétet, az erdőt, gombászott, fácánt fogott, barkaágakat szedett, hogy a mama kosarat fonhasson belőle, én meg mentem vele árkon-bokron át. Mohos volt a házukon a nádtető. A villanyt már bekötötték, de még kerekes kútból húztuk a vizet, és sosem kaptam gyomorrontást. Kaszáltam a szomszéddal, vágtam a fát. Megmártóztunk a hegyi tavakban, tábortűznél sütöttük a szalonnát." (29) Ennél többet azonban a nagyapa figurájáról sem kapunk, s ez sajnos egysíkú értelmezésekre adhat okot, hogy tehát alakjában és a káli tájban a romlatlan erkölcsi intranzigenciát és életminőséget kellene látnunk, holott Térey, a szöveg más pontjain, érzékelhetően távol tartja magát az ilyen leegyszerűsítő gesztusoktól.

Az apa, az anya, a nagyapa figurája mellett a regény összes többi szereplője is (Csáky volt élettársa, gyerekének anyja, egykori szeretője, Binder Lívia, aztán újabb, talán a megállapodottságot jelentő újabb szeretője, Luca, és mind a színésztársai, rendezői, Sulyok és Gróf, valamint filmes rendezője, Borombovics Géza, szóval tényleg mindenki) csak kétdimenziós figura, annyira formálódnak csak meg, amennyire Csáky számára érdekesek. Egyszóval gyakorlatilag egyéniség nélküli, vagy alig egyénített figurák, beleértve magát Csákyt is, ha alaposan megvizsgáljuk a főszereplő „életrajzát". Egy nevelődési regénymodellt imitáló forma esetében legalábbis meglepő jellegzetességek ezek. Persze ellene lehetne vetni, hogy az ilyen megközelítése a regény világának és szereplőinek túlságosan is pszichologizáló és a valószerűségre alapozó, s éppen a szatirikus, sokszor karikírozó megjelenítés nem igényli egy valóságos tizenkilencedik századi „bildungsroman" kellékeit. Igen ám, csak ha motivációs és lélektani szinten nem érthető, vagy fogalmazzunk inkább úgy, nem teljesen világos, hogy Csákyval mikor mi és miért történik, és mindez milyen személyiségváltozásokat okoz a figurájában, akkor az is zavarossá válik, hogy a sztárolt színész kivételes státuszából valójában hogyan és miért csúszik le a teljes összeomlás szélére. Ehhez indokként az kevés, hogy részt vesz egy minden valószínűség szerint rangján aluli zombis tévéfilm forgatásában. Pedig Térey valamilyen oknál fogva ezt a zombifilmet az egész regény szempontjából is döntő fontosságúnak ítélte, ki is térek rá kicsit részletesebben.

A regény teljes első fejezetét (*Elevenek és holtak*) teszi ki a virtuális film, a *Káli holtak* forgatása, a forgatókönyvből való idézetekkel, jelenetekkel, de a szöveg későbbi részeiben is meg-megjelenik valamilyen módon (például amikor Csáky végképp kilép a filmből, illetve amikor ennek hatására „kiírják" belőle). Mint látható, a nem létező tévéfilm és a valóságos regény címe azonos, és erre valamilyen választ kell majd találnunk. A film „története", amennyire egyáltalán kihámozható a különféle státuszú szövegrészek egymásra csúsztatásából, hogy a Káli-medence összes egykori halottja, akit az évszázadok során űzött és leöldösött tatár, török és labanc, zombiként feltámad, és rázúdul a mai falvak népére, beleértve ebbe azt a betelepülő értelmiségi/művész népséget is, amely mintegy elfoglalta és lezüllesztette az eredeti táj és lélek szépségeit. Elég szörnyen hangzik ez így. Térey persze mindezt ironikus/szatirikus megközelítésben tárja a film „szemlélője" és a valóságos szöveg olvasója elé, végül is nem hagyva kétséget, hogy a *Káli holtak* című „filmalkotás" igazából egy szennymű, amire a széles néptömegek szórakoztatása miatt van szükség. Ugyanakkor a narráció lebegteti azt az értelmezési lehetőséget is, hogy a film bár nyilván csak egy zsánerfilm, de ebben a minőségében is hordozhat megfontolandó és értékelendő erkölcsi/művészi értékeket. Csáky kezdetben ezért vesz részt benne, s majd csak fokozatosan jön rá, hogy a film egyszerű becsapás. A színész egész regénybeli életpályája szempontjából fontos lenne, hogy a szemünk elé táruljon ez a felismerési (nevelődési) folyamat, ám ebből az olvasó nem sokat kap (nagy kivétel Borombovics rendező káli birtokának kitűnő szatirikus leírása). Csáky Alex, aki bármennyire is művelt és tehetséges színész, nem épp éles eszéről fog olvasója emlékezetében megragadni, valójában akkor ismeri föl, hogy mire vállalkozott, amikor a színházi életében és főleg munkájában érik egyre-másra kudarcok, melyeket előbb nem ért, majd – joggal – rossz döntésének tulajdonít. Más kérdés, hogy ha valaki egyszer kiugróan magasan teljesít (Hamlet-alakítás), akkor egyetlen, amúgy nem kirívóan rossz döntés következményeként

miért nem képes színészileg sem megismételni korábbi produkciója minőségét; így vall aztán kudarcot Schiller *Haramiák*jában, s nem lesz majd szerencséje a *Hamlet* újabb és újabb előadásaival sem (bár itt művészeten kívüli okok játszanak közre).

Tehát van egy film a regényben, amely a befogadó számára is nagyon nehéz helyzeteket teremt, mivel a forgatókönyv szövegei, a benne szereplő egyes játszó személyek szövegei igen gyakran összecsúsznak Csáky valós szövegeivel, sokszor problémás felfejteni, hogy ki beszél: Botond, a film főszereplője, vagy az őt alakító Csáky, vagy Csáky idézi Botondot függőbeszéd-szerű mondatokban. S az sem mellékes, hogy mikor gondoljuk valóságosnak (értsd: a mögöttes elbeszélő, a szerző stiláris/szerkesztési hibájának) a szöveg bornírtságait, s mikor maró gúnynak, iróniának a nem éppen irodalmi igényű forgatókönyvrészleteket. Bár alkalmanként e tisztázatlan narrációs helyzetből humoros poénok adódnak, de az egész fejezet erősen fárasztó, s mint ilyen kétséges is a terjedelme. Körülbelül a regény egyharmadát teszi ki, ami kissé soknak tűnik ahhoz az értelmezéshez, hogy ez egy pocsék film, amiben nem szabad részt venni. Ám bármennyire röhejes is időnként a forgatókönyv, szörnyűek a film párbeszédei, illetve az ezen dialógusok által generált, már közelebbről nem meghatározható eredetű párbeszédek és elbeszélések is sokszor billegnek az elfogadhatóság határán innen és túl, a filmes *Káli holtak*nak nyilvánvalóan kell, hogy legyen valamilyen helye a regény szövegvilágában. Annál is inkább, mert időnként váratlanul olyan szövegrészletek bukkannak föl, melyeket tulajdonítsunk akár Botondnak (a falut a zombik ellen védelmezők vezetőjének), akár Csákynak, sőt akár egy odaértett (szerzői) elbeszélőnek, elgondolkodtatóak. Íme: „A pesti jöttmentek és a főleg fiatal yuppie-k – a »bebírók!« – urbánus szibaritasága, ami számukra ennyire bőszítő. Hogy nem tisztelik sem a múltat, sem a jelenkor pallérozatlan, ám legalább tőrőlmetszett köveskáli lakosait, akik közé beférkőztek." (31)

Az előbb említett „hely", azaz a *Káli holtak* című film helye (s az Elevenek és holtak című fejezeté) több síkon képzelhető el. Lehet olyan értelmet adni neki, hogy a narrátor, azaz Csáky a film készítése közben döbben rá, hogy az ő gyerekkori édenét mára, az elbeszélés jelen idejére szétrombolták a „bebírók", a betelepülők, akik a hagyományőrzés leple alatt valójában tönkretették a Káli-medencét mint grandiózus tájat és mint egy sajátos, emberi értékekhez ragaszkodó közösség szülőföldjét. Innét nézve a zombitámadás a bibliai tíz csapásra hajazó isteni végítélet, büntetés, amiért a „káli ember" elhagyta a természetes élet útját. De az az értelmezés is felvethető, amely eloldódik a konkrét helyszíntől, és a *Káli holtak*at (a filmet) egy tértől és időtől független apokaliptikus látomásként fogja föl, mintegy a jelenkori (magyarországi) világ állapotának szimbólumaként, azaz azt sugallja, hogy mindannyian holtak vagyunk; ezért megérthető, hogy Térey a regény címének is ezt választja (természetesen itt ezt a „metaszöveg" és regényszöveg értékétől és minőségétől függetlenül kell elképzelnünk). Ebben a kontextusban aztán a következő fejezetek színház- és drámaelemzései (megtámogatva néhány emblematikus európai városról, mint Róma, Athén vagy Szentpétervár, szőtt mini esszével) valójában mindössze azt a funkciót töltik be, hogy Térey fölvázolhassa, milyen reakciók volnának lehetségesek erre az állapotra (s persze Athén, a „kultúra bölcsője" kapcsán azt is lássuk, hogy bizonyos értelemben csak egy összehugyozott, összehányt „falu", tönkrement, mint Köveskál). Így aztán a klasszikus nagy drámák, mint a *Hamlet*, a *Haramiák*, a *Ványa bácsi* vagy *A salemi boszorkányok* e tekintetben illusztrációként szerepelnek, s ami külön érdekes: nem Csáky

értelmezésében, adaptálva mintegy saját helyzetére, hanem mindig rendezők (Sulyok, Gróf), tehát Csáky szemszögéből nézve kívülállók interpretációjában. Ezért aztán sem Hamlet halogató, kontemplációra hajlamos, a közvetlen cselekvést hárító, majd mégiscsak elfogadó alkati válasza, sem Moor Károly (Karl Moor) radikális cselekvése nem képes Csáky életében akárcsak útmutatóként szerepelni. (Csak mellékszálként említve: az olvasó elgondolkodhat rajta, hogyan kaphatott komoly színházi kitüntetést és ünnepelt színészi státuszt az a színész, akinek nem sok feltevése van a világirodalom legizgalmasabb drámáiról.)

Az előzőek tükrében Csáky „büntetése" a lecsúszás, a végső szétesés (ami ugyanolyan váratlan, reális okokkal nem magyarázható, mint a zombik támadása), ahogy ő maga fogalmazza, kivetítve belső állapotát a külső világra is: „Szétesőben a város, és szétesőben én." (489) De mint már többször utaltam rá, ez a negatív nevelődési folyamat a regény hősére semmilyen hatással nincs, összeomlásában sem lesz bölcsebb a súlyos áron szerzett tapasztalatok révén, nem is változik meg valójában, talán csak nézi értetlenül azt a pusztulást, amely őbenne és környezetében bekövetkezett; Csáky szavaival: „Fokozatosan romoltam odáig, hogy ne játszhassam. És életem gödrének legmélyén tanácstalan is voltam, hogy javulhatnék föl." (518) A háttérelbeszélő (Térey) annyi egérutat hagy számára, hogy talán újabb fiatal szeretője, Luca elhoz számára valami nyugodtabb, átláthatóbb életet (hogy Luca miért is működhet e szerepben, és ki is ő valójában, arról az égvilágon semmit nem tudunk meg). A mellékszereplőkről való kevés tudásunk, a főszereplő, minden állítással szemben, változatlansága összefügg azzal is, hogy a már említett „jelen idő" teljesen eluralkodik a szövegen, mintha egy általános jelenben mozogna minden és mindenki, amiben valójában senki és semmi nem különböztethető meg; a maguk puszta közvetlenségében működnek csak. Ezért érzékelhető úgy a regény világa, hogy abban semmi nem mozdul, nincs múlt, nincs jövő – nincs idő sem. Bár apróbb jelekből érzékelhető, hogy eltelt valamennyi időintervallum, de az idő mégis szinte kiiktatódik a regény történetéből. Pedig a kortárs magyar irodalommal szemben Térey nagyon is a mai magyar jelenbe exponálja a regény idejét, számtalan konkrét utalás van erre a migrációs problémáktól a mesterségesen generált terrorfenyegetettség kérdéséig. Mintha a mögöttes elbeszélő arra törekedne, hogy a történet *ne* legyen tanulságos, ne legyen teleológiája egyáltalán, ami erősen akceptálható, ha a didaktikusság felől nézzük, viszont megjegyzendő azért, hogy *nem* teleologikus szöveg aligha képzelhető el. És a szöveg bizonyítja is ezt nemegyszer, amikor a szerző előtérbe lép, és tanulságcentrikus eszmefuttatásokat tesz közzé, vagy kinyilatkoztatásszerű mondatokra ragadtatja magát. De még ez sem volna oly nagy baj. Az igazi probléma talán az, hogy Térey egy *költőileg* felépített (értsd: kamara jellegű, kisregény méretű) nevelődésregényt duzzasztott *nagyepikusi* formává, amely ezt a terhelést természetesen nem bírta. Így aztán a magam részéről nagyon sajnálom, hogy a Termann-nemzedék hitelesen ábrázolt/elmesélt útkeresése, sodródása és lassan önmagára találása után e nemzedék „befutásának" és a részben ebből is keletkező létproblémáinak epikai/költői megjelenítése sokkal kevésbé lett attraktív. Nyilván a nagyregényforma Térey számára talán megkerülhetetlen kihívás lehetett, különösen neki, aki a grandiózusság iránt oly mély vonzalmat érez, de ebből az olvasó most csak a mottóban is megidézett táj komor-derűs, de persze lélektelen nagyságát pillanthatja meg. A főszereplőnek például még egy hősi bukás sem jutott, igaz, nem is érdemelte volna meg a regény „meséje" szerint; nincs nagyság, nincs méltóság, nincs grandiózus

történelem/történet, középszerű alakok még csak a bukás nagyszerű, igazi tragédiájával sem szembesülhetnek, nem bukott, csak bukdácsoló angyalok. Térey vállalkozásának nagysága, tehát az eltervezett (és az életműbe egyébként nem csak a Termann-novellák révén pontosan illeszkedő, azt tágító) nagy mű létrehozásának szándéka/akarata azonban megkérdőjelezhetetlen.

BECK ZOLTÁN

HOZOTT IS, MEG NEM IS

Kele Fodor Ákos: A szív vége, Cigány Újmesék. *Tea Kiadó, Bp., 2018*

„A mese-szüzsé a világ rendjében így vagy úgy bekövetkező hiánnyal előálló feladattal veszi kezdetét, és a hiány megszüntetésére tett kísérlet, a rend (kozmosz) helyreállítását célzó próbálkozás elbeszélését tartalmazza."[1] Egyszerűbben: a mese a megértésre, a világ megértésére tett komplex, narratív kísérlet. Hermeneutikai nézőpontból – miként ezt az előbb idézett Biczó Gábor ajánlja munkájában – alighanem az lehet az elsődleges feladatunk, hogy megértsük ezt a Kele Fodor Ákos által elbeszélt mesei világot.

Mi is az a könyv, a Kele Fodor Ákosé, amelyet ő maga „cigány újmesék"-ként definiál? A jelölő „cigány mesei" minőségét az adja, hogy a szerző a szöveganyagot a Kárpát-medencei cigány mesevilágból építi meg. *Új*sága pedig abból adódik, hogy az a fragmentált elbeszéléssor, amely különböző időkben és terekben megképződő egyes történeteket, illetve történetelemeket tartalmaz, a kötetben koherens, ha nem is lineáris mesévé, de összefogott, bejárható univerzummá rendeződik. Ám ahogyan ez a mesei szövet összeállni látszik, azt inkább gondolom retorikai tevékenységnek, semmint tényleges együvé tartozásnak. A szerző maga is vall arról a kísérletről, amelyben, mint írja, az „egyes motívumok vagy mesei események, melyeket egymással kapcsolatba hoztam, nem azonos kultúrkörből származnak".

A vállalkozás tehát abban találja meg legfőbb kihívását, hogy különböző időszakokban, különböző cigány, roma közösségekben létező mesék és mesei motívumok egységes narratívumot alkossanak. És ennek megvalósítását lehet szerzői vállalkozásnak tekinteni. Én azonban elsősorban nem ennek a hogyanjával kívánok foglalkozni: szóval nem azt a kérdést teszem fel, hogy ez a kísérlet hogyan volt kivitelezhető, miként kellett az egymáshoz illeszkedő vagy az egymásra utaló elemeket összerakni. Elsősorban azért, mert ha azt feltételezzük, hogy valamiféle sztoripuzzle, amivel dolgunk van, akkor az bír egy előzetes állítással: nevezetesen,

[1] Biczó Gábor: Mese és társadalom. Didakt, Debrecen, 2014, 21.

hogy létezik egy olyan kép, olyan egész, amelynek mindezek alkotóelemei. Ez pedig részben irodalomelméleti, részben pedig kulturális antropológiai vagy kultúratudományi nézőpontból is hamisnak és korszerűtlennek tetszik.

A presentism (ill. az unreflected presentism) terminusával volna ez az írói szövegalkotói tevékenység leginkább megragadható, amely leegyszerűsítve itt azt jelentheti: a különböző időkben, terekben, nyelveken és kulturális kontextusokban érvényes, ott keletkező és használatba vett gyakorlatok – szövegek, társadalmi szabályozók, értékorientációk etc. – idő- és térvonatkozása felfüggesztődik, ezek különböző technikákkal egybeolvasódnak, szóval látszólagos összefüggéseket mutatnak, miközben egzisztenciájuk alapvetően tér el egymástól. Ez a gyakorlat a tudományos narratívákban kifejezetten problematikus, és jelentős nyomokat hagyott a romológia vagy romani studies névvel jelölt diskurzustérben, sőt – engedtessék meg a kiszólás – máig nehezíti a diskurzus tudományos emancipációját. De mit is jelent ez a meseírói gyakorlatban a Cigány Újmesék esetében? A szerző erről a gyakorlatról így ír: „A másik típusú motívumpárosítási eljárással olyan esetekben éltem, amikor például egy hiedelemlénynek az egyik kultúrközegben ilyen, más közegben vagy földrajzi területen másmilyen sajátságokat tulajdonítanak." (256–257)

Az eljárást és a hozzá kapcsolódó érvelést az írói praxis felől érteni vélem: egy karakter bevezetése és szerepeltetése a célja, ehhez használ egyfajta sűrítő eljárást, és ez a mischung (a dolgok technikai értelemben vett keveredése mint tudatos írói tevékenység) teremti meg a történetegészben végigvihető figurát vagy figurákat.

Stilárisan is összefésült szövegegység ez, mégis az az érzésem, hogy áttekinthetetlen szövegegyüttessel van dolgunk. A szerző lineáris olvasást javasol, ám éppen a mesei sajátosságok oldódnak fel a szövegben – miközben nyelvi formulái megőrződnek. A figurákhoz kapcsolódó élményeink sem az eseményesítésben, sem az így megképződő karakterekben nem rajzolódnak meg. Nagyjából a kötet első harmadára elvesztjük a szereplőinket – éppen sokasodásuk miatt. A sűrítő technika még az egyszerűbb, rövidebb szövegekben is, mint mondjuk *A kis jósember* mesében (ahol a fiatal cigány asszony nap nap után farkassá változik), kissé széttartó szöveget eredményez: még ha a retorikai összetartást a gazda ismétlődő megjelenése meg a Holyipi parancsai biztosítják is, a kontextualizálás történethez nem tartozó állandó kényszere redundáns szövegelemek, szereplők, helyszínek, motívumok sokaságát vezeti be, amelyek szétszórják az olvasói figyelmet.

Alighanem megmutatkozott az eddig írtakban az, hogy honnan is szólalok meg a könyvvel kapcsolatosan: nem azt látom tétnek, hogy mi a mesei történet, miként van megírva, élmény-e az olvasása, vagy mely korosztály(ok) forgathatják örömmel és haszonnal. Nagyszerű, a nyelvvel jól bánó szerzővel van ugyanis dolgunk. Nem is az íráshoz kapcsolódó írói gyakorlatok felé fordult az érdeklődésem. Ennél komolyabb tétjét látom, illetve hangsúlyozom (némileg egyoldalúan) ennek a könyvnek, még pontosabban szólva ezt látom egyetlen komolyan vehető tétjének: mennyiben lehet ezt cigány mesekönyvnek tekinteni, s mit is jelent alcímében annak *új*sága. Annyi másban talán igen, ebben viszont aligha értek egyet a könyv szerzőjével. Mert éppen azzal a téttel nem számol, amely identikus akaratot rendel a szöveghez, az a belátás nem látszik, hogy a szimplán esztétizáló gesztusok és poétikai eljárások nem bánhatnak szabadon azzal az anyaggal, amelynek tétje nem a textusban van. Az orális cigány, roma hagyományvilág megszólíthatóságának és átírásának felelőssége nem esik egybe azzal, hogy „kapóra jön" egy-egy motívum, nyelvi-stiláris jellemző, amelyet aztán használatba vesz az új szöveg. Ha feltételezzük,

hogy a közösségi tudatban valamiféle egységes cigány, roma nép élménye létezik, és azt mondjuk, ennek tetten érhető eleme a romákra vonatkozó sztereotípiák strukturálatlan rögzülése, akkor cigány mesét írni voltaképpen döntési helyzet, amelyben vagy helybenhagyjuk a homogenizáló-esszenciális nézőpontot, vagy annak kikezdésére, felforgatására törekszünk. Másrészt ha cigány mesét írunk, nem léphetünk el önmagunk hús-vér jelenvalójától, attól, hogy nem cigányként megírható-e ez a szöveg úgy, hogy közben ne erősítsük a narratíva birtoklásának hatalmi élményét, s pláne úgy, hogy a létező szövegek, motívumok használatbavételének eleve adottan, az írás természetéből fakadóan van önkényességélménye. Ennek a reflektáltságnak tehát helyet kell találni a szövegben. A könyv vizuális nyelve (Bán Sarolta munkája) is ilyen: nem a kimozdítás jelentésteremtő, -sokszorosító erejét látom benne, inkább – jobb esetben – a figurák áthelyezhetőségének szabadságát, de még inkább a portrék tárgyszerű kiszolgáltatottságát.

Nagy munkával megírt vállalkozás a Kele Fodor Ákosé, amelyben mindenre erős és komoly figyelem került, mégis éppen az hiányzik belőle, ami miatt egy könyvnek igazán léteznie kell.

FEKETE MARIANNA

NEOLÍRA

Áfra János: Rítus. *Kalligram Kiadó, Bp., 2017*

Első nekifutásra nehezen fejthető fel Áfra János legutóbbi kötete. Ennek oka a versszerű versekben keresendő. Olyan ez a kötet, mint a zeneszerű zene vagy a filmszerű film, mert minden egyes verse tartalmazza a költészet esszenciáját. Különös keveréke az ösztönösen és a kristálytiszta tudattal létrehozott szómatériának, amely egyszerre szól az értelem és az érzelem nyelvén. Az olvasó valamennyi érzékszervét mozgósítja, miközben az magához veszi – mint templomi szertartáson a bűneitől megtisztult hívő az ostyát – a szellemi, lelki táplálékot, a verseket. Nem véletlen, hiszen jó néhány vers társművészeti inspiráció hatására született: egy festmény, egy kiállítás anyaga, egy videóinstalláció vagy akár egy táncelőadás.

Áfra János öntörvényű verseiben, azok archaizáló nyelvezete ellenére is, kortársaihoz szól, az álmatlansággal, gyerektelenséggel és egyéb civilizációs ártalmakkal küzdő huszonegyedik századi emberhez, aki kénytelen lenne ettől az istentől/istenektől megfosztott világban új kapaszkodókat találni. A *Rítus* egyfajta „útmutatást" vállal fel, amikor a négy ciklusba – amelyek mint az évszakok, követik egymást, azok hangulatát is megidézve – rendezett verseivel új mítoszt teremt sajátos újraértelmezését adva az emberi egyed- és törzsfejlődésnek.

A versek hangvétele sokszor a miséző papokét idézi, olyan papokét, akik éppen egy új vallás születésénél bábáskodnak. Ha tetszik, ez a kötet egy „csináld magad" vallás rítusaihoz ad pontos útmutatást. Azt sejthetjük, hogy valamikor a történe-

lem kezdetén, amikor a még emberi kéz által alig érintett természetben az első homo sapiensek elkezdtek szavakkal szólni egymáshoz, máris teremtettek valami újat, addig nem létezőt. Vélhetően: az isten/istenek születése is ennek a verbális világleírásnak a terméke. A kötet tartalma ezt az ősi folyamatot modellezi a posztmodern utáni korszak poézisének eszköztárával, amikor visszahelyezi a költészetet az eredeti világ- és istenteremtő szerepébe.

A „minden egész eltörött" érzése Áfra kötetkezdő versében kozmoszi méretben jelenik meg, és nem a ráismeréstől való megrendülés, de a bizonyosság tudatával önmegszólító és felszólító költői programmá lényegül: „Hordd el ezerfelé magad, / szakítsd meg a töretlen egységet, / szóródj szét, elárulva a semmit. […] és ők torzítva bár, de ismételgetni / kezdik a mértékadó mondatokat, / megtérve rejtett formáidba" (*Valaki után*, 5).

Az első ciklus, a *Lékvágás télvíz idején*, az emberi élet évszakai közül a vég és kezdet határán lévő dermesztő, a befelé figyelést erősítő, sötét telet idézi: „Ismerd meg múltad árnyait, / és befelé tekintve fedezd fel az árnyalatokat, / melyeket a fényben észre sem vettél" (*A fa születése*, 11). *A fehér felejtés*ben a tél a dermesztő halál szimbólumaként jelenik meg, megrepeszt minden ember alkotta burkot, mely a meleg emberi létezést hivatott védeni: „kint kaparásznak a homályos ágak, / és kezed megpihen a párás üvegen. […] Feszes gondolatok pattintják el / fejed fölött a már repedt üveget, / s hirtelen rád veti magát az ég" (13). Egy másik versben, a *Patkányirtás*ban, a szinte kimondhatatlan életvégi érzés, a kifosztottság, az elhasználódás jelenik meg: „A rágcsálók elhordták / előled a legjobb falatokat, […] lassan lepereg a falakról a bőr, / kopik rólad a vakolat" (15). De nemcsak öregek vesznek oda télvíz idején, csecsemők is halnak, és velük a megbocsájtás is elvész: „A kutya mellett elhaladó / fekete nő szemöldökei / összenőttek, tekintete dermedt, / mint a kút vize, amelyhez tart, / magához szorítva szürke gyermekét" (*Az őrző*, 17). A kezdő ciklus ábrázolta hidegség szinte sugároz, olyan dermesztő, hogy már süt: „A horizontot elnyeli a nehéz levegő, / égeti a bőrt, ingerli a légcső / és az elágazó hörgők nyálkahártyáját" (17). A szerkesztés különössége és nagyszerűsége, hogy a szerző az ember földi sorsának beteljesedését már az első ciklusban előrevetíti – mint egy Tarantino-film –, és a többivel mintegy elmeséli ezt az egyszeri, megismételhetetlen történetet. Ugyanakkor már ebben a fejezetben elkezdődik azoknak a rítusoknak a leírása, amelyek nélkülözhetetlenek az egész emberi létezés értelmes kontextusba helyezéséhez. Ilyen rítusleírások: *A vezető* vagy *Az elhagyás*.

Az első ciklus ugyanakkor nemcsak a vég, de a kezdet verseit és különösen a kettő finoman érzékeltetett, az időben-térben egymástól csupán hajszálnyira elkülönülő szféráinak a leírásait is tartalmazza, a nehezen megfogható határhelyzeteket. *Az ismétlődés folyosói* ilyen örökös, a tisztánlátást fátylakkal zavaró labirintusba visz, ahol csak a bizonytalanság a nyilvánvaló és kézzelfogható. Időtlen tér vagy tér nélküli idő ez? Hol van, és mikor történik? A fogantatás pillanatában, az anyaméhben, egy álomban? „Bármerre fordulsz, taposol, ki oldalra, / ordításod nem hallják meg a csillagok, / és mert képtelen voltál nyugton maradni, / kezdheted újra onnan, ahol feladtad, / épp mielőtt megérkeztél volna" (28).

A kezdő fejezet versei nemcsak a csontig maró hideget és dermedtséget, elhagyatottságot ábrázolják, de az életjelet látszólag nem mutató természet belsejében szunnyadó, pislákoló, az újrakezdés reményével kecsegtető lényeget is, amely átviszi a kötet következő ciklusába az olvasót: „Jég hasad, gördül, térül folyam, / majd eljön a fény és megfogan" (*Ami a vízé*, 31).

A kertek ébredése különleges kettős nézőpontból dolgozza fel a születést megelőző és követő időszakot, a szülővé válás és a szülőktől való leválás folyamatait. Az egymás mellé helyezett versek valamelyes linearitást mutatnak, a fiatal felnőtt élethelyzeteit. Főleg a *Szemek virágzásá*ban fogalmazódik meg az anyag örök körforgásának parancsa, amely a legbelsőbb régióból irányítja az emberéletet. Ez is rítusvers, amely egy belső, imaginációs állapotba terel: „menj el a figyelem csarnokába, / és fordítsd befelé az arcképeket, / összetart őseiddel esendőségetek. […] beléd hatol, akit az idő választ / el tőled, akiből indult, aki vagy. […] és te tekintetből esel át tekintetbe" (37).

A második ciklus (*Kertek ébredése*) útmutatás az élethez. A legősibb, primer igények kielégítésének módjait tárja fel. A szülői ház elhagyásával indul, majd folytatódik a saját otthon teremtésével, a bibliai kertmotívummal: „A múltból / csak a neked ültetett fa termését / viszed, magvából ébred a kert, / amelyben felépülhet új otthonod" (*Épít, bont*, 38). Az evés parancsa az állatokhoz való viszonyt is meghatározza: „A segítő / állat húsából erőt merítesz" (38), majd átlényegíti a gyilkolást áldozati rítussá: „Az ágyadra terített / szarvasbőrt és a szobát őrző agancsot magadra öltöd / a gondoskodás szellemével, / így nyer értelmet benned / az érted hozott áldozat" (39). A szarvas mellett más áldozati állatok is megjelennek, így a héja, amelynek vére, szárnya erőt adhat az ember repülés utáni vágyának, egy új terület, a levegő meghódításának, a szárnyaló képzelet megvalósításához. A nyúláldozat a rituálisan egybekelő emberpár összetartását és védelmét szolgálja: „Láb alá bőr, fej fölé vér, / hús a nagyobb húsnak" (*Új egység*, 44). Hogy mire kell figyelni szüléskor, vagy hogy mi történik az első rokoni látogatáskor, ezek is versbe foglalt intelmek: „Áruló nem metszheti el / a köldök tápláló pórázát" (*A kapu őrei*, 50); „Fújkálják, / csipkedik, fogdossák kipirult arcát, / hogy távol tartsák tőle a gonoszt, / soha ne kérjen vagy várjon többet, / mint amit kaphat (*Gyermeklátogatás*, 52).

A Kötelék című verssel visszajutunk a szülői házhoz, a ciklus elején említett helyhez. A kör nemcsak a fejezetben zárul be, hanem közben egy életciklus is körbeér, egy generáció leválik az előtte járóról, és ehhez is kap az élet útján járó instrukciót: „indulj szüleidhez. / Ültesd le őket szembe, […] és kérd, hogy írják a lepedőre: / Visszakaptuk, amit örökül adtunk" (54).

Ahogy az első ciklust a fagyasztó hideg kíséri, úgy a harmadikat, a *Verőfény, mélyülő árkok* címűt a nap, a fény motívuma járja át. A fejezet legkifejezőbb versében, *A legrövidebb éj*ben, a nyár közepét ünneplő közösség örömrítusában az élet feléhez ért, kiteljesedett, cselekvő ember portréja rajzolódik meg: „érteni kezditek az állatok nyelvét, / újraélednek ősi mondatok. […] A rontó erők hatalmukat vesztik / a nyár közepéhez érő igazak felett, […] Az év legrövidebb éjszakáján így / ünneplitek világosságotok győzelmét / a sötétség természete felett" (60–61). A nap olyan erős fizikai és egyben metafizikai szimbólum is, amely kultúrák inspirálója, az első isteni létező, amit még nem nevez meg a halandó, de már szeretne átlényegülve egyesülni vele. A lírai én itt ismét a kozmoszt ostromolja: „A nap mostantól egy átjáró, […] Úszol a forró lében, / sokszínűséged vesztőhelyén" (*Mint a tenger*, 62).

Ugyanakkor ebben a fejezetben is találunk rituális útmutatást, de ezúttal már nem pusztán az egyén, hanem az egész közösség védelmére alkalmas építmény – kimondatlanul is tudjuk –, az első templom megépítésének instrukciója: „E hely az egy tiszteletére épült, az egy / védelmében áll, démon le nem rombolhatja, / meg nem érintheti, át sem

repülhet rajta" (*A védelem köre*, 66). A versben felépülő szent hely ugyanakkor az emberben felépülő tudatos erkölcsi rendet is jelképezi.

Az utolsó ciklusba átvezető ritmusos, dalszerű vers a nap földi halandókhoz eljutott és az általuk megzabolázott, kettős természetű tüzéről énekel: „Élőn barnaság, holton az ág, / elevenen tart s rombol a láng, / kettőt teremt, míg egyet elvisz, / nem ígér semmit, ő csak őriz" (*Ami a tűzé*, 75). Arról a tűzről szól, amely elhozta a szerencsétlen, csupasz bőrű, karmok és éles látás képessége nélküli teremtmény, az ember számára a világ átalakítására alkalmas eszközt. Az ember – mint egyén és mint társadalmi lény is – immár átlép abba a korszakába, amikor ellesve a természet titkait *A sötétség igéi*vel rombolni és építeni is képes: „egy bolygó szellem érkezik hozzád, / aki megmutatja a teremtés száz- / ezernyi rendjét, ám a látomás után / többé nem szólsz emberi nyelven" (84). Az utolsó szakasz a számadásé és a ráolvasásoké. A *Tisztító főzet* látomásában minden bűn visszaszáll az elkövetőre, az emberre, aki fogyatékossága folytán, mohóságától vezetve gyilkolja halomra a természet egyéb teremtményeit: „Minden ösztönük rajtad üt ki, / és zsigereidig hatol. Egyszerre / akadsz az összes remegő torkon" (87).

A betegségektől szenvedő lírai én nem rest az öröklétet megcélozni, ezért nyavalyaűző ráolvasásokat terít magára, de ugyanakkor egy másik helyen ki is gúnyolja önmagát: „Célod, hogy örökké élj, / hosszabb távú terv, / minthogy életedben / megvalósítsd" (*Elixír*, 93). Az elkerülhetetlenül bekövetkező vég költői közelítései a kötet utolsó előtti három verse. Az *Ébredés idején* címűben a hátramaradó élettárs fájdalmas búcsúját ábrázolja, míg *Az utolsó kert*ben szokatlan nézőpontból látjuk a haldoklást. Az eltávozó érzékszervei a körülötte lévő világ apokaliptikus összeomlását mutatják gazdájuknak, mert mielőtt az egyén meghalna a világ számára, a világ már nem létezik a haldokló számára. A harmadik vers, az *Akkor vissza*, ismét egy útmutatás az úton lévőnek. Ebben visszatér az korábbi motívum, amikor a tavaszciklus egyik versében a rokonok az újszülött számára azt kívánják, hogy az életben ne kérjen vagy várjon többet, mint amennyit kaphat. Ha e szerint az intés szerint él, amikor eljön az idő, könnyebb lesz hátrahagyni ezt a világot: „ha az esőben nem kívánod / a szárazságot, és a szárazságban / nem hiányolod többé a vizet, […] ha ezután / a szabadságot sem követeled senkitől, / akkor nincs több okod / visszatérni már" (101).

A kötetzáró vers ima, amit a test föld alá helyezésekor mormol ennek a különös, istennel vagy isten nélkül létező poézisnek az olvasóban megszületett papja.

HAKLIK NORBERT

A POSZTTRAUMATIKUS SOKK POÉTIKÁJA

Izsó Zita: Éjszakai földet érés. *Scolar Kiadó, Bp., 2018*

Kockázatosan indul Izsó Zita *Éjszakai földet érés* című kötete. Elvégre vagy vakmerő meggondolatlanság, vagy pedig magabiztos koncepció kell ahhoz, hogy valaki verseskötete nyitó költeményének első sorában Aleppót emlegesse, vagyis a szíriai háború aktuálpolitikai vetületekkel igencsak terhelt tematikájával hozza kapcsolatba a könyvét rögtön a felütésben. Izsó tehát igencsak nagy téttel indítja az *Éjszakai földet érés*, valamint az olvasó közötti játszmát, amely egy ilyen megnyitással kezdve csak akkor nyerhető meg, ha a szerző a továbbiak során következetesen kiírja a szöveget a közéleti-aktuálpolitikai kontextusból.

Izsó Zitának sikerült véghez vinnie ezt a bravúrt. Szemlátomást mind a verseken belül, mind pedig a költemények ciklusokká rendezésében ügyelt arra, hogy a reáliák bőséges használatának dacára is elemelje a szöveget a konkrétumoktól, és a befogadót eltávolítsa az aktualizáló olvasat csábításától. Ez a törekvés már a kötetnyitó *Fakír* című versben is tetten érhető. A szöveg egy gyermeket helyez a középpontba, aki bombatámadás során a szüleit és testvéreit is elveszti, ám ahelyett hogy pusztán a tragédia pillanatára koncentrálna, a háború előtti élet képeivel montírozza össze azt – a háborús feszültségben folyton marakodó szülők kapcsán az akváriumban eleség híján egymást felfaló halakat emlegeti, és a kultúra, valamint az intézményesült erőszak ellentmondását, valamint a folyamatos stressznek az egyéni reakciókat átformáló hatását is egyszerre sikerül érzékeltetnie: „Ahogy a földig rombolt házra nézett, / arra gondolt, mennyire megijedt, amikor évekkel azelőtt / egy képtárban elvesztette a szüleit. / Akkor egy órán át sírt, / most meg nem érzett semmit." (10) A nyitó verset követő, *Csúcsdísz* című darab ismét megteremti az aktualizáló olvasat csábításának látszatát, amikor egy menekülteket befogadó állomásra helyezi a szerepvers gyermek narrátorát – hogy aztán a mágikus realizmus magasságaiig lendítse a szöveget az angyalmotívum Márquez és Asturias tollára illő szerepeltetésével. Izsó mondatfűzése egyébként is a dél-amerikai költészetet idézi – Pablo Neruda alkalmasint hasonló verseket írt volna, ha a Pinochet-puccs elől a migránsválság éveinek Európájába repíti egy időgép. Az *Éjszakai földet érés* szövegeinek költőisége ugyanis nem a merész képekben és nem is a nyelvi innovációban rejlik – hanem a visszafogott aprólékossággal és precizitással bontogatott metaforákban, mint amilyennel például a *Magánbiológia* szolgál másfél oldalon át kitartó lendülettel. S ha már az előképeknél tartunk: az *Ima az ostromlott városért* nyitánya – „Uram, add, hogy ma is rossz idő legyen, / ma is rejtse köd az ostromlott város sebeit" (24) – félreérthetetlenül idézi meg Radnóti Nem tudhatom-jának zárlatát, s ezáltal – miután arról a tematika szintjén már gondoskodtak az *Ivadékaikat a bölcsőszájú halak*, valamint a *Minden házból elviszik a lányokat* című versek – az intertextualitás szintjén is a második világháború Közép-Európájáig tágítják térben és időben a korunk Szíriájának képeivel indító versciklus merítését.

A második, *Utazómagasság* című ciklus elszakad a háborús tematikától. Izsó versei itt a csonka családok és az árvaházak Röhrig Géza költészetéből is ismert világában bővítik tovább az élethossziglan kiható veszteségek, személyes tragédiák és traumák leltárát. Kiemelkedik e költemények sorából *A szeretet természete* című darab, amely kisfilmbe illő, pengeéles jelenetekből építi fel egy nehéz sors és az azt kísérő személyiségfejlődés ívét, valamint a *Darázsfészek*, amely a kötet leghosszabb verseként négy oldalon keresztül játszatja össze egy család felbomlásának történetét a lódarazsak viselkedésének tárgyilagos leírásával. Izsó a ciklusban szereplő versek merítéséből a diszfunkcionális családokat sem felejti ki – a *Csendélet* című darab például úgy szolgál tizenkilenc soros pillanatfelvétellel az egymás szomszédságában vegetáló nyomorúságváltozatokról, hogy kompozíciójába nem csupán a házaspár, valamint gyermekük, hanem szomszédjuk is belefér. A *Víz alatti felvétel* pedig olyan remekbe szabott költői képpel szolgál, amely akár a múltbéli, többé-kevésbé elfojtható, de meg nem történtté aligha tehető traumákra fókuszáló ciklus esszenciája lehetne: „De nem fékezed le a jelen szerelvényét, / nehogy rád essenek / a múlt fejed fölé pakolt poggyászai…" (43)

A kötet harmadik egysége, a *Zuhanórepülés* versei a gyermektelenség, valamint a gyermek elvesztésének tragédiájára összpontosítanak az anya szemszögéből. A ciklus *Család* című nyitó versében az eresz alatt fészkelő madár válik gyermekpótlékká, hogy csak ideig-óráig enyhítse a gondját viselő emberpár veszteségérzetét, és hamarosan a trauma feldolgozásának, kibeszélésének legfőbb akadályává váljék: „Aztán észrevettük, / ha nem akarunk valamiről beszélni, / a madarat hozzuk szóba, / és ha nem akarunk egymásnak megtenni valamit, / akkor szórunk neki egy kis magot. / A legjobb ürügy volt, mindig rá hivatkoztunk, / és az iránta érzett szeretetünk, / mint jegesmedvével a leszakadt jégtábla, / sodródott velünk, / közös életünktől egyre távolabb." (55) Figyelemreméltó, hogy míg Izsó Zita verseinek tematikája a közösségi traumáktól elindulva, a merítést egyre szűkítve itt éri el az egyén szintjét, előszeretettel használt természeti képei éppen itt tágulnak kozmikus léptékűvé – a gyermektelen anya az óceánnal, a reménybeli leendő gyermek a belőle kiemelkedő szigettel asszociál, de még a tengermotívumnál is hangsúlyosabban szerepelnek ebben a ciklusban a világűr és a bolygók képei, ami a gyermektelenséget a kozmikus rend zavaraként, a gyermekszülésre nem képes vagy utódját vesztett anyát pedig e zavar áldozataként azonosítja. Izsó érzelgősségtől mentesen, visszafogott érzékenységgel dolgozza fel a női lét eme gyakori, többnyire csendes tragédiáját: a gyermektelenséget.

A záró ciklus, a címét a kötet egészének is kölcsönző *Éjszakai földet érés* az idősebb családtagok testi és szellemi hanyatlására, valamint elvesztésére fókuszál, hogy az *Érkezés* című záró vers panteista végkövetkeztetésével a hit kérdésköre felé nyisson kiutat a könyv nyomasztó világából, azt sugallva, hogy fizikai létünk múlékonyságának felismerése és elfogadása jelentheti a kulcsot egy olyan létezésváltozathoz, amelyben „...soha többé nem talál beléd utat a félelem". (87)

Nem egy ülésben olvasandó, karcsúsága ellenére is súlyos könyv az *Éjszakai földet érés*. A poszttraumatikus sokk poétikájába vezeti be az olvasót Izsó Zita műve, amely az országokat sújtó katasztrófáktól az egyéni sorscsapásokig térképezi fel tárgyilagos visszafogottsággal és pengeéles pontossággal az emberi szenvedés legkülönfélébb változatait.

TOROCZKAY ANDRÁS

AZ IDŐUTAZÓ MAGÁNYOSSÁGA

Jenei Gyula: Mindig más. *Tiszatáj Könyvek, Szeged, 2018*

Már a cím is felülírás. Jenei Gyula 2014-ben *Mintha ugyanaz* címmel jelentette meg válogatott verseit. Most, úgy fest, azzal a címmel játszva mondja: *Mindig más.* Mi „mindig más"?, merül fel bennünk a kérdés. Talán „Jenei Gyula mindig más", így, egybeolvasva szerzőt és kötetcímét? Az író előző köteteiről írt (a honlapján fellelhető) kritikák közt böngészve nem úgy tűnik, hogy így lenne. Sokkal inkább úgy, hogy Jenei Gyula azok közé az alkotók közé tartozik, akik versnyelvükkel azonosak, évtizedekig működtetik (talán saját szándékuktól függetlenül is) a versgyárat, ahol a termék a bevált recept alapján majdnem mindig pontosan ugyanaz. De mégsem önismétlő, annyiban mégis mindig más, hogy egyre pontosabb, precízebb, szikárabb. A *Mindig más* tehát nem tűnik radikális újításnak az előző versekhez képest, mégis egyértelmű a fejlődés, ha egy évtizedekkel ezelőtti Jenei-termékhez hasonlítanánk a mostani verseket.

Ha már a hasonlítgatásnál tartunk: hevenyészett körkérdést intéztem néhány kortársamhoz, ki vagy kik jutnak eszükbe az időről vagy az idősíkok keveredéséről. A filmes barátaim persze elsősorban rendezőket mondtak: Alain Resnais-t, Huszárik Zoltánt emlegették, Chris Markert (az 1962-es *A kilátóterasz* rendezője) és James Cameront a *Terminátor* miatt. Aztán többeknek Borges, illetve Proust ugrott be, szóba került még Kemény István, Takács Zsuzsa, és egyvalaki Jenei Gyulát említette lelkesen. Ennek az utóbbinak nagyon örültem, hiszen épp azért kérdeztem őket, hogy ehhez az íráshoz gyűjtsek ötleteket. Kíváncsi voltam, valójában mennyire újdonság az ebben a kötetben alkalmazott technika, és hogy mennyire tette emblematikussá az alkalmazóját.

A *Mindig más*ban prózaversek sorakoznak ciklusok nélküli rendben. A főszereplő pedig az emlékezés. A megtett úttal és az eltelt idővel kellő perspektívába került gyerekkor, ahogyan az ember szembesül saját múlandóságának kétségtelen tényével. Leltár, rendrakás, falusi gyerekkor. Láttunk már ilyet. Ha már névsorolás: Oravecz Imre, Tolnai Ottó sem hagyható ki. Ezzel együtt mégsem annyira biztos, hogy láttunk már épp ilyet. Talán ez az, ami mindig más?

„A legtöbb férfi egy bizonyos kor után időgépet kezd építeni, legalábbis nekikezd a maga időgépének. És ha valamiért mégse fog hozzá, akkor boldogtalan lesz, és értelmetlennek fogja érezni az életét. Velem is ez van. Ez a történet az én időgépem" – olvassuk Kemény István *Kedves Ismeretlen*jében. Jenei Gyula nemcsak megépítette az időgépét, de az működik is. Időutazó, nem véletlen a *Terminátor* előbukkanása. Hogyha pedig nem eredeti egy halandónak szembesülni a halandóságával, az talán nem annyira releváns, mint inkább törvényszerű.

Az időben rend van, mondja Jenei egy másik kötetcímével. Most ezt az állítást visszszavonja, megkérdőjelezi, legalábbis ami a versírás terét és idejét illeti. A versekben ugyanis az emlékező – és elképzelő – versbeszélő visszahelyezi magát a tér-idő kontinuum azon pontjára, ahol a vers apropója zajlódik. Ott néz, onnan néz szét merengve, maga sem tudva, hogy a tekintetével nem ő teremti-e meg a látványt. Illetve épp ez

az: tudja, hogy teremt, de nem tudja szétválasztani az általa elképzeltet a valóban megtörténttől. Ez az a paradoxon, amely az időutazások szokásos velejárója: vagyis hogy a múltról való tudással a fejében vizsgálja a múltat és néz elébe a jövőnek.

Létezik egy törzs, egy fogászat várójában lévő magazinban olvastam róla (talán National Geographic), amely sajátosan értelmezi az időt. Szerintük az ember örökösen hátrafelé haladva csak a már megtett utat nézi, vagyis csak a saját múltjára lát rá, így aztán amikor a jövőről beszélnek, az hátrafelé haladásként jelenik meg a nyelvükben. Nekik a meg nem történt események *mögöttük* vannak, nem úgy, mint például nálunk. Mi azt mondjuk, a jövő valami előttünk álló dolog vagy dolgok sorozata. Jeneinél is ezt a kitekert gondolkodásmódot látjuk. Visszamegy a múltjába, tudva, mi fog történni vele, tudva, hogy a „kiskrapek", aki volt, milyen lehetőségeket mulasztott el, és milyen csapdákba sétált bele.

Az *Udvar*ban azzal kezd: „egyszer megírom, ahol a gyerekkorom telik majd". Gondolhatnánk, hogy ez utalás Esterházy híres mondatára (*A szív segédigéi* zárómondatára gondolok: „Mindezt majd megírom még pontosabban is"). De itt nemcsak erről van szó (valószínűleg erről is), hanem arról, hogy Jenei nemcsak az udvart írja meg, hanem a képbe belehelyezi mostani önmagát is. Miért fontos ez neki? Talán azért is, mert ezáltal tudatosítja az olvasóval, hogy amit olvas, abban kételkednie kell, mivel ő maga is kételkedik. Hogy tudatosítsa az olvasóval, hogy az emlékezés nem olyan vastörvényű, mint mikor előhívunk egy filmet; az emlékezés mindig utólagos konstrukció, amiben nem lehetünk biztosak. Se szeri, se száma az olyan megjegyzéseknek a versekben, hogy „ez utóbbit csak én gondolom hozzá". Saját emlékeink szerzői, befogadói, alanyai és kiselejtezői vagyunk egyszerre, hívja fel Jenei a figyelmünket. Az életünk, akárcsak Lobóé, a vásznon elképzelhető, kitalálható, a lehetőségekből jósolható. Az eltelt idő, az eddig leélt élet pedig olyan, mint egy könyv, amit már olvastunk: tudjuk, mi fog történni.

Nem ennyire egyszerű persze. Például a *Papucs* című versében azt írja: „kórházban leszek, mert / tornaórán elájulok, ám erre később nem emlékszem", és az emlékezőről nem derül ki, hogy a kórházban levéskor próbál sikertelenül visszaemlékezni az ájulás okára, vagy a vers megírásának idején, negyven évvel később. És hogy konkrétabban mire nem emlékszik? Az ájulásra? Az ember az elájulására feltehetően soha nem emlékszik, hiszen az per definitionem kizárja a rá való emlékezést. Mégis jó, hogy ott van ez a megjegyzés, mert az olvasó termékenyül zavarba ejtő bizonytalanságát erősíti. Ráadásul Jenei fokozza, mert nemcsak erre nem emlékszik, hanem arra sem, hogy az a néhány nap szörnyű lesz-e, vagy sem; sőt az egész helyre nem emlékszik, és részletesen felsorolja, mire nem: „a kórházi kosztra, az ebédlőre, / a nővérekre, a szobatársakra, a vécé csempéjére, / a vizsgálatokra, a várakozásokra, a folyosó székeire", ezáltal megteremtve a vershelyzet atmoszféráját. Közben azt sejtjük, azóta is járt már azon a helyen, vagy másik, hasonló kórházban, és az emlékekből nem tudja, vagy nem tudja biztosan leválasztani annak a pár napnak az eseményeit, díszleteit. Ugyanakkor a fókuszt is beállítja az emlékezés kameráján, merthogy van, amit viszont tisztán lát: a papucsot, a barna bőrpapucsot („még a hosszanti varrás is rémkik"), és a sok valószínű mellékkörülmény dzsungelében eljutunk a fókuszpontig. Ami megint csak bizonytalan. Vagyis hogy a csatornalyukba dugott papucs a kilencedik emeleti erkélyről végül leesett-e, vagy sem. Ahogy írja: „csak le ne essen! mert akkor, mert akkor mi lesz?"

Máshol is burjánzik ez a bizonytalanság a kötetben: „de lehet, hogy tévesen / más ólak jószágait vetíti oda a képzelet" (*Ház*), megint máshol: „később arra sem emlékszem (de elképzelem), milyen lesz / állni az óvodaudvaron, amely alig tűnik ismerősnek / a fotón" (*Óvoda*). Ez ugyan okoz némi tétovaságot, viszont nem párosul hozzá szomorúság. Sőt néha a humor

is megvillan, igaz, hogy keserűen: „juliska néni nem lesz büdös, de jó szagú sem. / s hogy megretten szegény!, amikor arca előtt elsuhan, / és alig pár centire tőle, hegyével beleáll / a gang faoszlopába egy kés, s a lendület még / rezegteti egy kicsit." *(Késdobálás*) Vagy máshol: „adj egy biztos időpontot, s kiforgatom helyéből / az életemet!" És hát érezzük, hogy ennek azért a fele sem tréfa. Inkább a dolgok jelentőségvesztése a fontos ebben. Hogy a megfelelő perspektívából minden lényeges lényegtelenné válhat, és válik is. A beszélő magabiztosan vállalja a bizonytalanságot, minden állításának azonnali visszavonhatóságát, és ezáltal a megkérdőjelezhetőségükre irányítja a figyelmünket: „átírhatom az emlékeimet, de / a valóság, amely elkísér majd eddig a versig, / ugyanaz marad?" (*Bicska*)

Mindezt a versek beszélője mintha a legnyugodtabb fegyelemmel konstatálná. És ha már szóba került a nyugodtság, muszáj a nyugtalanságról írni. Mert Jeneit a gyerekkora, fiatalkora felidézése kapcsán elsősorban nem az idill rekonstruálása vagy a nosztalgia birizgálása vezérli. Vannak kivételek, az egyik ilyen a *Várakozás*, ahol ugyan a sötét hömpölygéséről, alkonyatról, borzongató titkokról van szó, de mégis karácsonyi béke lengi át. Annak dacára, hogy kijelenti, hogy a hóesés, ami a versben mint lehetőség fogalmazódik meg, talán csak karácsonykor történt, vagy akkor sem. Egyébként Jenei sokszor él az ünneprontás effektusával, talán túl sokszor is. (Néha az az érzésünk, hogy az illúziókkal leszámoló férfi póza fárasztó, kényszeres.) Mennyire jellemző: „aranykori ízek: sosem volt aranykor!" A versek egy olyan gyerekkorról beszélnek, ahol a főszereplőben hiány „kapirgál" (*Tyúkszaros*), a legtöbb dolog „ijesztő, mint egy horrorfilm" (például mikor az alvó nagyanyjáról azt gondolja a kisfiú, hogy az halott). A nyugtalanságot, a félelmet megszokó, mert nyilván megszokni kénytelen gyerekszereplő sok versben periférián érzi magát. Ezt erősíti gazdasági helyzetük, házuk elhelyezkedése (lásd a *Zongora* című darabot: „a járdáról bámulok be az ablakon, / mint rimbaud rongyosai", „mert mi a község szélén lakunk, / ahol akkor még nem lesz kövesút se, csak járda") és háttérbe húzódó természete is: „csöndes, halk szavú, vékony, fekete fiú lesz" (*Semleges*), írja múltjának egyik korán meghalt kísértetéről, és mintha magáról írná. Vagy az éjjeli őrségre kárhoztatott, örök vesztes apjáról (aki több versben felbukkan): „a tej fehér a vér / piros. kopasz nyakú fekete jérce vére habzik kicsi / tálban. apám lottózik. tucatnyi szelvény, bűvös számok. / soha nem nyer." (*Babonák*)

Olvashatunk sérelmekről (a *Bicská*ban késsel fenyegetik), sérülésekről (a Kenyérben a sánta énektanár megveri), félelmekről (a *Rádió*ban Kennedy halálhíre) és bűnökről (lopások, sikkasztások), valamint a gyerek versbeszélőhöz képest is perifériára szorult alakokról. Fiatalon meghalt gyerekekről, rég elment öregekről, a község bolondjairól, kegyetlenkedő vagy buta tanárokról, szüleiről. Talán az összehasonlítás kedvező kimenetele miatt vonzóak ezek a személyek, ezek a témák?

A *Mindig más* egy magának való, álmodozásaiban rejtőzködő, passzív ember időutazása, akinek még az istene is szorong. Ahol a magányos pilótának, ahogy Marty McFlynak a *Vissza a jövőbe* filmtrilógiában, szinte mintha megtiltanák az érintkezést a múlttal, a beavatkozást, nehogy összeomoljon a tér-idő kontinuum, de ez mégis mindig, elkerülhetetlenül megtörténik, vagyis majdnem megtörténik. A versek szereplője persze nem annyira vagány, mint Marty, és ellentétben a filmbéli sráccal, mikor múltbéli szereplőkkel találkozik, a találkozásoknál rendre fegyelmezetten inkognitóban felejti magát. Izolált világából, mint egy dörzsölt titkos ügynök, nem lép elő. Talán az *Osztályfőnök* című vers egyik osztálytársa csak a kivétel, de itt is (jellemzően) nem azzal vált pár szót, akinek egy talán farsangon a pogácsa teteje jut, és (talán emiatt?) viszi valamire, hanem a másik, kevésbé sikeres (de azért szintén jó tanuló) fiúval.

Az egyik agronómus fia, a másik szülei parasztok. Alig van különbség, mosolyoghatunk, de ez a különbség a győztesek és vesztesek közt. Persze nem mindig negatív színben tűnnek fel ezek az alakok, inkább a Kosztolányi-féle részvéttel (és vendégszövegekkel) rajzolja meg őket. Megkapó például az apa kertészkedés közbeni tanítása, s a „doktor bácsi" vagy az osztályfőnök alakja is (olyan szimpatikus, legitimnek elfogadott hatalmak, amivé például Isten nem válhat a kötetben).

Jenei vonzódik a földhöz (az átlagnál is jobban), a sárhoz, a természethez. Az Alföldhöz. Rég nem tarthatott ennyire alföldi kötetet kezében az olvasó. A keréknyomok által barázdált földúttól (*Ahol állnék*) eljutunk az *Avar*ig („mint régészeti lelet / mutassa évgyűrűit a vastag, kövér avar, de alatta / a föld akkor is nyálkás maradjon, nedves / és hideg, undorító csúszómászókkal, kukacokkal, / gilisztákkal, bebábozódott életekkel, halálokkal"). Talán a porból lettünk, porrá leszünk igazsága sejlik fel ebben az ívben. Mert „az idő mégis egy irányba halad. s legfeljebb / visszanéz, aki valameddig együtt megy vele". (*Rét*)

Nem tökéletes kötet. Talán lesznek hívő olvasók, akiknek bosszantó lesz az illúziómentesség. A hit hiánya. Erről egyébként sok szó esik a kötetben, lényegében az egyik fő szál ez. A szerző alaposan körbejárja a témát (elég, ha a hivatalos vallások istenhitére gondolunk), tekintélyes részét képezi a szövegnek, mármint az, ahogy az egyfelől a katolikus, másfelől a református nevelésből gyúródó hihetetlen istent hogy képzeli egy gyerek. A kötet utolsó sora (jellemzően) az, hogy „csak az isten gubbaszt valamelyik nyárfa tetejében". Máshol Isten ezerszemű besúgó. De a babonák, boszorkányok is rendre visszaköszönnek. József Attila szavaival Jenei nyilván próbál szétnézni, ha nem is könnyedén, de csalás nélkül. Talán lehetett volna engedékenyebb, kíméletesebb ezen a ponton. Másfelől Jenei szikár, tudatos és tárgyilagos versnyelvet működtet, és szerencsére ez a szikárság, tárgyilagosság ritkán csap át giccsbe. De a kötet sajnos nem mindig kerüli ki a másik végletet sem, a saját gyerekkorra emlékezés legnagyobb csapdáját, a túlzott aranyfényt (még akkor sem, ha van olyan vers, ahol ezt a csapdát vokalizálja, tehát tudatában van a veszélynek). Néhol jólesne például a „laszti" helyett „labdát" olvasnunk, vagy a vakondölés leírásánál is kihúzható lett volna néhány „kis" szó, főleg így, hogy „kis vaksi állatka"; ezenkívül előfordul, hogy a szövegek lekerekítettsége túlságosan jól sikerül.

Ám ezeknél sokkal fontosabb azt megemlíteni, hogy mindenképp bővebb elemzést érdemelnének – még közelebb lépve ezekhez az egyébként prózaibb, elbeszélő szövegekhez –például az ilyen rendre elő-előforduló költői igazgyöngyök: „a csönd nyálkás magzatburka fölött dongani kezdenek a döglegyek" (*Babona*). Vagy a *Bolond* címűben: „arcát bepókhálózzák az évek finom ráncai." A kötet, hibái ellenére is remekül szerkesztett (Reményi József Tamás), és sorjáznak benne a telitalálatversek (a *Dögkút*, a *Teasütemény* vagy az *Építkezés* minden bizonnyal ilyenek, de felesleges lenne felsorolni a kötet négy negyedét), amelyek olyan feszültséget teremtenek, szépen, mesterien, körmönfontan építkezve, ami ritka olvasói élmény, nemcsak lírában, de prózában (a szövegek rövid novellákként is olvashatók), és az utóbbi évek egyik legjobb kötetévé teszik a *Mindig más*t. Jenei Gyula olyan mániákus emlékgyűjtő, akinek egy tiszta hajnalon szét kellett néznie beláthatatlan udvarán, ahol már lassan lépni sem lehet a sok lomtól. A leltár mindenesetre elkészült.

S. I. ARCA

SZERZŐINK

AHMED AMRAN (Dhamar, Jemen, 1966): novellaíró. Szolnokon él.
Kötete: *Az utolsó ebéd* (2017).

BALÁZS IMRE JÓZSEF (Székelyudvarhely, 1976): költő, kritikus, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete:
Kirándulás a felhőben. Régi és új gyermekversek (2018).

BÁNKI ÉVA (Nagykanizsa, 1966): író, irodalomtörténész. Legutóbbi könyve:
Elsodort idő (2017).

BECK ZOLTÁN (Devecser, 1971): dalszerző-előadó, a 30Y frontembere; a Pécsi Tudományegyetem Romológia és Nevelésszociológia Tanszékének adjunktusa, a Zenélő Egyetem (ZEN) szakmai igazgatója.

BORDÁS MÁTÉ (Szolnok, 1995): költő, a *Versum* és a *Rost* szerkesztője.

DEMÉNY PÉTER (Kolozsvár, 1972): költő, író, a Látó szerkesztője.
Legutóbbi verseskötete: *Lélekkabát* (2015).

DÉRCZY PÉTER (Bp., 1951): irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete:
Esszé Orbán Ottó költészetéről (2016).

ESZENYI FANNI (Győr, 1997): költő. Az ELTE angol–magyar tanári szakos hallgatója.

FALCSIK MARI (BP., 1956): költő.
Legutóbbi kötete: *Az igazi idő* (2019).

FEKETE MARIANNA (Nyíregyháza, 1968): kritikus. Szolnokon él, a Varga Katalin Gimnázium tanára.

FEKETE VINCE (Kézdivásárhely, 1965): költő, író, a Székelyföld szerkesztője. Legutóbbi kötete: *Szárnyvonal* (2018).

GÉCZI JÁNOS (Monostorpályi, 1954): író, költő. Legutóbbi kötete: *Sziget* (2018).

HAKLIK NORBERT (Ózd, 1976): író. Legutóbbi kötete: *Tom Hanks a vizek felett* (2017).

HARAG ANITA (Budapest, 1988): író. 2018-ban megkapta a Móricz Zsigmond irodalmi ösztöndíjat.

HÁY JÁNOS (Vámosmikola, 1960): költő, író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Az öregtó felé* (2017).

IZSÓ ZITA (Bp., 1986): költő, író. Legutóbbi verseskötete: *Éjszakai földet érés* (2018).

JÁSZBERÉNYI SÁNDOR (Sopron, 1980): író, költő, újságíró. Legutóbbi kötete: *A lélek legszebb éjszakája* (2016).

JÓNÁS TAMÁS (Ózd, 1973): költő, író. Legutóbbi verseskötete: Törzs (2016).

KŐRÖSSI P. JÓZSEF (Nagyvárad, 1953): költő, szerkesztő, kritikus. Legutóbbi könyve: *A magyar kártya – Beszélgetés Markó Bélával* (2013).

KÖTTER TAMÁS (Csorna, 1970): író, jogász. Legutóbbi kötete: *Ikea, vasárnap* (2017).

MAJLÁTH ÁKOS (Nyíregyháza, 1996): költő, az ELTE pszichológia szakos hallgatója.

MARKÓ BÉLA (Kézdivásárhely, 1951): költő, író, szerkesztő. Legutóbbi könyve: *Bocsáss meg, Ginsberg* (2018).

MÁRTON EVELIN (Kolozsvár, 1980): író. Legutóbbi kötete: *Szalamandrák éjszakái* (2015).

MOLNÁR H. MAGOR (Marosvásárhely, 1986): költő, az Eső szerkesztője.

PETŐCZ ANDRÁS (Bp., 1959): költő, író, esszéista. Legutóbbi könyve: *A macska visszatér* (2019).

RŐHRIG ESZTER (Bp., 1954): novellista, irodalomtörténész, fordító, kritikus. Kötete: *Vízhomok* (2018).

S. BÉRES BERNADETT (Jászberény, 1979): irodalomtörténész, kritikus. Tanulmánykötete: *Körtánc – A rondó verstípus a kortárs magyar költészetben* (2015).

SZABÓ T. ANNA (Kolozsvár, 1972): költő, műfordító. Legutóbbi kötete: *Határ* (2018).

SZÉKELY JÁNOS (Torda, 1929 – Marosvásárhely, 1992): költő, író, műfordító, esszéíró, szerkesztő.

SZÉKELY SZABOLCS (Budapest, 1983): költő. Kötete: *Kilenc másodperc reggelente* (2005).

SZÉLESI SÁNDOR (Bp., 1969): író, forgatókönyvíró. Legutóbbi regénye: *Kincsem* (2017).

SZKOK IVÁN (Szombathely, 1944): szobrász, festőművész.

TOROCZKAY ANDRÁS: (Bp., 1981): író, újságíró, kritikus. Legutóbbi verseskötete: *A labirintusból haza* (2015).

ZALÁN TIBOR (Szolnok, 1954): költő, író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Revizorr* (2017).

SÁRA
AKRIL-TEMPERA, KRÉTA, KARTONON 100X70 CM

AZ ESŐ MEGJELENÉSÉT TÁMOGATJA:

EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTÉRIUMA

nka Nemzeti Kulturális Alap

SZOLNOK MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

ABA-NOVÁK AGÓRA KULTURÁLIS KÖZPONT SZOLNOK

500 FT

9 771419 798000 19001